

Ady Endre

Sápadt emberek

Mercator
Stúdió

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

A magyar irodalom és kultúra örökbecsű értékeinek ápolása, terjesztése érdekében az Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárával együttműködve kiadja a Mercator Stúdió.

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 129 7

© Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: petryk@axelero.hu

Ady Endre

Sápadt emberek

(Elbeszélések)

TARTALOM

SÁPADT EMBEREK ÉS TÖRTÉNETEK (1907)	5	A KÉK ÁLOM	70
FLÓRA LEÁNY MARAD	6	A KÖLTŐ FIA	73
JULIETTE FIRENZÉBE MEGY	9	ELMULT A TEMETÉS	76
AZ ESTE SZOMSZÉDJAI	12	MUSKÉTÁS TANÁR ÚR (NOVELLÁK. 1913)	79
A TÖRÖK MENYASSZONYA	15	MUSKÉTÁS TANÁR ÚR	80
SZAFFÓ A VONATON	18	A HÁROM MUSKÉTÁS-LEÁNY	84
JÓBA, A KÖTÖRŐ	21	HÁROM SZEGÉNY KIS FIÚ	86
A HALÁL KIS NÉGYES FOGATJA	24	TECI ÉS JUCI	89
VÖRÖS FELHŐK ALATT	27	LUJZA, A JÓ FELESÉG	92
LŐRINC ÉS A NÓTA	29	A FARKAS-HÁT LEGENDÁJA	95
PÉTER NÉGY ÁLMA	32	A PANTHEON-ASSZONY VONATJA	98
A WAGRAM-ÓDA	35	A CSÁRDA ELÉGIÁJA	101
ÚJ CSAPÁSON (1909)	37	DOMY BÉLA DOKTORSÁGA	104
BERCI ÉS A GRÓFNÉJA	38	VETURIA ASSZONY HALÁLA (UTOLSÓ LEVÉL MARCELLÁHOZ)	107
A ZENÓBIA FALUJA	42		
JULCSA, SŐT JULIETTE	44		
A TÍZMILLIÓS KLEOPÁTRA ÉS EGYÉB TÖRTÉNETEK (1910)	47		
A TÍZMILLIÓS KLEOPÁTRA	48		
PÉTER GRÓF TÖRTÉNETE	51		
ABD-EL-KADER	55		
KÉT TANÁR ÚR	58		
AZ IDEGEN FIÚ	62		
AZ ÚJ HARANGOK	65		
NYOMORÉK TAR PISTA	67		

**SÁPADT EMBEREK ÉS TÖRTÉNETEK
(1907)**

FLÓRA LEÁNY MARAD

A Szajna megbicsakolta magát: szőke hullámai új szenzációk után sikoltoztak. A Szajna nem barbár folyó s utálja a filiszterséget. Partjain kik élnek, csöndesek és banálisak nem maradhatnak. Miért tűrje a Szajna, hogy állandóan bizonyos valakié legyen a szerencse? És miért is tűrje a Szajna, hogy Flóra hercegnő férjet válasszon s gyermekszülések közben megaggosodjék? Párist új lázban és mozdulásban akarta látni a Szajna. Egy nem szép napon lebukott a trónjáról az epigon Napoleon. Égett, robbant és üvöltött a világ ezidőben. Flóra hercegnőt ez a vihar kikergette egy gyönyörű és sugaras karámból. Sohasem fog ilyen nagy életet látni már többé az Elysée. Utolsó, bágyadt, de csapongó vágyai röpködtek itt a szibarita-életnek. A dámák még egyszer utoljára kiillatozták nemük minden édes és beteg illatát. Érkezése előtt a piszkos demokráciának hófehér keztyűket húztak magukra a lelkek. A férfiak trubaduri köpenyben járultak a hölgyek elé kézcsókra. Puhaságot és bizanci bujaságot hirdettek a maguk eszközeivel mindenfajta művészek.

Csak Flóra hercegnő nem tudott ragyogni e ragyogó világban. Makacs ajkait összeszorította s az első halleluját akkor engedte kirebbenni rajtuk, mikor a nagy omlás bekövetkezett.

Szomjazó és szerencsétlen nimfaként ledérkedett kényszerű ledérséggel Napoleon és Eugénia körül. Pogányul sugaras érzései elfordították őt az udvar férfaitól. Csak nevének és millióinak súlya alatt hajolt meg és várakozott.

Szabadulás jeleit akarta kiolvasni még a téli éjszakák csillagaiból is. Megkeményedését áhította az elpuhult világnak s egy újféle férfiú megérkezését.

Untatták őt a finom és arisztokrata írók. A lány, gyöngé és tobzódó lelkű piktorok. A gáláns és nagyszájú katonák. A ravasz és hülye diplomaták. Az Erő korának nagy érkezéséről álmodott s Szedán után úgy kacagott, mint egy szabadon bocsátott gerle.

Szüzen, árván és magányosan hagyta el őt éppen ekkor a harmincadik esztendő. Csak szépségben növekedett, finomodott, nagyobbodott Flóra. Aztán szüzen nekiindult a vénülésnek.

A Szajna mesterkedései sikerültek s Páris elváltozott. Mehetett, röpkülhetett el innen régi vágyai szerint Flóra hercegnő. Saját yachtján, ha így akarta, s egyszerű elbolyongással, ha erre telt kedve.

És Flóra hercegnő ment, vonult az Idő elé, mely új férfiakat hoz. Differenciálódott, új, különös lelkével s finomodott testével megérezte, hogy új erkölcsök s új szépségek korszaka van érkezőben. Gyakran nyitotta s meresztette neki az ismeretlenségnek nagy ibolyakék szemeit Flóra. Hátha ki tudná nézni belőle a férfiút, ki jön, jön, okvetlenül jön s kinek rendeltetése a Flóra leánységának végét vetni.

Millióival egyelőre nekivágott a világnak Flóra hercegnő. Páris még most vetette a Jövendő nászagyát. Itt még nem születhetett meg Flóra vőlegénye. A vőlegény, ki nem lesz empire-ember, de erős, büszke és egész. Méltó olyan nagy szomjuhozásra, mint amilyennel Flóra szomjuhozta az igazi, új férfiút.

A Szajna partjain pedig, míg készült a véres, szomorú nászagyon fogant Jövendő, Flóra hercegnő finom, fehér arca harctere lett egy bús ütközetnek. Az álmok, emlékek, évek, vágyak, finom ráncok mögé kezdték sáncolni magukat, hogy innen ostromolják meg Flóra hercegnő szépségét.

Flóra nyugtalankodott, de raceának göggyével csillapította le magában a nyugtalanságot. Elmondta hangosan, keményen, százszor tükre előtt, mely még mindig gyönyörűeket beszélt, ha Flóra az ő testéről kérdezősködött:

– Egész szépséges leányságomnak meg kell maradnia az én vőlegényem számára. Olyan diadalmat akarok aratni, amelyet még nem aratott szűz asszony. Egy korszakból, melynek a férfiai nekem nem kellettek, áthoztam testemet és lelkemet egy másik korszak számára. A Tuillériákon meg szabad látszaniok az éveknek. Én egész szépségemmel és leányságommal megyek, megyek az én vőlegényem elé, ki egy új korszakból jön elém.

Már-már Párisba is ellátogatott néha Flóra. Nem járt ott merengve és sírva, mint a császár felesége. Az új világ lombosodását vélte látni mindenütt. Azok, akik a Flóra ifjúságának valamikor nézői voltak, komoran, elzárkózva, vénülve éltek. Siratták a régi világot s átkozták a tiszteletlen újat. Csak Flóra hercegnőnek adott meg Napoleon udvarából, hogy boldogságot várjon. Hogy titkára várjon egy új férfiú szerelmének.

És egy napon csakugyan megérkezett a Flóra vőlegénye. A Rivierán látta őt meg Flóra először s azontúl látni akarta mindig.

Pedig ekkor már a Flóra felséges arcán eldőlt a nagy harc. A szépséget legyőzték a szövetkezett hadak. De Flóra mégis ujjongott, mert fiatal volt a szíve s hangosan üdvözölte a reggelt:

– Meg fogom üzeni a vőlegényemnek, hogy jöhet már. Nagyon sokáig vártam, mert negyven évvel hamarabb születtem. Jöjjön már, jöjjön már, jöjjön. A Szajna pedig fogadjon bennünket vidám zúgással. Mi szerelmünket elviesszük Párisba. Valamikor pedig a nagy szerelmesek közé írják föl az én nevemet. Élt egy büszke, szűz asszony, ki nem akarta magát férfiúnak adni, mert utálta a korszakot, melyben leánysága kifeslett. Várt és fiatal szívvel ment negyven év múlva ifjú vőlegénye elé, kit már egy új világ termett.

A férfiú apja ott volt Napoleon buktatói között. Flóra repeső örömmel tudta ezt meg. Csakugyan ez az a férfiú, ki az ő kedvére elküldetett s kire ő olyan sokáig várt.

De miért nem szól soha a Flóra vőlegénye? Flóra hercegnő éjszakákat virrasztott aggodalmakban. Leányilke tiltakozott, hogy ő szóljon a vőlegénynek. Találkoztak

pedig minden napon. Társaságokban reszkető, ráncos, finom, fehér kezét sokszor adta oda a férfi kezébe a reménnyel Flóra, hogy a férfiú a kezét szívéhez és ajkához emeli. A férfiú, ki ifjú volt, erős, okos és brutális, mosolygott kegyetlenül. Óh, más ember volt ez, mint akik régen-régen, Szedán előtt, a ragyogó, császári Párisban Flóra hercegnő keze és milliói után nyúltak. Ez már a demokrácia első neveltje, ez a férfi. A rosszúl nevelt, a falánk, a cinikus, kiben a még ki nem próbált szisztémák minden bűne és fogyatkozása tombolt.

Szívesen elévődött barátaival, mikor Flóra hercegnőről beszéltek:

– Ez a vén banya alighanem szerelmes belém. Meg kell már tudnom, hogy hány milliója van. Meglássátok, hogy ebből házasság lesz. Fiúk, akkor látogassatok el majd a palotámba. Ott lesz a Monceau-park táján.

Flóra hercegnő pedig készült a mátkaságra. Legyőzte szűz asszonyi tartózkodását s szólott az ő régen várt vőlegényének. S a nizzai platánok és pálmák alatt sétálgattak ők nemsokára szép alkonyatokon együtt. Úgy, ahogy már harminc évvel ezelőtt álmodta Flóra hercegnő. A férfiú gonoszkodva térdelt esténként menyasszonya lábai előtt. Miért ne, gondolta a legfrissebb férfi-típus durva élet-szeretetével, akár Eugénia császárnőt is elvinném. Pénzzel vidáman lehet élni s voltaképpen így kell a császárságnak emlékeit is elbuktatni. Ezek a vén múmiák nem is cselekedhetnek okosabban, mint így.

Már az esküvő napja előtt voltak s másnap utaztak volna Párisba. Gyötrelmekkel borult az este Flóra hercegnő pavillonjára. Ősz hajába virágokat tűzött Flóra s pírulva lépett el hálószobája előtt, hova már holnap férfiúnak szabad belépni. Jön a vőlegény reggel s ő asszony lesz. Ám nagyszerű leánysága iszonyú lázadásban kelt ki. Nem, nem, nem. Hátha nem is ő a vőlegény? Hátha nem lesz olyan jó a csók, mint amilyennek kínnal, gyönyörrel negyven évig álmodta?

Flóra hercegnő hajnalig virrasztott. Sírt s kitepte fehér hajából az illatos virágokat. Nem szabad tennie. Az ő átkozott s megőrzött tisztaságával nem szabad kísérletezni. Ez szentsége és csodája a természetnek. Megbámulta egykor a császári Páris. Nem, nem adja oda senkinek. És reggel szökött Flóra hercegnő. Aztán ment messze, utazott. Vitte s mentette az ő leányságát. Talán egy újabb kor számára, mely érdemes lesz reá, s mely nem is fogja sejteni, hogy egy nagy empire-dáma örökös vágyak között leányságával tért meg őseihez.

JULIETTE FIRENZÉBE MEGY

Juliette megkívánta öreg szülőinek a csókját. Öt lármás év hosszán nem háborgatta ilyen gerjedelem. Nagy éhű, lompos és rosszúl táplált leányként került Budapestre. Ilyenkor a leánynak más dolga van. Legelőször is a fogait kell gondoznia. Legyenek épek és élesek a kicsi fogak. Legyenek nagyon fehérek és szépek. Csak ilyen fogakkal lehet beleharapni a férfiúba és a pénzbe.

Szépen falt az életből Juliette. A vén, rokkant kasznár-pár leánya. Juliette teljesen eltemette Juliskát. Nem is akart emlékezni a tanyai házra, honnan kiröpült. Mikor aztán már illatos fürdőt vehetett minden napon, fölébredt mégis Juliska. Eszébe jutott Juliettenek a kis tanyai ház. A két kis öreg ember. Az apja és az anyja, kik öt év előtt nagyon sírhattak. A gyöngéd érzések akkor költöznek az ilyen leányokba, mikor a bőrük megfinomodik. Juliette pompásan gazdálkodott. Amint ez egy kasznár-kisasszonyhoz illik. Volt már pénze s megszállták már gyakorta őt meleg hangulatok.

Éppen egy barátjával szakított Juliette. A szegény fiúnak nagy bűne volt. Fölváltotta az utolsó ezresét.

Havas decemberi napon levelet írt az apjának Juliette. Hogy talán már elsiratták s meggyászolták őt. Holott ő él. Elkívánkozott hazulról, mert dolgozni akart. És nem akart a tanyán megvénülni. Budapest nem kegyetlen város. Aki tud dolgozni, az szépen élhet itt. Sokat küzdött ő az öt év alatt. De most állása van, ime. Most már bátran mer az ő imádot szülőinek színe elé kerülni. Közeleg szent karácsony napja. Otthon akar lenni ez estén. Anyácskája ölébe akarja hajtani a fejét, mint régen. Hallgatni akarja a béresgyerekek kántálását. Édesapjával dióra akar kártyázni. Pihenni akar az ő kis Juliskájuk. Az ő kis Juliskájuk: így írta.

Hogy elküldte a levelet, napokig nem aludt. Kisleányságának minden emléke feltámadt benne. Síró, dacos vágyakozással vágyakozott haza. Hazamegy, hazamegy, ha nem akarják is. Meg akar tisztulni otthon a tanyán.

Sirt és kacagott, mikor az apja levelét olvasta. Az öreg, iromba betűk szinte kiabálták az örömet és szeretetet. Táncoltak tanyai jókedvvel a vén kasznár betűi. Jöjjön. Jöjjön haza, Juliska. Kegyes az idei karácsony. Hazahozza az elveszett leányt.

És készült boldogan haza Juliette. Elnézett a budapesti házak magas, havas tetője felett. Már látta a tanyát. Röpülnek hazafelé a csörgő szánnal. A vén kasznár maga is elébejött kis leányának. Odahaza díszítgeti a Juliska szobáját az öregasszony, Juliska anyja.

Majdnem eszelős lázzal ült a vonatba Juliette. Aztán számítgatta. A gyorsvonattal délig kell utaznia. Azután várnia kell egy állomáson. Óh, borzasztó lesz a várako-

zás. Aztán beül a kis vicinálisba. Délután öt óraker kiszáll. Aztán egy óra alatt hazaröpíti a szánka; jó lesz, be szép lesz. Fázott és égett Juliette egész teste.

Reggelizni bement az étkező-kocsiba s ott szembekerült egy úrral Juliette. Meg se nézte jól. Meg se akarta nézni. Kire kíváncsi ő ma? Senkire, senkire, csak az ő drága, aranyos, jó öreg szüleire. Meg valakire, aki ő volt, Juliskára, a tanyai kasznár-leányra. Ő nem is Juliette már. Ő már Juliska.

Aztán mégis ráemelte az arcát étkező társára Juliette. S aztán rögtön nagyon megdöbbsent. Fenyegető, zúduló veszedelmet érzett. Csipkés kis kendőjével a homlokához nyúlt. Mintha verejték gyöngyöznék ott. Megtörülte s ajkához csusztatta le a kendőt. Ekkor elszabadult minden. Mintha lebukott volna a vonatról Juliska. Juliette hangosan föl kacagott:

– Hova tette a bajuszát, Rudolf?

A férfiú is kacagott. Várta ezt a kacagó közeledést. Visszakacagott Julietterre:

– A gyász miatt. Magát gyászolom.

– És hova utazik, Rudolf?

– Hjah, azt én nem tudom. Erre a szokásomra még emlékezhetik. Valamerre Délre talán.

– A téltől ijedt meg?

– Bizony a téltől, kis Juliette. Rettenetes csapás a tél olyan bőrű embereknek, mint mi. Hiába melegszen. Különben melegséget sem éreztem azóta, kis Juliette. Tudja, hogy mióta?

Juliette kacagott még egyszer. A szíve azonban kalapált. Mit jelent ez? Éppen Rudolfal találkozik. Ezt a fiút még talán szerette is egy kicsit. Ez volt az első, aki a kis lompos kasznár-leányban megérezte a leendő, pompás, ideges, illatos Juliettet. Természetes, hogy ő hozzá kellett legkegyetlenebbnek lenni. És Juliette kegyetlen volt. És most találkozik vele. Éppen most.

Juliette érezte, hogy ravaszkodnia kell. Nem szabad megmondania, merre utazik. De a férfiú nem vallatta. Gúnyos és fáradt szemeivel vizsgálta egy kicsit a Juliette arcát s aztán egyhangúan, szárazon, majdnem mormolva, mint a pap az Ave Máriát, mondta Juliettenek.

– Holnap karácsony lesz. A kasznárék Juliskájának eszébe jutott, hogy ő nem Juliettenek termett. Különben is elég volt az öt esztendő. Juliette újból fehér Juliska akar lenni. Hazamegy a papához és a mamához. Szent karácsony ünnepére. De ez nagy csacsóság, Juliette. Bocsásson meg, de nagy csacsóság. Maga öt nap mulva jobban fogja utálni a tanyát, mint öt évvel ezelőtt. Aztán megint elsőkik Budapestre. De akkor már nagyon keserű leány lesz maga, Juliette. Akkor magának már nem marad semmije. Tartsa meg a tanyát és ne menjen oda, Juliette. Az éféléit úgy őrzi és úgy kerüli az ember, mint valami babonás titkot! Vagy mint én

örzök és kerülök egy régi fehér leányt, akiről valaha azt hittem, hogy ő adja nekem a boldogságot. Nem láttam, mióta férjhez ment. Nem is akarom látni. Tudom, vége volna mindennek. Már pedig az embernek szüksége van egy tanyára, egy asszonyra, valamire, a mi messze van tőle mindig. Ne menjen maga haza, kis Juliette.

Juliette már sirt és sírva kérdezte:

– Hát hova menjek?

– Jöjjön velem, kis Juliette. Megyünk együtt Firenzébe. Ha ott nem jó, megyünk tovább, a hova maga akarja. Látja, én is készültem valahova. Én is azért szaladok, mert meg akarom tartani azt a helyet, ahova mindig csak készülni szabad.

A gyorsvonat megérkezett oda, ahol Juliettenek ki kell szállnia. Juliette fölkészül, indul. Aztán a férfiú arcára néz. És sírva roskad össze. Fázik s plédjeibe burkolja magát. A férfiú kiugrik a vonatból, mely pár percig áll. Visszatér és jelenti:

– Minden rendben van, kis Juliette. Maga jön velem. Megyünk Firenzébe.

A vonat megindul. Juliette sikoltva szalad fülkéje ablakához. Látja a kanyargó vicinális útját. A nagy, fehér világot. Csörgőket hall. Az öreg kasznár csörgő szánal most megy az állomáshoz. Megy a leánya elé, Juliska elé, akit szent karácsony hazaküld.

AZ ESTE SZOMSZÉDJAI

Akarom, hogy az én különös esetemet olvassák. Ez a Mentone itt rettenetes hely. Tegnap gondolkoztam, mivel kicsi lázam volt. Világosan látom, hogy még két hétig élhetek. Ezek a nagy, kék hegyek beletaszítanak a tengerbe. Meg fogok halni itt bizonyosan. Miért is hoztak engem ide? Veszett tudómmal hiába keresem a levegőt. Kószálok a nagy promenádon, nézem a tengert s várom a Halált.

Engem nagyon alaposan megréfált az élet. Nem elég nekem a magam dolga. Véres, lázas, halálos dolog ez különben. Minden percben eszembe jut: mi van a másikkal?

Hogy ki a másik? Egyszer egy vékony pénzű, finom, szőke nő Ottókámnak szólította. Tehát Ottónak hívják a másikat. Mi van vele? Hol lehet most Ottó, akit nem ismerek? A Nilus mellett? Avagy Budapesten tesped? Havas levegő beszívásának okából a Tátrába vitték? Vagy Svájcban van?

Hiányzik nekem ez az Ottó. Gyakran sírok is miatta. Félek, hogy Ottó meghal, miként meg fogok halni én. Ki marad ott helyettünk? Ott, Budapesten? A villamosba ezután már csak ép tüdejű s ép célú emberek szállnak be?

Haragszom erre az Ottóra. Neki mégsem illik meghalnia. Ő egy nyomorult festő. Mit akar az élettől egy piktor? Örült volna, hogy festhetett. Örült volna, hogy néha ránéz egy leány. Ő ellenben haldoklik. Semmi joga sincs ehhez. Nagyon haragszom reá. Engem igenis meghurcolt az élet. Nekem nagy szomorúságaim voltak. Nekem szabad meghalni. De Ottónak nincs igaza.

Egyébként pedig leírom az esetünket.

Haldoklott a nyár akkorában Budapesten. Rászállt a szürke és hideg ősz a Duna tájékára. Engem nagy csalódások belekergettek az éjszakába. Minden napszaka ijesztő. De Budapesten a legszörnyűbb a nappal. Az emberek egymás hátát tapossák. Kín és kétség minden arcon. Mindenki ellenség, aki él. Egy nagy nyöszörgés a nappali Budapest élete. Szóval: én megszerettem az éjszakát.

Miket míveltem az éjszakában? Akarom, hogy ez írásomat leányok is olvassák. Annyit vallok be, hogy csúnya, pusztító életet éltem. De mámorok rózsás felhői úszkáltak sűrűen felettem. Leányok kacagtak bele gyászos gondjaimba. Nagy percek ereje fogta át nem egyszer a lelkem. Ha jó volna a tudóm, bizony visszamennék az éjszakába. Iszonyúan hatalmas férfiúnak éreztem elégszer magam. És az élet célja nem ez? Kár, hogy a tudó gyöngé gép.

Alkonyatkor ébredtem mindig. Lámpa világossága mellett öltöztem. Forró volt a fejem. Szemeim bután révedeztek. Lármázott az esti Budapest. És én nekiindultam az éjszakának.

Valahányszor pedig beszálltam a villamosba, beszállott Ottó is. Fáradt volt rendszeren s egyszer valakivel beszélgetett. Ekkor tudtam meg, hogy Ottó fest. Hajnalban jön erre a vidékre. Itt van az ő műterme. Itt dolgozik ő alkonyatig. Akkor pedig megy haza. Olvas egy keveset s átaludja az éjszakát.

Mikor először láttam, már haragudtam reá.

Ilyenféléket gondoltam. (Ez a legény nem idősebb, mint én. Valószínű, hogy álmodni mer ő is. Vizsgálja az életet. Szeretné a maga számára kisajátítani, mint én. És sokat átkozódik. De ő egy nyomorult piktor. Fessen az ebadta. Muszáj neki gondolkozni? Miért gondolkozik? Mit akar ő az élettől? Ezek a kontárok növelik a mi fátumunkat. Az életet szomjúhozni és átkozni nincs sok embernek joga. Ennek az Ottónak nincs. Végre is ő nappal él. A hajnal neki munkát parancsol. Favágó ez az Ottó.)

Az este szomszédjai: ezek voltunk. És figyeltük szorongással, haraggal egymást. Nagyon különös volt a szomszédságunk. Én indultam a nap életét élni, mely élet az éjszakában pihent s várt reám. Ottó már leélte a napot s pihenőre indult. És este hat óraker találkozunk. Szinte minden estén egy villamosba szállunk. És a szemeink nagyok voltak. Borotvált arcaink hervadtak és sárgák.

Kisértett és kínozott ennek az Ottónak az arca. Töprengtem. (Ez az ember nappal él. Meg kellene kérdezni tőle. Én már elfeledtem. Világosabbak-e a dolgok nappal? Nem ostobák az emberek? Van-e valami új íz a nappali csókban? Több erőt kapnak az inak? A fejünk nem kattog napszakán? Az élettől többet várunk?)

Este pedig szomorúan, csúfolódóan bámult reá Ottó. Mintha sírva kacagott volna reá az én gondolataimra. Éreztem: ettől az embertől semmit sem fogok megtudni.

Egyszer nővel szállott a villamosba Ottó. Ama vékony pénzű nővel, aki Ottókámnak szólította. A nő úgy bánt vele, mint egy kutyával. Ottó szepegeve beszélt hozzá. Ennek nagyon megörültem. (Nyomorult, nappali ember, látod. Nappal sem jobbak az asszonyok.) Nagyon víg voltam ezen következő éjszakán.

Máskor valami pocakos úrral diskurált a villamosban Ottó. A pocakos úr is festett, de okosan. Ez igen jó módú úr volt. Veregette a vállát Ottónak. Balga fiatalembernek nevezte Ottót:

– Nagyon jó, nagyon jó. Látom, hogy balga fiatalok mindig élnek. Az én koromban is így volt. Én nagyon örülök, ennek. Fiatalság – bolondság. Csak higgyék a fiatalok, hogy ujat vár tőlük a világ. Fenét vár, nem ujat. Én már éhen döglöttem volna, ha el nem kergetem magamtól a csacsiságokat. Nem festeni kell, fiacskám. Élni, ismerkedni, embereket bolondítani.

Szegény Ottó, néztem az arcát. Láttam a lelkét. Szerettem volna ráugrani a pocakos úrra. Ordítva harapni a pocakját. Én bennem pedig diadalmaskodott a gonosz. Nagyon örültem újra. (Látod, Ottó. Te nappal élsz. Az én életem fordítottját éled. Hát sok hasznod van belőle, Ottó? Hát erősebb vagy? Ottó, Ottó, én veled

találkozni fogok az éjszakában.) A pocakos úr leszállott a villamosból. Ottó kín-szenvedéses szemekkel nézett engem. Alighanem megérezte az érzéseimet.

Tél jött s Budapest jobban fojtogatta az embert, mint valaha. Én már ekkor túl voltam a meglepetésen. Mikor először néztem a vért zsebkendőmön, jajgattam. Meg lehet ezt szokni. Két hét múlva már vidáman tudtam, hogy jön a Halál.

Ottó pontos volt s pontos voltam én is. Sápadt és különösen hervadt volt ez estén a fiú. Szemben ült velem s köhögés fogta el. Odanézek s látom az ajkán a vért. (Brávó, Ottó. Egy kicsit szemtelenség, hogy ennyire utánczol. Mind a ketten banális fickók vagyunk. Ezt a tüdőrombolást bizony elkerülhettük volna. De te is félsz a revolvertől. Én is félek, Ottó.) Csillogtak az Ottó nagy szemei. Éppen olyanok voltak, mint az enyémekek. (No Ottó, hát nappal is leselkedik az emberre a Halál? Hát a te más életed sem tudott téged megmenteni, Ottó? Ez bizony nem nagy vigasztalás azoknak, kik az életet nagyszerűnek tartják. Meghalsz, Ottó s még össze sem hasonlítottad az éjszakát a nappallal.)

Igy történt s azóta nem láttam szomszédomat, Ottót. Én itt várom a Halált ez utálatos Mentonban. Hol lehet Ottó? Haragszom erre a fiúra. Ő vigyázhatott volna magára. Értem nem kár.

A TÖRÖK MENYASSZONYA

Sírtak és dacosan hajtogatták a poharakat a fiúk: szegény Török házasodik. Török, a kis, sovány, lobogó, bolond magyar színész, nini ez a Török. Török el is fogja venni a nagyon vidám Vermes Klárát, avagy ami mindegy: Török elvesz valakit. Becézik, részegítik, uszítják Törököt a fiúk s akarják, hogy valami nagy botrány legyen. Főnek, irígykednek, haragusznak valamennyien s mivel szegény magyarok, tehát isznak. Isznak és keserű torkukban már csufondárosan bepislog a hajnali Budapest.

Gencs, a rongyos, Páris-látott s nagyon szomorú piktör, részeg beszédet mond. Nagyon örül, hogy ilyen kis penészes fráter, mint ez a Török, olyan pompás feleségre tehet szert, mint Vermes Klára. Ő ebből megállapítja, hogy Magyarországon is hajnalodik immár. Vermes Klára ugyan csak afféle bódé-primadonna, de kedvence a felső köröknek. Bizonyos, hogy ez a zseniális, de kenyértelen kis Török e házassága által egyenesen a Nemzeti Színházba kerül.

Ez az igazi demokrácia, harsogja Gencs ördögi pofával s a józanabbak rémülve hallgatják. Ime a magyar zseni, a magyar művészet a legfelsőbb osztályokkal sógorságba kerülhet. Így békül ki a hármasszisztokrácia: a történelmi, a pénzes és a szellemi. Ime a nagy példa: asszonnyal át lehet hidalni Magyarországon minden szédítő úrt. Emeli poharát, ő, Gencs, azokra a feleségekre, akik a magyar művész-világot a rang és pénz világával összefűzik.

A kis Török részeg lehet már nagyon: nem értette meg a toasztot. A cigányok lármáznak s a fiúk fölöcsudnak a nagy ijedtségéből. A közeli Andrásy-út is segít a maga friss, siralmas lármájával. Kattogó fájdalommal kezd az agyához férközni a józanodás s Gencs megrendeli az erősebb italokat. Kiki mulat most már a maga módján a zárt, sok lámpájú, megéjszakásított szobában. Veszett és bús lesz a lump fiúk lelke s kettenként beszélgetnek.

– Ez a Török, ez a Török, hiszen ez becsületes fiú. Hát nem sejtje ez a Török, hogy kicsoda Vermes Klára?

Ezt egy zsidubadt homlokú, véres szemű poéta kérdezte okvetlenül valami fanyar novellistától.

– Ez a Török sejtje, hogy Vermes Klára kicsoda, én számár poétám. Annyira sejtje, hogy talán meg is fogja ölni magát miatta, amilyen számár az is. De se Töröknek nem lesz igaza, se neked, talán nekem se.

– Megint a te ostoba rébuszaid, öreg.

– Nem is olyan ostobák, fiam, csak magyarok. Szeretném már, ha minden szegény magyar művészfigura tisztán látna valamit. Ott kezdődik ez a valami, hogy Magyarországnak semmi szüksége sincs művészre. Nem is volt soha, tehát nem

is lesz. A bolond gőzös elvisz bennünket Rómába, Münchenbe, Párisba. Hazajövünk s úgy teszünk, mintha Magyarországon ránk szerep várna. Egymást bolondítjuk: író a piktort, piktort a színészt, színészt a muzsikust. Az a csoda, hogy nem zárnak be bennünket a bolondok házába. Ne higj azoknak, akik azt mondják, hogy ez az ország Ázsia. Éppen most van kiderülőben, hogy Ázsia és a művészet elválaszthatatlanok. Ez az ország ellenkezőleg egészen európai. Európai és a politikai megrögzítése az örök művészet-ellenes áramlatnak. Mágásaink a leggyönyörűbb példái annak, hogy a sok százados jómód sem okvetlenül csinál kultúrát. A furcsán dzsentrinek keresztelt zagyva és züllött seregnél pedig a hotentottákban is megértőbb híveket nyerne a művészet. Sőt Magyarországon még az sem véletlenség, hogy itt a zsidóságnak a legértéktelebbebb eleme jut szóhoz és sikerhez. Az, amely a magyar bűnököt anygali tökéletességgel szedi magára. A népről ne szóljunk, a nép már nincs is. Megölték, vagy kikergették az uralkodó barbárok. Mindezek így lévén, mit akarunk mi? Ámító művész-pártolások valahogyan el ne hitessék velünk, hogy szükségesebbek vagyunk a belvárosi plébánia-templom vak koldusainál. E koldus, terhelt és hazug magyar kultúrában mi annyiak vagyunk, mint a megtúrt nők. Nagyon természetes tehát, ha e nők legkiválóbbjaiból válogatjuk műzsáinkat vagy feleségeinket. Ha valaki elkoptatta magát, mint leány, férjhezmegy, mint Vermes Klára. Uj, vonzó címben és köntösben áll rögtön a földesurak és a Lipótváros kóbor pénzü urai előtt. S mivel ez urak hallottak valamit a művészetéről dörögni a külföldön, tehát kegyelmesen előnyben részesítik a művész-feleségeket. És mivel mi művészek vagyunk és nekünk élnünk kell, tehát mi nőül vesszük az urak volt vagy leendő maitresseit. S ezt ezután magunk között művészi életnek nevezzük. Így van ez, fiam, ha van is kivétel s ha nem is csináljuk mindig tudatosan, mint ahogy valószínűleg nem csinálja ez a kis bolond Török.

Mások is beszéltek kettenként s a részeg Török sokszor hallotta a nevét. Berugott, sápadt arcát a fiúk felé emelte hát s szólott dadogva, egyszerűen:

– Most már menjünk a fenébe, fiúk, délben a menyasszonyommal kell ebédelnem.

S fölvetette a gonosz Gencs is a fejét:

– Adna neked Klára, ha tudná, hogy milyen rossz társaságba kerültél.

Török, a kis, sovány, lobogó, bolond, magyar színész jámborul s majdnem szepelve válaszolta:

– Ő, Klára, az áldott, drága, jó leány, most mindennap a mi dolgunkban fárad. Annyi látogatást tesz szegény s én hiszem, hogy két derék szerződés lesz a vége.

Éljen, éljen s kiürítették az utolsó poharat is a fiúk. Az első utcasarkon megostromoltak egy virágos boltot a művészek. És a bolt minden virágját elküldték Vermes Klárának, aki szintén mulatott az éjszakán. Urakkal, akik a szép művésznőtől, ki asszony és feleség leendő, nem sajnálják a pezsgőt. Elküldték a bolt minden virág-

ját Vermes Klárának a fiúk, a Török menyasszonyának s az ő: – közös műzsájuknak.

SZAFFÓ A VONATON

Zsibongott a sok lámpájú étterem s belépett zökkenve Hilda.

Bánatosan, álmosan és borzasan most jött Berlinből. Omló, lágy, hájasodó, öreges már. De a szemei nagyok, mélyek, zöldesek. Feketék, csigásak fején a fűrtök, vérszínűek az ajkai: festi.

Most ő boldogtalan s kínjában utazik. Belekötött egy tacszóba Berlinben. Regényt ígért egy angol lapnak s téma okából tette. Bitangul becsületes volt a kölyöknek a fiatalsága. Lázongott, háborgott az asszony vén ölelései közben. Talán meg is szagolta a legényke, hogy őt itt kanócnak szánták. Egy vén asszony akarja felgyújtani önmagát. Haramiás, csunya szándékkal. Hogy írjon egy fiatalos, szerelmes írást. Ehhez kellett volna az ő fiatalsága. A fiú nem állott kötélnek. Kacagott egy nagyot s megszökött Hildától.

Hilda szívéhez kapott s íme utazik. Szomorúakat álmodik s nem tudja, merre megy. Talán Firenzébe, talán Nápolyba. Most éjféligen itt vár a vonatjára. Havas hegyek között, ebben a ház-omnibuszban.

Óh, nagyon boldogtalan ő. Látszik, vonja magát csöndesen. Szürke köpönyegében olyan, mint egy beteg, öreg, elhízott varjú. Az asztaloknál feszült vagy unott utasok. Az étterem közepén gomolygás.

Egy revü-faló, turistaruhás német diák hirtelen oldalba üti a pajtását. Remeg a hangja s majdnem kiált:

– Te, te, nézd: Regensen Hilda. Esküszöm, hogy ő: a dán Szaffó.

Hilda hallja s keserűen mosolyog.

Asztalt keres s végül is három ember asztalához kell leülnie. E három ember észre se veszi, mikor leül. Vidámak s telt kedvűek ők hárman. Anya, leány s egy suta Apolló.

Gyönyörű legény a férfiú. Hatalmas, aranyszőke, kékszemű. De rosszul szabott az új ruhája. Idegesen kapkod minden pillanatban lehetetlen csokornyakkendőjéhez. Szép szemeivel pedig, a legszebb szemekkel, falja a leányt. Kutya-félnökség és kutya-hűség az egész ember félszeg valója. Hilda megrázkódik: ilyen szeme volt az övének.

A mama sovány, denevér-arcú württembergi asszony. A leány: a legközönségebb szőkeség a világon. Álmos, furcsán piros, lapos sváb leány.

Hilda hallgatja, mit beszélnek. Apolló és a szőszke még csak jegyesek. Apolló főtanító már egy kis városban.

– Ugy-e, már csak tizenhárom hónap?

A mama válaszol boldogan és zavartan:

– Tizenkét hónap és huszonegy nap.

A szösze fészkelődik s szégyenlősen akar nézni.

Ügyetlenül igazgatja a nyakát, könyökével letaszítja az asztalkendőjét. Apolló is utána kap. Kezeik összeérnek. Zavart, szinte nyafogó kacagás. A vén württembergi asszony imára kulcsolja a kezét s a fiatalokra mosolyog.

Mindez undorítja Hildát, mialatt vacsoráját hordja két pincér. Hilda abbahagyja az evést. Kis noteszt szed elő s jegyez. Leírja ezeket a figurákat. Hátha hasznát veszi. És beír gyorsan egy-két aforizmát. A balga boldogokról. Aztán arról, hogy a német férfiúban milyen kevés asszonyi báj fel tudja bujtogatni az illúziókat. Azután a mamáról készít jegyzeteket. Ugy érzi, hogy ebből csinos dolgot fog írni egyszer.

A svábok epret esznek. A szösze egy nagy, húsos, almanagyságú epret kettéhárap. Apolló könyörög meleg suttogással:

– Adja nekem a másik felét.

A szösze elfordítja kis, buta arcát.

– Nem.

Megszólal a mama:

– Trude, add oda.

Trude síránkozó grimaszokat csinál:

– Nem. Ez nem illik. Ő nekem nem férjem.

A főtanító lehajtja a fejét. Mikor fölemeli újra, tele van könnyel a szép szeme. A leány meglátja. Összefacsarodik a szíve. Pityeregni kezd s leejti a fél-epret.

Ott piroslik a fehér abroszon a csonka eper, olyan, mint egy megrablott, véres szív. Öt perc múlik gyászban. A szösze küzdöködik magával. Látszik az arcán, a savó szemén. Aztán reszkető kézzel fogja az epret. Megcsókolja és megint leejti. Apolló szinte táncol ülőhelyben s úgy kapja be az epret, mint falánk pézsmarucák az alkonyati bogarat. Nagy boldogság s Hilda a dühtől nem tud enni.

Vonatok robognak ki-be. Cserélődnek az arcok az étteremben. A három ül nyugodtan. Hilda kétségbeesik. Ezek az ő vonatjával utaznak? Előveszi a noteszét újra. Ir, ír, föl-fölnéz s gúnyosan mosolyog. Azok nem látják. Talán egy félpercig sem néztek összesen Hildára, nem sejtik, hogy mellettük a szenvedélyek nagy ismerője ül. Egy vén, bolond-tüzű asszony-vulkán. Semmi sem volt bennük, ami ez asszony érzéseivel rokonos lett volna. Ők nem érezték maguk mellett Hildát. Hilda föl pattant s ebbe belefáradt. Vonszolódva, haragosan ment ki az estébe. És hátán, homlokán, mindenütt érezte két férfiúi szem sütését.

Soha még úgy nem nézett reá férfiú, mint az ott bent arra a hitvány szöszkére. Ő mindig csak öleltette, szeretette magát. Mikor pedig a csókos óráknak vége volt, az íróasztalhoz ült.

Betintázta a csókokat. Most pedig hideg a világ, mint ott fent a havas csúcok. Itt lent virágosak a rétek. Ő, Hilda, ott fent van. Fehér volna a haja, ha nem festené. Menekülnek tőle, holott ő benne most ébred az asszonyiség. Eddig elbírta a szenvedélyeit. Most a világ összes Kleopátráinál többet tudna adni egy szerelmes férfiúnak. Leány ő, leány és nem hiszi senki.

Megint bemegy az étterembe. Apolló a szöszke kezét fogja. Csak ujjai hegyét s mégis már olyanok a szemei, mintha messze, kék, napos partvidékek minden álmodó, nagy pompája benne lakna. Kínos kíváncsisága ismét melléjük csalja Hildát. Gondolja: megálljatok. Kegyetlenül véresen fogok írni a ti ostoba boldogságtokról. Ti ezt nem fogjátok tudni. De nekem kéj lesz.

Nagy dübörgés: megérkezett a vonat. A három rohan. Hilda utánuk. Csakugyan az ő vonatával utaznak. A szöszke rózsákat fog a kezében. Egy rózsát leejt. Három rózsából. Bent a kocsiban veszi észre s fölsikolt.

– Jaj, a rózsám.

Apolló leugrik a vonatról. Lent hajlongva tapos. Keresi a rózsát. A szöszke sikong.

– Jaj, el fog késni.

Az ablakhoz szalad:

– Jöjjön, jöjjön már. Nem kell a rózsa.

Egy pillanat s megtörténik a tragédia. A vonat kirobog. A szöszke elájul. A mama jajveszékel. Hilda az ablakhoz áll. Látja egy pillanatig a loholó Apollót az éjszakában.

Valami nagy béke száll a szívébe. Rögtön utána titáni öröm. Ül a két sváb némmel szemben, s őrzöngve, boldogan hahotázik.

JÓBA, A KÖTÖRŐ

Jóba, a kötőrő, éhesen ödögött a városban, hol havas tetőkön zászlók lengedeztek. Sebes, kék, bütykös ujjait káromkodva ropogtatta s ment, amerre az emberek siettek. Egyszerre a kastély aranyos kapuja előtt állott sok emberrel együtt Jóba. A cifra kapun tódult be a nép s Jóba azt hitte, hogy álmodik. Ő is bemehetne a virágok és szelid őzek közé? Micsoda boszorkányság ez ezen a furcsa téli reggelen? Elnézte, óh, hányszor ő már messziről, alázattal ezt a csoda-kertet. Fehér utait, virágait, szelid őzeit s középen a tornyos palotát. És ejnye, bizony ott bent cigányok muzsikálnak. Új és új emberek jöttek, rongyosak is. Jóba állott a kapun kívül nagy, beteg, tehetetlen báméskodással. Egy sereg rongyos száguldott el mellette. Egyik megnézte Jóbát s száguldóban reá kiáltott:

– Ni, ni, a csegei Jóba, hé Jóba. Gyere, ha magyar vagy, te is.

Jóba majdnem vidáman megmozdult. Bemegy ő is, mert a Kossuth-nótát hallja. Bencsi legény volt, aki hívta s az is csak kötőrő. Valami nagy dolog lehet ott bent. Ohé, a grófi kastély beereszti a rongyosokat is ime. Jóba is szaladt, amerre a bencsi legény robogott a pajtásaival. Éppen a tornyos palota elé. Zengett, harsogott a nagy kert: a népek énekeltek. A palota ablakaiból barátságos, szép arcok mosolyogtak. Ez egy kis mennyország, vélte Jóba, a kötőrő s hátát süttette a nappal. A hó szikrázott és olvadt. Pirosodtak a fülek s a cigányok nem fáradtak. Néha éljenek harsogtak s kendőket lobogtattak kalapos, városi asszonyok. Jóba, a kötőrő, szédült, mintha erős pálinkát ivott volna. Éljenzett ő is, kacagott, dudolt s csak néha nyögött. Egyébként ők leghátul szorongtak, a rongyosak. Jóba mosolygósan ismert meg közülök sokat. Bencsi árok-ásók, lápfalui kosárkötők, vadági zsellérek, kósza napszámosok, kenyértelen kötőrők. Ezek mind önkéntelenül egy seregbe verődtek. Így tavasz előtt, februárban fölajdulnak az alvó faluk. Már nem bírják az emberek tovább telet s mint az álmjárók, szállingóznak be a városba. Nem tudják, miért mennek oda, de mennek. Ott szép házak vannak, pénz, drága holmik, munka, kenyér. Hátha! És jönnek, a sápadtak, a keserűek, a rongyosak, a kiéhezettek jönnek. Így jöttek a bencsiek, a lápfaluiak, a vadágiak és a többiek. Így jött be a városba Jóba is, ki most nótázik, mint egy részeg. Majdnem sírja a nótát a cigány után: Kossuth Lajos azt üzente. Dalol az egész tépett, aszott, rongyos had. Éljen a haza, a haza – kiáltja a bencsi kötőrő. Elöl az urak is ezt kiáltják. Az ablakokból visszarikoltják. Éljen a haza, a haza. Jóbának könnybe lábad a szeme. Majdnem elindul, hogy megöleljen sorba mindenkit. Éljen, éljen a haza! s most mind itt vagyunk, egyformán, a gróf kertjében. Éppen ilyet álmódott nem régen, mikor majdnem elpusztult. Jóbának még most is gyuladt egy kicsit a tüdője. Ezelőtt öt nappal tápázkodott föl a forró szalmazsákról, ahol hetekig kínlódott. Még mindig mintha nagy késeket mártánának itt-ott a testébe. A rongyai is vékonyak, silányak. És hamar megzavarodik még Jóba. Mellé áll a nagy sokadalomban, lármában egy vadági zsellér:

– Rossz bőrben vagy, szomszéd.

Alig értik egymás szavát a cigánytól, a nótától, a nagy rivallástól. Egy kicsit részegen mind a kettő ennek a különös sokadalomnak.

– Dög voltam, szomszéd. Már el akartak földelni. Jobb is lett volna. Nálunk nincs munka. Nyavalyás is volnék a dologra. Csak éppenhogy bejöttem szétnézni a városban. Vadágon is így van? Az asszonyom is hulla. Az is két hét óta nyavalyáskodik.

– Hány a gyerek?

– Öt. Én legalább nem tudok enni. Nem is kívánom az életet. De azok tudnak. Mit csináljon az ember? Hát mondjad, szomszéd.

Hirtelen előnti őket egy széles zsbongás. Mindenki éljenez, kiabál. Az ablakban áll a fiatal gróf. Sújja tisztelettel a vadági zsellér:

– Ő lesz a követ az apja helyett.

Keveset, de óh, szépeket mond a gróf. Szabad és boldog legyen az ember. Mikor bevégzi, a városi asszonyok megint kendőket lobogtatnak. Jóbának megint könnyes a szeme. Azután kiterelik őket a parkból a szolgák. Dél el is múlt. A cigány nótáját még sokáig hallják: Kossuth Lajos azt üzente.

Dudolt, lelkesedett Jóba az utcán. Ketten ballagtak a vadági zsellérral. Egyszerre azonban dideregni kezdett Jóba:

– Így nem mehetek haza, így nem lehet. Egy kenyeret ha vehetnék. Veszek kenyeret, húst, veszek.

Valami nagy változást érzett a világban Jóba. Ez a különös délelőtt. A grófi kert, a gróf, a muzsika, a sok éljen. Együtt mindenki, urak és rongyosok. Kell, hogy hús kerüljön és kenyér. Láz és lelkesedés égette a Jóba arcát. Megszólal a vadági zsellér:

– Van nálam egy kis pénz, szomszéd, két malacot adtam el, menjünk be egy pohárra.

És ittak, míg elesteledtek. Énekeltek és sírtak: Kossuth Lajos azt üzente. A zsellér ordította gyakorta:

– Más világ lesz, szomszéd, meglásd. Szabad lesz minden ember, az istenét.

Jóba nyöszörgött mint egy gyermek:

– Szeretném megcsókolni azt a fiatalembert. Áldott ember, hajh, be áldott ember.

És énekeltek, mintha az érkező boldogságot fogadnák: Kossuth Lajos azt üzente.

Éjjel indultak haza, csak a hó világított. Jóba látta, hogy a zsellérnek még öt forintja van.

– Adj egy forintot, szomszéd.

– Nem lehet.

Jóba előre engedte a dülöngöző zsellért s a botjával fejbe ütötte. Azután, mikor a zsellér leesett, megvadult. Lángoltak a csontjai is Jóbának s verte a zsellér fejét. Azután kivette a csizmájából az öt forintot s loholt. Énekelt az árva, sötét téli mezőn Jóba: Kossuth Lajos azt üzente. Tele volt a szíve a mai nap eseményeivel s úgy sietett haza az öt forinttal, mint egy megváltott, mesebeli király.

A HALÁL KIS NÉGYES FOGATJA

Magyar fiatal ember volt a Halál halvány és bús arcú kocsisa. Fölfogadta őt a Halál, de keze alá nem adott lovakat; parádésokat avagy igásakat. Csak koponyás címerét égette e kocsisa homlokára a Halál. Látta, aki akarta, e szörnyűséges szignumot. A Halál kocsisa egyelőre a levegőt csapkodta suhogó ostorával.

Történt, hogy a Halál kocsisa elindult egyszer Budapestről. Érezte, hogy gazdjának nemsokára szüksége lesz reá. Be akarta járni még egyszer a tájakat, hol az Életnek volt egyszerű ostorosa.

Nagy útat kellett tennie a Halál kocsisának. Csalogatta, várta, követelte őt számos hely. Elébe küldte legbódítóbb illatait a virágos mult. A Halál kocsisa legényesen suhogtatta az ostorát. Az Alföld nagy, levegős ereje delejezte meg nyavalyás testét. Egészen elfelejtette Budapestet s az éjszakát, melyeken aszalta őt a láz.

Hófelhők támadtak azonban s tél kerekedett. Budapesten nyájas tavasz kacagott, mikor a Halál kocsisa elindult. Mikorra pedig kis falujába ért, süvöltött a téli fürgeteg.

(Hogy találom én itt meg volt leányaim nyomát?) Így sóhajtozott a Halál kocsisa. Férfiú volt ő is. És a férfiú mindig a leányok nyomát keresi. Ha az Életet szereti s a jövőnek indul: bizonyosan az ismeretlen, érkezendő leányok elébe megy. Ha pedig törötten felszámolja a multat: okvetlenül a régi leányok árnyait hajkurássza. Azért teremtődtek a leányok, hogy póznák legyenek a férfiúi élet országútján.

Lósóskás, falusi szérús-kertben kereste az első nyomot a Halál kocsisa. Itt nyilott neki először a szerelem. Még talán ötesztendős sem volt akkor. Vannak férfiak, akik neuraszténiával születnek. Ezeket négy-öt éves korukban már szerelmi csatlódás éri. A lósóskás szérús-kert most hó alatt aludott. Sehol a kis Julcsa nyoma. A kis Julcsaé, kivel valamikor ide csókok okából rejtőzött a Halál kocsisa, különben pedig mintha hópalástban szállongtak volna e helyen az emlékek is. Fehéren és hidegen csak a valamikor kis Julcsa nyomát fújta be hóval a tél. Nem árulkodott Erzsire sem, ki kis parasztleány vala, semmi. Kivágták a nyárfát, mely alatt a zsidó Gizellával játszogattott a Halál kocsisa.

(Hol vannak a leányok, a volt leányok? Kis lábaik nyomát nem fogom-e látni? Az Oláh Flóri, a cselédi Marcsa, a nyaraló úri Dóra, a francia bonne, a német Lujza, a papkisasszony, merre járnak? Karonfogta-e és selymes útra vezette-e őket lovagiasan az Élet? Vajjon hol járnak a régi leányok?) Sóhajtozott ismét és már visszavágyott Budapestre a Halál kocsisa.

De aztán mégis indult tovább. Nem lehet a leányokat kikerülni. Még akkor sem, ha már nincsenek. Csapkodott ostorával a Halál kocsisa. Gyí, testetlen lovak, az elröppent leányok után. De hó és hidegség volt mindenütt. Kis városok következtek a falu után. Itt is éltek vala leányok, kik egykoron vidám szavakba álltak, sőt

csókba merészkedtek a Halál kocsisával. Már majdnem sírva gondolt Budapestre. Ahol legalább fény és gőz van. És ahol önkéntesen jönnek az ember fülébe kacagni a leányok. De neki a régi leányok kellettek: az igaziak. Mintha valamennyien összeszedelőzködtek volna s ő előle, a Halál kocsisa elől, menekülnének. Még Piroska vala hozzá a legszivesebb. Az urát, a férfiát, küldte:

– Piroska, aki az én feleségem volt? Öt éve mult már, hogy meghalt. Egy fiút szült nekem s elköltözött a temetőbe.

(Az első nyom a havon: egy temetői halom s egy rakoncátlan, rosszul mosdatott fiú. Piroska, Piroska, mégis csak te voltál hozzám a leghüségesebb. Te legalább megüzened, mit adott neked s mit mívelt veled az Élet.)

A többiek hallgattak. Irma egy éjszakán az urával együtt elszökött a kisvárosból. Terézről nem tud senki semmit. A Halál kocsisa végtelen szomorúság reáborulását érezte. Hát ő csakugyan a halált jelentette mindazoknak, akikhez egykor közeledett? Ilkáról az a hír jött, hogy özvegy s rossz tüdője fogytán sorvadva fekszik. Brr, rettenetes; Ilkára akkor nem is gondol. De ki van még a volt leányok közül? Már olyan helyen járt, hol asszonyok leheltek forróságot ifjú napjaiba. De az asszony nem a multé soha és ritkán a jövőé. Az asszony a jelené mindig. Az asszony az elmult leány. A Halál kocsisa a mult útjain bolyongott s csak a régi leányok kellettek neki. Akarta látni, hogy tudtak-e ezek a leányok valamit ajándékozni az Életnek, a jövőnek?

Reszketve, titkolva legutoljára hagyta a leányok leányát, Blankát. Férfiassága akkor ébredt volt, amikor e leánnyal találkozott. Az a leány a leányok leánya, kiről nagyon ifjúkorunkban annyit álmodunk, hogy pironkodva kell fejcsóváló, komoly orvosok ajtaján kopogtatnunk. E leányok váltják ki belőlünk a férfiasságot s hozzák, terítik eléink az izgató Életet.

(Hát Blanka is elveszett volna? Úgy kell visszamennem a gazdám, a Halál elé s a könnyű budapesti leányok közé, hogy őt se lássam?) Nagyszerű asszonyságnak ígérete volt már kisleány korában Blanka. Neki meg kellett maradnia s örvendeztetnie az Életet. Érezte, tudta a Halál kocsisa, hogy így van.

És szaladt ama városba, honnan hozzá Blankáról hír érkezett. Tél volt itt is, de a havas télre már kárörvendően vigyorgott a tavasz. Rótta, járta az utcákat a Halál kocsisa, akinek gazdája lovakat, fogatot még nem adott.

Dél volt s ragyogott a fehérség. Egy utcasarkon ime feltűnt Blanka. Előtte egy fogat, apró ember-fogat, négyes fogat. Hatalmas, csupa – bőség asszony Blanka. Mellette vékony, lompos, francia bonne. Előttük a négyes fogat. Egymás kezét fogó két kis fiú megy elől: három-négy évesek. Két szőke, már asszonyságot ígérő hat-hét éves leány a fiúk nyomában. Mind prémesen, téliesen, vidáman s rá se néznek a Halál kocsisára.

A Halál kocsisa pedig kacagva megsuhogtatta az ostorát. Ez az ő négyesfogata. Ez a négy kis ember, akiket más férfiúnak adott az ő egykori Blankája. És meg-

nyugodva, mindent értve utazott vissza Budapestre, a gazdájához, a Halál kocsi-
sa.

VÖRÖS FELHŐK ALATT

Kedves doktorom, ne küldjön engem Mária-Grünbe vagy Margitligetbe. Látja: el se megyek önhöz s levelet írok. Nem akarok én már ép ember lenni: akar az ördög. Sőt nem is tartom magamat betegnek. Én csak példátlanul összepajtaszkodtam az étellel. Én már mindig élek s minden percben annyit, amennyit ős Karsztlakók avagy ostoba légiói a filisztereknek generációk alatt sem. Az igaz, hogy ennyi élet kissé sok egy ilyen gyöngye legénynek, mint én. Ám ne aggódjék, kedves doktorom, miattam. Tudok egy nagyon kívánatos bájos és rejtett helyet. Éjszaka szokott átnyargalni rajta a gyorsvonat. Végre is egy előkelő agyú embernek van annyi bátorsága, hogy nyakacsáját kellő pillanatban ráfektesse az egyik sínre. Ez igen nagy és vigasztaló ígéret annak, aki már határozottan sokalni kezdi az életet.

Nem írom meg önnek a tüneteket: nincsenek új tünetek. Szégyenkezem három nap óta, hogy orvosokra akartam bízni magam. Az orvosok tudnak furunkulusokat vagy zúzódásokat gyógyítani néha. Tudják szuggerálni az övékénél alsóbbrendű idegrendszereket. De mit tudhatnak mívelni egészen fölszabadult lelkekkel? Akik érzik az életet, mióta csak élet van s akik végig tudnak gondolni minden még elkövetkezendőt? Mit tudhatnak és tehetnek az ilyenekkel, kedves doktorom?

Amilyen fanatikusa ön a saját mesterségének, hajlandó lesz patológusi képzelődései szerint elbírálni az én leveletem. Tegye, kedves doktorom, ha önt mulattatja. Én olyan ép, amilyenné ön kívánna varázsolni, nem lehetek. Nem is akarok talán lenni, ha ön tehetne is ilyenné. Végre sem ön, sem más mai élő nem vállalhatja magát mindentudónak. Önök talán ismernek minden emberi képességet?

Én tudom, hogy nem. Én nagyon érzem azt is, hogy valami talány-embere leszek az önök kis tudományának.

Állítottam már s állítom megint: legyőztem az időt. Ópium-mámor s minden különös delirium nélkül akkor élek, amikor akarok s annyit élek, amennyit akarok.

Megengedi, hogy elmeséljek valamit? Hadd aggódjék avagy nevessen egy keveset, kedves doktorom.

Tudja, hogy hotelben lakom s nem egészen polgári életet élek. A minap úgy történt, hogy késő délutánon akartam az álomtól egy félórát lopni. Zajos volt a nagy hotel s ablakomon belátogatott a tavasz. Vörös felhők felém uszkálását vettem először észre s nyomban sírásra fakadtam. Azért sírtam, mert a tanítóm goromba volt. Éreztem, hogy igazam van, mert vissza tudtam tekinteni arra az időre, mikor még nem jártam iskolába. Én hozzám mindig nyájas szókkal szóltak eddig. Ám egy év telt el. Vidám-borús nebuló év. Sok szenzációt hozott számomra. Végre megszeretett a tanítóm is. Teltek az évek s ime megyek a szerzetesek gimnáziumába. Új világ, új és szent eseményekkel: a város. Közben már háborgatnak a

leányok. Jönnek Ottilia és a többiek s mind kegyetlenek hozzám. Diákoskodni elmegyek más városba. Egy-két évig borzalommal figyelem a magam lelkét. Milyen rakoncátlan és milyen telhetetlen lélek ez. Merre s meddig fog nyargalni velem. Minden napom eseményes, minden kis rezzenésére az életnek hatalmas kórusokkal felel a szívem. Intenzív életakarattal és szilajsággal élek. Nem kerülnek el a katasztrófák. Mert magam sem akarom elkerülni őket. Izgat a dicsőség olykor. Küzdök is érte, s mikor elérem: félreugrom. Így szaladok. Tudom, hogy várnak reám. Nem érdekel, hogy kik, de megyek elébük.

Csodálatosan izgat az utazás. Őrzöm is a nagy városok és exotikus tájak szent megérintéseit. Harminc éves koromban a halál torkából menekülök. Nem az első menekülésem. Nézem az összetört embereket. Gyilkos katasztrófát ért a vonatunk. Miért nem fekszem én is itt halottan? Megtudom néhány nap múlva. Szenvednem kell megint egy asszonyért, akit minden asszonyok között legjobban szerettem.

És már jött az ősz. Deresen jött és megcsípte a lelkem. Napokig nem akarok hinni a tükörnek. Fehéredik a hajam? Az én fényes, barna hajam?

Azért asszonyok mentek s jöttek még az életemben. Látom őket mind. Mindről megmondom, mivel multa felül a másiknak a csókját. Érdemtelenül vidám öregséget kaptam osztályul. Visszanéztem a tizedekre. Láttam, hogy csupa haszontalanság. Ám milyen szép az életnek minden haszontalansága. És én temérdek, gyönyörű haszontalanságot cselekedtem.

A halálomra nem emlékszem. Jött André, a hotel inasa. Fölkiabált s újra láttam a vörös felhőket. Szállóban voltak más boldog alvó felé.

Megnéztem az órám. Egy félórát sem aludtam. Huszonöt perc kellett nekem egy gazdag életre, kedves doktorom. Ön kicsinyli ezt az életet? Minden csapását s minden cirógatását úgy éreztem, ahogy senki a maga életéét. És bennem milliárdnyi életek vannak. Színesek, sűrűek, nagyszerűek. És ön, kedves doktorom, egy józan, szürke utcai életnek egyetlen darabját szeretné számomra visszaszerelni. Mert ez volna az ép, az egészséges élet. Ugyan, doktor, hát szükségem van nekem erre az életdarabra? Még ha meg is tudná ön nekem szerezni? Nekem nem kell. Bocsásson meg, kedves doktorom, engem nem soroz be pacienseknek. Nagyon is élek. Ahogy senki se él. Elkuruzsolni az idegrendszerem kiválóságát nem engedem. Meg nem is bízom az orvosok tudományában. Azonban, ha való ez a tudomány, ezennel megtiltom önnek, hogy a nyakamat összeragassza s engem föltámasszon, ha a gyorsvonalat átszaladt rajtam.

LŐRINC ÉS A NÓTA

Lőrinc az éjszaka embere volt születésénél fogva. Édes apja állandóan a szőlőhegyen lakott, mely kiváló borokat termelt. Lőrinc apja már ifjan nagyon szerette a bort s így Lőrincnek kellett dorbézoló emberré válnia. A szőlőhegyek vidékéről általában a városok felé vetődnek az emberek. Lőrinc sorsa úgy követelte, hogy Lőrinc Budapestre kerüljön. Lőrinc pedig magával hozta a bornak és a nótának szeretetét is. Itt Budapesten sok minden el szokott változni s elváltozik a lelki hajlandóság is. Lőrinc Budapesten elszokott az egyszerű, de ékes magyar nótától, mint a hogy a nappali borozástól is elszokott. Üldözött és ösztökélt vére az éjszakát szerette meg s az éjszaka legkülönösebb nótáit.

Fojtott s finoman csinált borokkal barátkozott meg Lőrinc ínye. A nótákból pedig azokat szerette meg Lőrinc, amelyek szegény idegeit legjobban csiklandozták. Imádtá a vad, bolond, négeres, angol nótákat.

Tivornya-helyeken töltötte éjszakáját Lőrinc. Gyönyörűséget okoztak neki magukmutatásával ízetlen kosztűmű nők. Helyébe állott a nappalnak Lőrinc számára a sokkal barátságosabb éjszaka. Már ükeikben fáradt embereknek szent mentsváruk az éjszaka. Fantáziájukat benne nagy szabadon szárnyra ereszthetik. Hihetik, hogy ők voltaképpen erősek. Nem tiltakozik hitük ellen a napszakának szorgos és félelmes élete.

Lőrinc tehát eljegyezte magát az éjszaka örökös vőlegényének. Kötődött a leányokkal, hallgatta a sokfajta nótát, hajtogatta a poharat s igaztalanul sok szépet, vagy csúnyát képzelt el az életről.

De a nóta, a nóta szeretettette meg magát legjobban Lőrincel. Ugráltatta a lelkét, a szívét, a vérét. Pláne, ha táncoltak is hozzá. Ilyenkor minden érzékével élvezett Lőrinc. Izét, jó izét érezte az életnek s parfümök szállongását sejtette ki a levegőből.

A nóta ébren tartotta Lőrincet és a tánc. Halasztatta vele a hazatérést. Már öt, már hat óra volt: Lőrinc ült és dúdolt. A furcsa nóta és a furcsa tánc mindig el tudta szedni tőle az álmot. Lőrinc néha odakiabált a táncos négernek, vagy a ványadt hamburgi leánynak:

- Ne hadd magad, Brown!
- Bravo, bravo, Izabella!
- Tüzesebben, tüzesebben!

Mindez sok haját letörült a Lőrinc fejről. Arcát is eléggé elsápasztotta és eltorzította. Olyik alkalmakkor, főképpen fölkelés idején, elégedetlenkedett is magával Lőrinc. De éjszakára elhányt minden önvádat. Inai megacélosodtak s Lőrinc úgy loholt a tivornya-helyekre, hogy azt már majdnem táncnak lehetett nevezni. Itt

fogadták öt leányok és cimborák. És vártak reá az éjszaka szép hangulatai és álmai.

Ám Lőrinc nem tartozott a dúsak közé, minek folytán csak hónapos lakást tarthatt. Szép és okos lakás volt ez, de egy rosszúl rejtett ajtó minden hangos titkát áthozta Lőrinctől a szomszédokhoz.

És a fátum, mely valóban van és dolgozik, ezt a helyzetet ragadta meg Lőrinc ellen. Pontban tíz óraker minden délelőtt lármázni kezdett a szomszédban a zongora.

Lőrinc aránylag elég eszmélkedő és érdeklődő ember volt. Aztán kínokat okozott neki a fölébresztés. Hiszen rendszerint pár órával előbb feküdt le csak Lőrinc. És az éjszaka emberének szörnyű gyötrelem álomból riadni.

Lőrinc érdeklődött s megtudta, hogy bizonyos, nagyon fiatal Berta kisasszony az, ki pontban tíz óraker kegyetlenül ráüt a zongorára. A nagyon fiatal kisasszonyhoz ilyenkor jön el az ő mestere.

Gyönyörű éjszakák után gyönyörű reggeleken édes mámorral pihentette le magát Lőrinc. Ám jött a zongoramester s Lőrincnek a fültanú szerepe jutott a zongora kegyetlen zaklatásához.

– Tram-trem-trim, most jó volt, Berta kisasszony.

– Tanítson valami négeres nótára.

– Holnap egész csomót hozok.

Ekkor már Lőrinc iszonyú mennyiségű brómokat szedett s ideges képzelődései voltak a szegénynek.

– Tral-la-ti-ral-la, tram. – Most jó volt, Berta kisasszony.

Még tíz óra sem volt s Lőrinc nyolc óraker dőlt ágyába.

A lárma újra felébresztette. A feje zúgott s idegességében úgy érezte, hogy ő most egy szanatórium betege, a kit ki akarnak próbálni.

– Tral-la-ti-ral-la-tram. Nagyszerű dolgokat hoztam, Berta kisasszony. De a mának nem szabad megmondani, hogy honnan. Ojjé, hamis helyekről hoztam az új nótákat. Egy néger és egy német leány táncolnak rá. Bizony, de milyen táncot táncolnak. Azt magának el se tudom mondani, Berta kisasszony.

Lőrinc levegő után kapott, mint egy asztmabeteg. Nyomorú bőréből szeretett volna rögtön kibujni. Elkínozta a szerencsétlent sok hetek álmatlansága. Hallucinált s köhögős felkiáltásokkal élt. Egyben érezte, hogy idegei megszakadnak. Baj lesz, baj mindjárt. Aztán hallgatózott egy kicsit Lőrinc. A nagyon fiatal Berta kisasszony beszélt:

– Játssza el, játssza el mind. Azokat, amit ön hallott. Tudja: ott, a hol mondta.

Iszonyú lármával megszólalt a zongora. Lőrinc kétségbeesve meresztette ki szemét. Mindjárt felugrik s tébolyodottan kiabálnia kell. Aludni, aludni akar. A szomszédból pedig zúgva, harsogva, dühösen jön be a nóta, mely éjszakáit éberekké és szépekké szokta tenni.

PÉTER NÉGY ÁLMA

(Péter a szegény magyarok közül való volt. Álmai cifrák és sujtásosak voltak. A Dunáig úzótt ázsiai embernek éber és mégis haszontalan álmái. Ez álmok fogták magukat egyszer s való kereteket követeltek. Nagy összeütközése volt ön-álmaival ekkor Péternek. De elrendeltetett, hogy életét álmainak adja át. Az élők sorából voltaképpen már régen elköltözött Péter. E tanulságos esetet én mégis följegyzem. Jönnek talán majdan okosabb magyarok utánunk. Hadd lássák, miként élt Péter Árpád vezér után sok száz esztendővel.)

I.

Szomolnok híres liceumában egyszer Péter arra az egetverő gondolatra jutott, hogy pénz nélkül semmiházi a magyar.

Szomolnok ez időben a Beniczey Gabriella lábainál fetrengett. Beniczey Gabriella valóban a Beniczey Gábor leánya volt.

Azt pedig mindenki tudja, hogy ki volt Beniczey Gábor. Shakespeare neves színész-apostola a Kárpátok alatt. Egy Shakespeare-apostol, ki nem átallotta az operettnek áldozni egyetlen leányát. Galád hírek keringtek a szomolnoki szocietásban. Azt regélte a lelketlen fáma, hogy egy százas bankó nyit ajtót Gabriellánál.

Ifjú és szegény volt Péter, de szent igyekezettel kívánta ápolni familiája multját. Családjának történetében pedig ékesen meg volt írva, hogy Péternek Ákos nevű őse két falut adott egyszer egy asszony csókjáért. Holmi Dakcsy-leány volt ez az asszony. Van is a Dakcsyaknak birtokuk ma is. De Péter tegnap sem tudott fizetni cipője talpalásáért. De tegnap is megfogadta, hogy a száz forint meglesz. Lelkének minden megalázását tűrte és készítette. Éhezett és sokat hazudott Péter. Végül együtt volt a száz forint.

Nagy vágyával kacagva rohant a liceumból Péter. A Beniczey-trupp éppen egy órával ezelőtt elutazott Szomolnokról.

Péter búsán bekvártélyozta magát egy korcsmába s reggelre szüzen elbúslakodta a százast.

II.

Péter unta a feleségét, Pekry Rákhelt.

Rákhel nagyon szerető nő volt s ikreket adott mihamar az ő férjének. Péter nagyon unta ezt a dolgot. Ekkor jött Péternek a második nagy álma. Mert Péter tanár

volt, illet nekü utazni. Péter hát utazni akart. El nem szívott szivarok s apró panamák után megjött a százás. Az álmok álma, a nagy pénz. Péter elindult egy kicsit szabadulni a feleségétől.

Nem forró júliusi nap volt e reggel. Péter, az álmódó, azt vélte, hogy most már következni fog a nagy szatiszfakció. Az élet meg fogja őt itatni – az élet áhitott serlegéből.

Budapestre érkezett Szomolnokról Péter és zsebéhez nyúlt. Hajh, hajh, ez egy szegény ország. Itt haragudni sem illik a zsebek metszőire. Bizony nem volt már sehol a pénz-rejtő tárca.

Péter némi forintokat kunyorált ki egy régi professzorától. Azután szépen hazament két-gyermekes fonnyadt asszonyához s ikreihez. Péternek megint nem volt szerencséje.

III.

Megírta nagy művét is Péter. Csak ismét a száz forint kellett. A száz forint, a száz forint. Mert hírllett, hogy az Akadémiának nem elég a munka. El kell menni a kiküldött kritikusokhoz. Be kell számolni a szándékokról is. A sorok közé rejtett szándékokról. Péter megfeszült és gyűjtötte a pénzt. Nehezen, nagyon nehezen, mert őt gyermek lármázott már a Péter fülébe. Ő azonban gyűjtötte a pénzt. Gyűjtötte, gyűjtötte a szegény Péter.

Hazudott neki minéműségével mindig az élet, holott nem is volt ő merész álmódó. Most már kárpótlást akart Péter. Nagy és dicsőséges művel. Mert elmulnak a gerjedelmek. A gyermekek fölörpülnek a maguk szárnyaikkal. Megvénül még jobban és szomorúbban az asszony. Kell, hogy kis nevűnket nem-omlandó kövekbe véssük.

Dicsőség okából kellett a száz forint s Péter izzadott. Azután pedig jött egy korai reggelen a végrehajtó. Mivel apró cipőkért Péter már régen nem fizetett a suszternek.

Péter gondatlan volt s a pénz az asztalon hevert. Elvették a Péter pénzét. Viszont volt olyan ifjú és ügyes ember, ki eljutott az Akadémia nagyurairig.

Így halt meg Péter harmadik álma.

IV.

Péter álmairnak nem adatott meg a növés boldogsága.

Kezdte Péter egy százás bankónál s itt kellett végeznie. Elhullott útközben minden szép, miként kihullottak Péter feleségének fogai.

A gyermekek vásottak és örömtelenek. Rossz lidércként ült Péter életére kiélt családjának egész ádáz múltja.

Péter mégis csak reménykedett. A szegény ázsiai. Csúfolta az életét – az élet. De a halálát nem fogja megcsúfolni. Így szegény Péter.

Miután éppenséggel nem kívánatos asszonya meghalt s gyermekei reáhoztak minden csalódást, amit földi apa érhet.

Szépen kell tehát ezek után meghalni, vélte Péter. Elég volt a gúnyos rabszolgaságból. Ereimben a vér nyugtalan és előkelő. Rosszúl éltem s szépen halok meg. És kezdte álmodni negyedik álmát Péter. A negyedik százast.

E pénzzel és hatósági gyámolítással elutazik valami szép tájra. Mivel latin-görög tanár volt: talán Athénbe és azután Korfuba.

Nehezen ment a gyűjtés. Sokba kerültek a rossz gyerekek. Mégis szőtte az ő negyedik álmát Péter.

És egy napon, mikor talán már csak az utolsó forint hiányzott a százból s a második aorisztosról nagyszerűen adott leckét nebulóinak az öreg Péter, összeesett az udvaron.

Nagy rőkönyödést, sőt rémületet okozott halála az ő társai között. De megtalálták nála a száz forintot.

Utrecht és társainak gebéi nagyon méltóságosan vitték ki e száz forintért a temetőbe Pétert.

A WAGRAM-ÓDA

A Hazafiak Ligájának ünnepéről érkezett haza búsan és fáradtan az ősz Henry Garaud. Jeanne d'Arcról olvasott ott klasszikus és pompás éneket: hátában is sajog a siker. Diákok rohantak elő a vers után s székestől levegőbe emelték Henry Garaud-t. Redingote-os szatócsok, óh jaj, megölelgették s a pénzt, a pénzt, a vers árát leolvasták. Zengő, hangos Louis d'orokban, legalább is száz ember előtt.

Várta a titkársa, mert tíz év óta már titkárt is tartott Henry Garaud. Mióta az Akadémiának is tagja s mióta, óh jaj, öregszik. Vigyázó, ügyes, száraz, szívós legény a vén koszorúsnak a titkársa. Verseket ír, regényeket és drámákat, titokban, de ezt remegve és jól rejtegeti halhatatlan gazdája előtt. Várja s imádkozik, hogy dögöljön meg már ez a vén trotty. Mennyit lehetne róla írni lármás lapokban. Egyre-kettőre a jól fizetett irodalomba játszhatná be boszorkányosan magát az ember. Most nagyon csöndesen és alázatosan lép íme a gazdájához s mondja:

– Könyörgöm, Mester, szerdára novellát kell írni a Nap- király korából. Az új revue számára s a pénzt el is küldték már.

– Jó.

– Kaptunk ezer frankot a Doe-parfümüzlettől. Amelyet az új regényben kétszer említ ön föl, Mester. Megkaptuk a német tantiéme-eket is a berlini úgynöktől. Két vidéki lapot pöröltettem az ügyvédünkkel az elorzott versért. A Comedie-ben a jövő hónapban már próbák lesznek az Alkibiadesz-ből. Utoljára hagytam a Napoleon-verset. Holnap este lesz a Wagram-ünnep, akkorra készen kell lennie.

Henry Garaud türelmetlenül hallgatja a titkárt:

– Nos?

– Ötszáz frankot bátorkodtam délelőtt átadni a Madame-nak számlákra. Georges úr is kért tőlem kétszáz frankot: lóversenyre ment Chantilly-be.

– Nos?

– Igen, igen, az események. Semmi sincs öt nap óta, Mester. A revuekben semmi, a napilapokban a semminél is kevesebb. Aszály van, bizony aszály. Egy rossz Coppée-vers és semmi.

– S a fiatalok.

– Éretlenkednek. Szörnyűség belenézni a lapjaikba: mennyi zöldség. Semmi, semmi. Új könyv nincs. Színházi hírek a régiek.

– Nos?

– Igen, igen, Mester: Catulle Quest, az ifjú óriás. Óh, ha-ha, most igazán szorul a jeles ifjú. Azt hallom, hogy most már lakása sincs s a fiatalok is szakítottak vele. No, lakása az lesz már a jövő héten. Akkor fog a fogházba sétálni azért a kis lázító versért, amit a szocialisták lapjába írt. Ott majd enni is kap.

– Ma mondták nekem, hogy verset kért tőle az új revue. Tőle is.

– Persze, de Quest úr gögös legény. Megüzenték, hogy miről szóljon a vers. Ő visszaüzenté, hogy köszöni, nem ér rá. Óh, Quest úr, nagyon büszke legény. Ma láttam az utcán. Bizonyisten látszik rajta, hogy öt esztendő óta nem evett eleget.

– A gazember.

– Csinált az furcsábbakat is már, Mester. Még talán pénzt is küldött már vissza. Tavaly Hachette-ék pénzt ígértek egy verskötetért, ha kihúz belőle egy-két vad poémát. Kacagott s otthagya őket. A gyomrától vonta el a filléreket s ő maga adta ki rongyosan a könyvét. Nem adott el belőle tíz darabot.

– A gazember. Hagyjon magamra, írni akarok.

Fáradtan, lustán írni akart Henry Garaud. A Wagram-zsoltár első, nagyságos igéit akarta megfogni. De Catulle Questre gondolt és letette a tollat. Ez az ember az ő dicsőséges öregségét jön meghiusítani. Ez az ember azt csinálja, amit ő akart s amit ő nem mert csinálni fiatal korában. Aszkéta, vad, hős, lázadó és mártir mer lenni a gazember. Büszke, akit csengő pénzért nem énekeltehet minden erszé-nyes, pökhendi szatócs. És nem hajlik meg és nem törik össze. Ő, Henry Garaud, mindig erről álmodott valamikor. Mi történt vele? Gyáva volt, okos vagy tehetség-telen. Csupa kibírás, kibirkózás az egész élete, minden sikere. Csupa buta ünnepi cécó, ostobák tapsa. És most reszket, hogy voltaképpen semmit sem csinált. Csak annyit, hogy a feleségének néha a rue de la Paix-n is lehet vásárolni, a két csúnya, álmos leánya zsúrokat tarthat a barátnők részére s a Georges-fiú veszít-het a lóversenyen. Ezek fejében neki alkalmilag kell lelkesednie Jeanne d'Arcért, Wagramért, Napoleonért. Óh, az a Catulle Quest, a gazember. Írni kezd újra Henry Garaud, de óh, ime ő, a vén számár, sírni kezd. A vén, lomha könnyek jönnek csöndesen lefelé az arcán s Henry Garaud nagy fájdalomban leejti a fejét. Egy percig s azután dühösen káromkodni kezd: nedves, ősz szakállával összemocskolta a hazafias óda leírott, tintás sorait. Káromkodik, új papirost vesz Henry Garaud s most már szilárdan, szaporán, mindent felejtve írja a Wagram-ódát.

ÚJ CSAPÁSON (1909)

BERCI ÉS A GRÓFNÉJA

Karácsony után Monte-Carlóba érkezett valahonnan lopott, szép cigányával özvegy Waldstern-Grün grófné Münchenből. Drezdából vagy Berlinből lopta-e az ő fekete Orfeuszát, ma már nem emlékszem. Egy-két játékban letört magyar úr ért rá, hogy a cigányt fölismerje: nini, ez Udvarnoki Singó Berci. Monacóban az embereknek más dolguk van s különben is, Bercit őrizte is veszettül az asszony. Fáradtan, szomorúan ódöngött özvegy Waldstern-Grün grófné balján mindig a cigány, kicsi, külön asztalnál étkeztek, a grófné rendelt és fizetett s a vendéglőben magyar cigányok játszottak. Berci abban bizakodott, hogy nem ismerik föl a cigányok, de azért óvatosan lapult. Kiöltözötten, hangtalanul, embertelen, együgyű nagy kétségekkel az arcán, nagyon furcsa volt Udvarnoki Singó Berci.

Hol tölthették a szent karácsonyt, honnan jöttek ide, ezt megint csak ők tudhatták. Bercinek balkezes felesége volt, ez bizonyosan sírva keresteti most mindenfelé őket. Ők pedig valószínűleg jártak Párisban, Brüsszelben s Londonban is már. Az se lehetetlen, hogy a grófné megesküdött Bercivel s a Berci bánata a szolgaság bánata. A grófné abba a hotelbe költözött Bercivel, amelyben tíz évvel előbb néhai Waldstein-Grün Rudolf gróffal élte a nászheteket. Nagyon szőke, lágy, gyönyörűséges cseh asszony volt a grófné, érett és restségesen buja. Én tudtam, tudom a leánynevét is: Pratek Camilla-Georgina, az apjának három sörgyára volt s a leányának gróftól vásárolt volt. Pratek Camilla-Georgina tele volt mulya, pénzes göggel, szőkeséggel, szerelemmel és előkelő pietással. De a cigánynak egyelőre szisszennie se volt szabad, hallgatnia és csókolnia kellett, a szivarjait is az asszony vásárolta.

*

Nagy-Karácsony és Ujév között történt: a kaszinóban két napig, sőt tovább, mindenki a moszkvai lócsiszárról beszélt. S akiről beszéltek, valóban hasonlatos volt egy vad, cserkesz-orosz lócsiszárhoz. Pocakos, mosdatlan, nagy, durva férfiú, akinek a marka tele volt szép, új ezresekkel. Az aranyakat zsebeibe süllyesztette s előmerített annyit, amennyi kellett. Ujjai rakva voltak drága, aranyhúsos, lármás, színes, csillogóköves, utálatos gyűrűkkel. Három-négy asztalnál játszott egyszerre s amikor sokat nyert, a kibicelő hölgyecskék között aranyakat osztogatott ki. Ilyenkor még csúnyább volt, mint rendszeren, a lócsiszár, aki különben lehetett gyémántmíves, bőrárugyáros vagy akármi. Kövér, izzadt arca önérettől ragyogott s úgy seperte be a nők hálás mosolyait, mint a pénzt szokta. Nyert vagy legalább is azt hitte mindenki, hogy nyer s Berci úgy nézett az oroszra mint ifjú primás korában a kapuvári főszolgabíróra.

Camilla-Georgina játszott, csöndesen, óvatosan, ahogyan az egy szőke, harmincéves, cseh milliomosnőhöz illik. Berci pedig nézte a játékot avval a bizonyossággal, hogy neki, se így, se úgy haszna nem lesz a játékból. Ő kosztot kap, la-

kást, utazást, ruhát, külső uraságot, szerelmet s vége. Neki pénze nincs, összesen két gyűrűje van s az egyik is gyanús, követlen karika-gyűrű. A diszes kokottok ő rá nem is igen néznek, mert sejtik talán, hogy ő kitarzott szolga. Berci meggyűlölte a világot, amelybe került, az asszonyt, aki őt ellopta s a szerencséseket, akik szabadon élhetnek.

*

Egy heves délutánon (a déjeunernél pezsgőt ivott Camilla-Georgina és a cigány) játszottak megint. Az asszony megengedte, hogy a pénzt néha Berci rakja föl a rulett-asztalra parancs szerint. A lócsiszár játszott az ő asztaluknál is, összevissza szaladgált, szórta, tette a pénzt. Valószínűleg vesztét érezte s vesztett is, de sohase volt még olyan irigyletes a Berci szemében, mint ma. Egyik asztaltól a másikhoz sűrűgve, mosolyogva, ígérve, kérve öt-hat nőcske kíséerte az orosz, Camilla-Georgina legalább nyolcszor figyelmeztette, haragosan, féltékenyen a cigányt:

– Monsieur Berci, ön mindig a más pénzét és a más nőit fizeti, nézi. Talán szíveskednék idefigyelni az én játékomra és az én arcomra is, olykor-olykor.

Berci gyáva, de gyűlöllő pillantással válaszolt az asszonynak, akit pedig szeretett ölelni. Ám most már csak azt érezte, hogy ez az asszony megmutatta neki az életet csak azért, hogy visszatartsa tőle. Se gyűrűje nincs elég, se pénze, se rangja, se szabadsága, dühöngött a cigány. És az asszony, ez az asszony, ez a tolvaj grófné, miért különb úribb, parancsolóbb, mint ő?

Most halk, csöndes, de rettenetesen fontos, pénzes nagy dolgok történtek. A croupier harmadszor kiáltotta el magát unottan, de már indulatosan, élesen: Tizenhárom-tizennégy, a cheval nyert, háromezerhatszáz frank, kié ez?

A pénzt az orosz tette a két nyerő számra, de az orosz egy másik asztalnál játszott, szorongott. A cigány birkózott önmagában, de senki se jelentkezett s az orosz késett, nem is jön már. Neki, a cigánynak, az ő grófnéja nem ad pénzt, most csak azért is lesz pénze s harsányan kiáltotta:

– Tizenhárom-tizennégy, az enyém, én raktam rá, kérem a pénzt.

*

Sietve távoztak a kaszinóból, a grófné és cigánya, sietve sápadtan távoztak. Camilla-Georgina megvertnek, valamiképpen tönkretettnek érezte önmagát és sorsát. A jó, előkelő, ildomos polgárvér rugaszkodott a testében, de tetszett neki a cigány bátorsága is. Beszéd nélkül sétálgattak sokáig a parkban s Berci volt az erősebb, ő szólalt meg:

– Ha haragszol, akkor azonnal szaladok a vendéglőbe, ahol cigányok játszanak. Én tudom, bevesznek a bandába s akkor mehetsz, ahova akarsz. Én urad szerettem volna lenni s te úgy bántál velem, mint az inassal. Láttad az orosz, mennyi

gyűrűje van, hogy bánik a pénzzel s mint szaladnak utána? Nekem nem volt se gyűrűm, se pénzem, se a nők nem taposták egymást körülöttem.

Camilla-Georgina fázósan-melegen nézett a cigányra, szinte elbarnult a szőkesége:

– De loptál s mi lesz abból, ha kiderül, hogy loptál? Hiszen nekem van pénzem, miért nem szóltál, miért nem kértél?

Estére nem mentek le a vendéglőbe, de lakásukba hozatták föl a diner-t. Berci, aki eddig soh'se mert beszélni, most hetvenkedett a pincér előtt. Három üveg pezsgőt kért az estebédhez s pénzét csörgetve nézett az asszonyra.

Az asszony visszanézett Bercire, de nagy megvetéssel, kissé borzongva, undorodva. A cigány szerette volna megfogni a Camilla-Georgina grófné nyakát s addig szorítani, amíg megijeszti.

*

Éjfél körül, amikor az asszony már csókolódzni akart volna, Berci kijelentette:

– Én annak az oroszoknak a gyűrűit akarom, be szép gyűrűk, azokat a gyűrűket akarom.

Az asszony, a nagyon szőke, nagyon lágy asszony mérhetetlen haragba jött:

– Te tolvaj, te zsvány, te cigány, örülj, hogy egy ilyen asszony rád néz, mint én.

Berci, a cigány, a pénzt csörgette s nagyon egykedvűen, harag nélkül válaszolta:

– Nem én kerestelek téged, te jöttél értem, te hoztál el ide. Igenis te vagy az oka mindennek, te vagy, te vagy az oka. Én látom, hogy nálamnál hitványabbaknak annyi gyűrűjük van, amennyi csak az ujjukra fér. Az asszonyok szaladnak utána, van pénzük, mit dobáljanak, van mindenük.

Camilla-Georgina nem tehetett mást, mint hogy torkaszakadtából ordítsa:

– Te tolvaj, te tolvaj, te senki, te haramia – s azután csókolni próbálta Bercit.

Berci végigsimogatta a szép, kövéres nőt, de nagyon hidegen válaszolt:

– Nekem a gyűrűk kellene, a moszkvai ember gyűrűi. Itt lakik a szomszédban, az ajtó nincs bezárva, a gyűrűket le szokta szedni. Hozd el a gyűrűket, lopd el a gyűrűket s akkor megint szeretlek. Azóta már bizonyosan alszik, ha csak valamelyik szép nő el nem csábította, menj.

*

Udvarnoki Singó Berci cigarettára gyűjtött s várta az asszonyt. Nem sokalta az időt, ami közben eltelt, de a maga barbár lelkében nagyszerűen mulatott. Hogy

lám, ő lopni küldte az asszonyt, egy grófnét, s a grófné elment lopni, mert ő akarta. S ő ennek az asszonynak volt tehetetlen, nyomorult szolgája.

Egy óra, két óra, három óra, Udvarnoki Singó Berci cigarettázott. Három szobájuk volt s mind a hármat végig összejárta, de nem idegesen. Roppantul tetszett neki az új helyzet és dolog: ilyenek a grófnék, lopnak is, ha kell.

Majdnem hajnal volt, amikor Camilla-Georgina megérkezett. A hajnal decemberben, januárban s mindig csodaszép a Rivierán. A nagyon szőke asszony nagyon sötét, nagyon haragos, nagyon dacos és nagyon szerelmes volt. Hozta a gyűrűket, letette az asztalra s ő elnyúlt egy pamlagon. Onnan beszélt mámorosan, szitkozódva, álmosan, de szerelmesen:

– Te senki, te cigány, te aljas, gyere csókold meg a homlokomat, mert fáj.

– Várj egy kicsit, előbb a gyűrűket húzom föl.

Berci föl húzta a gyűrűket, gyönyörködött bennük, magában, az életben, az asszonyban. S azután a pamlaghoz sompolygott s megcsókolta sokszor-sokszor az asszonyt. Már nem tudták, mit mondanak egymásnak, de járt a szájuk:

– Te rossz, te tolvaj, te senki, te egyetlen, te szép.

Ezúttal már az erkölcsök közösültek, de másnap óvatosságból elutaztak Kairóba.

A ZENÓBIA FALUJA

Zenóbia óta egy kis faluban a Maros táján csizmában járnak a parasztyermekek. Magyarok és oláhok, még Szent-György napján is. Ugyane faluban nagy öröm a leánygyermek s az iskolában a fiúk a néneikkel szoktak dicsekedni. A néneik Budapestten, Aradon, Nagyváradon és még messzebb élnek.

Ez tehát Zenóbia óta van így e faluban. Egy régi nyirkos, mérges tavasszal úgy hullott a faluban a gyermek, mint a légy. Csak a Zenóbia kis öccsét kerülte el a gyilkos láz. Mert Zenóbia Kolozsvárról csizmát küldött a fiúnak.

Ez a tavasz s a Zenóbia csizmái fölnyitották az emberek szemét. Megtanulták, hogy milyen áldás a leány. Ezóta, aki teheti, elbocsátja a leányát a világnak. Inséges, szomorú, zsellérek kis népe tesped itt viskókban. Hadd hozzanak a kincses világból egy kis áldást ide is a leányok.

Zenóbia még él s ő a falu nagyasszonya. Hazajött és férjhez ment szépen, rendezen annak idején. Unokái vannak számosan s családjá bizonyos jólét révéből szemléli a falut. Zenóbia pedig osztogatja szeretettel tanácsait. Ugyancsak szeretettel hallgatja meg őt is mindenki.

Valaki pedig rossz erkölcsök vádját ne kenje e falura. Zenóbia maga is példaképe volt a jó és hű asszonynak, mióta a világból hazakerült. Zord skót hegyek egy-egy falujában s holland zugokban lehet még csak ennyi becsülete az erkölcsnek. A leányok már korán álmodoznak világjáró kötelességükről, ha szépek. Jaj volna annak a leánynak, aki a Zenóbia falujában elbukik. Megható komolyság ül a lányok arcán. És sok a szép leány a Zenóbia falujában. Valamikor a zárdába készültek ily fehér leányok.

A falu legényei pedig már régen megszokták sorsukat. Az ő számukra a leányok nebántsvirágok. Csak a csúnya leányokhoz közeledhettek. Békésen váraoztak azonban a szépekre, amíg azok hazakerültek a világból.

Valami furcsa, komédiás úriasság mázát mázolták lassanként a falura a visszatérő leányok. Az emberek új dolgokról értesültek. Az életet új szempontokból látták. Új, szinte udvari erkölcsök plántálódtak így ide a Maros tájára. Zenóbia s az óta a bizonyos kis csizma óta.

Néha csak látogatóba érkezett haza egy-egy leány. Cifrán, városiasan, selymesen. Ezek olyan sérthetetlenek voltak, mint Veszta papnői egykoron. Idő előtt házasságot ajánlani egy ilyen leánynak: nagy bűn volt.

A leányok pedig mentek és jöttek. Akik távol éltek, küldözgették ajándékaikat családjuknak. Pénzt, ruhát és sok mindent küldözgettek haza a leányok. Volt ügye-baja a faluval a postának. Zenóbia faluja válósággal benne élt ezáltal a modern lüktető életben. Leányai, jó leányai által.

Mert jók voltak a leányok a Zenóbia falujában. Apjukat, anyjukat, testvéreiket szerették. Hamar és könnyű meghatottsággal sírtak. Soha se volt eset, hogy elle- ne szegültek volna a rendnek. Akit szülei a maguk gyámolítására a világba küldöt- tek, azok mentek. Szinte fejük köré lehetett képzelni a nagy kötelességek és nagy feláldozások szent glóriáját. Mikor pedig visszakerültek a faluba, meglelték s be- csületesen megszerették a párjukat. Éltek odaadásban és munkában. És férjeik- nek gyermekeket ajándékoztak.

Már-már a sír szélén állott Zenóbia. Bizonyosan nem félt a haláltól. A vén asszony szívében az a büszke nyugalom fészkelhetett, mely mindenfajta reformátor szá- mára békességé teszi a halált.

Talán érezte is, hogy nemsokára meghal s fájt neki, hogy Máriát nem láthatja viszont. Mária volt az ő legszebb unokája. Mária fölserdült, fehér szép leány. Te- hát Mária is el fog menni valamelyik néniéhez, aki a világban jár. És egy tavasz- szal, mikor a napverte kerti gyepen sütkérezett Zenóbia, elébe állott Mária:

– Nagyanyám, én férjhez akarok menni.

Mintha megrengett volna a föld. Mintha valami utálatosság szakadt volna a világ- ra. A vén Zenóbia nem tudott szavakat lelni és sírásra fakadt:

– Kihez akarsz férjhezmenni, te elvetemedett leány?

– Ahhoz, akit szeretek.

Mária este nem kapott vacsorát. Sírt a Mária nagyanyja, az anyja s a nőrokonok. A férfiak káromkodva s fenyegető gyűlölettel néztek reá.

A hír elterjedt a faluban. Jöttek az asszonyok s szívére beszéltek Máriának. Hiába volt minden. Mária halkán és makacsul ismételte minden kérdésre:

– Igenis, férjhez megyek. Igenis, azé leszek, akit szeretek.

Forradalom támadt a Zenóbia falujában. Levelek jöttek távoli leányoktól. Intő, könyörgő levelek. Mária végre is győzött. Azután elköltözött az ura viskójába. Esküvőjükre alig nézett el valaki. Néma és szomorú megvetéssel gyászolt a falu.

Az esküvő éjszakáján pedig fölcsapott a láng. A falu ítéletet ült. Máriának és urá- nak más faluba kellett költözniök. Kiperzselten menekültek innen. Mert Zenóbia faluja a hűtlenséget és erkölcstelenséget nem tudja megbocsátani. És Zenóbia faluja átkot küldött utánuk. Az átok fogott. Kis fia született Máriának, ki urával együtt szegény volt. Jött újra nyirkos és mérges tavasz. A Mária kis fia meghalt, mivel nem volt szegénykének csizmája.

JULCSA, SŐT JULIETTE

Az Éjszakában bolyongtunk Péter és én. Péternek gonosz napja volt. Péternek sokrendbeli beszédére így kellett válaszolnom:

– Ön, kedves Péter, hűségről beszél nekem. Az én istenem áldja meg a maga gusztusát. Hát mondok én a hűségről egy gyönyörű történetet.

Letompítottam ekkor a hangomat. Ugy-e megbocsátják, ha zárójelekkel élek? A szégyen pirosságában égett Péternek arca is. Erkölcstelen történetet az ember csak zárójelekkel mondhat el Budapesten.

(Julcsa, sőt Juliette, különös változásokat tapasztalt rajtam. Vacsora után ittam a magam üveg-pezsgőjét s elszaladtam az orfeumból. Julcsa, sőt Juliette, nem helyeselte ezen új szokásomat. Aggódott miattam és ezt több ízben közölte is velem. Így szólott hozzám egy estén Julcsa, sőt Juliette:

– Szeretlek még mindig, Endre. De különös elváltozást tapasztalok rajtad. Te bizonyosan egy úgynevezett tisztességes asszonyba bolondultál bele. Fiam, én nem féltékenykedem, de neked rossz véged lesz.

Tagadhatnám, de bevallom, hogy Julcsa, sőt Juliette jól sejtett.

Ám a hím embernek vastag bőrű pofája van. Haraggal adtam választ Julcsának, sőt Juliettenek.

– Mamám, te számár vagy: ilyen ostobaságot én soha el nem követek.

Közben pedig majd megdögöltem az ifjú Róthnéért. Róthnének az ura ügyvéd volt s válópörökben kiváló.

De tagadtam, tagadtam állhatatosan. Julcsának, sőt Juliettenek nem volt szabad tudnia a dolgot. Hogy tudniillik én meghalok Róthnének egy pillantásáért.

Öleltük Julcsával, sőt Juliettel, ezután is egymást. Többet mondok: Julcsa, sőt Juliette, sohasem szeretett forróbban, mint ekkor. De volt a csókjában valami: valami átadás. Lemondás, átutalás, átruházás. Úgy csókolt engem Julcsa, sőt Juliette, mintha már a másé volnék.

Nagy szerencse szakadt reám véletlenül: Róth is az orfeumba járt.

Utálatos ember volt ez a Róth, de végre is a Róthné ura volt. Túrtem és szinte szerettem őt a feleségéért.

Julcsa, sőt Juliette pedig nézett engem nagy szájalommal. Igaz és buja csókjait úgy hányta reám, mint máskor soha. Mégis: a csókjai búcsúzó csókok voltak. És ha Julcsa, sőt Juliette a szokottnál forróbban ölelt, nyugtalankodtam. Pedig ő sokszor ölelt szokatlanul forróan és sokszor juttatta eszembe Róthnét.

Vallatott néha engem Julcsa, sőt Juliette:

– Fiam, én tudok mindent: te már nem is alszol. Délelőtt tíz órakor szabadulsz tőlem, akkor szaladsz rögtön a korzóra. Ott lesed és várod Róthné. Hiszen jól teszed. De mi a fenének vagyok én olyan kegyetlen Lichtenstein herceghez?

És nevettem, mert tudtam, hogy engem Julcsa, sőt Juliette nagyon szeret. Én tudtam, hogy Lichtenstein herceg hiába issza a legrágább pezsgőket. Egyszer a Julcsa, sőt Juliette ajtaja elé hozta a cigányokat. Julcsa, sőt Juliette szállodában lakott. Az én nótámat húzták a cigányok. Julcsa, sőt Juliette, rendelte meg e nótákat. Sohasem szerettem olyan mámorosan Julcsát, sőt Juliettet, mint ezen éjszakán.

Sápadtam, sorvadtam közben. Mert nem lehet egy embernek büntetlenül szeretni Róthné. Különösen ha mellékesen Julcsának, sőt Juliettenek a barátja. És különösen, ha Róthné kegyetlen.

Ám volt egy vigasztalásom. Nagy vigasztalásom volt nekem. Lichtenstein herceg sohasem volt messzebb a győzelemtől, mint ezidőben. Ha egész, elkobzott, kis birodalmát adta volna Julcsának, sőt Juliettenek, kosarat kap. Julcsa, sőt Juliette, engem szeretett. Akkor szeretett legjobban: most érzem.

Kérdezte tőlem egy bús esti órán:

– Miért nem vagy őszinte és becsületes hozzám, Endre? Nem fog téged soha úgy szeretni nő, mint én szeretlek. Csakugyan olyan kegyetlen a Róthné? Én nem akarlak téged józanítani. Talán csupán tehozzád olyan kegyetlen. Hiszen rettenetesen utálatos az ura, Róth. Tegnap nekem százas bankókat mutatott. És eldicsekedett nyolcvan asszonnyal legalább is. Azt hitte, hogy én erre rögtön behódolok. Ilyen ember asszonya ne szeretne téged? Téged, te édes, te jó, te bolond?

Én sírva adtam az őszinte választ:

– Nem akar engem az az asszony. Azt mondja, hogy fél az urától. Az ura hűséges kutyája neki. És nincs lelke, hogy az urát megcsalja.

Éltünk ily szomorúságban Julcsa, sőt Juliette és én.

Láttam és éreznem kellett, hogy ő mindent tud. De erőm kevés volt. És már járnai alig tudtam.

Nézett engem Julcsa, sőt Juliette és szánt. Elbetegedett közben a lelkem is. Sohasem voltam féltékenyebb Julcsára, sőt Juliettetre, mint ekkor. Egy késő estén mulatságban találtam a leányt. Róth ült mellette és kiürített pezsgőspalackok árulkodtak körülöttük.

Felém fordította arcát Julcsa, sőt Juliette. Szomorúbb, megkapóbb leányarcot csak álmában lát az ember. De csak egy percig. Aztán Róth úr vállára hajtotta a fejét. Egy trágár nótát énekelt Róthnak és nekem.

Másnapon sokkal barátságosabb volt hozzám a korzón, mint egyébkor, Róthné.

És napról-napra nőtt a Róthné barátsága. És napról-napra szomorúbbra változott Julcsa, sőt Juliette.

És megérezte Julcsa, sőt Juliette, hogy mikor volt hozzám kegyes Róthné. Ez nap estéjén veszettül mulatott Róthtal. Mámorosan, tüzes arccal jött a Róth asztalától az enyémhez. Megcsókolt, megcsókolt: nem is csók volt ez. Élet, üdvösség és elkárhozás. Aztán így szólott hozzám:

– Most pedig ne kerülj soha a szemem elé. Hamarabb szeretek bárkit, mint téged. Az isten áldjon meg, Endre.

És visszament Róth asztalához és megcsókolta szilajon Róthot.)

E történettel feleltem Péternek, ki nekem ostoba órában hűségéről beszélt. Sok találkozásom volt már az asszonnyal. De hűségesebb nőt nem láttam, mint Julcsa, sőt Juliette volt. Vajjon él-e s hol van?

A TÍZMILLIÓS KLEOPÁTRA ÉS EGYÉB TÖRTÉNETEK (1910)

A TÍZMILLIÓS KLEOPÁTRA

Finom grófkisasszonyok illatos nyájában élt immár harmadik éve Gutberger Kleopátra. Nálánál különösebb szőkeség nem akadhatott a nagy, zavaros Bécsben. A német, a morva s másfajta kontesztek, baroneszek között neki lehetett legkékebb a vére, neki, Gutberger Kleopátrának, a szomorú kis, szőke bakfisnak, ki nem volt kontesz, sem baronesz. A nagyon előkelő, parfümös és ostoba nevelő-intézetbe miért is kellett becsempészni Gutberger Kleopátrát? Óh, miért is kellett? Miért nem nyugodhatott pőfékelő szerénységben nyíri Gutberger Zsolt úrnak tíz milliója? Nem tudja és nem fogja tudni soha senki. Emberi cselekedeteknek titka mélyen szokott feküdni az időben s régen elmúlt, elhasznált és elporladt véredények őrzik minden élő ember fátumát.

A Gutberger Zsolt tíz milliója bekopogtatott a bécsi, előkelő, parfümös palotába és Kleopátra tegezhetette a német, a morva s a másfajta grófleányokat. Azok pedig gyűlölték ezt a bájos, szomorú, különös kis szőkeséget. Suttogva parázslott ez a nagy gyűlölet, mert az előkelő tanító hölgyek és urak a Kleopátra pártján voltak. A tíz millió kegyes tíz millió volt s nyíri Gutberger Zsolt legalább tízszer annyit fizetett Kleopátráért, mint a mediatizált Zedvitz-Hoch herceg a maga szeplős, köhögős prinzcesz-leányáért. Kleopátra e zárt, rózsás-kertű, bécsi palotában ez új buta epocha halvány szimbólumának tetszett. Hiába zárkóznak el a rablólovagok címeres ivadékai. A polgári milliók nyomukban vannak mindenütt s például Gutberger Zsolt a maga porontyát akárhova be tudja vonultatni tíz milliójának ostromával. Ezt jelentette Kleopátra.

A finom grófkisasszonyok sok mindent beszéltek. Az egyik borzongva mondotta el ama gyanúját, hogy Kleopátra nagyapja még zsidó volt. Magyar marhakereskedőknek sejtette a Gutbergereket egy horvátországi furcsa nevű, tarkavérű baronesz.

– Nem, nem – tiltakozott egy kopott, magyar gróf-katona protekciós lánya. – Én hallottam a Gutbergerekről. Valóban izraeliták voltak valaha ők. Ám a Kleopátra anyja már vérbeli római katolikus. Egy koldus skriblernek a leánya, a ki nem él már.

– De hogy lehet olyan gazdag ilyen rongy népség! – sipította Zedvich-Hoch kisasszony.

Hogy lehet? Hogy lehet? Éjszakánként ezt kérdezték nyíri Gutberger Zsolttól is a milliók. "Mert nem is lehet másképpen." Így válaszolhatott verejtékezve özvegy nyíri Gutberger Zsolt. A nagy bankók pedig hallgattak. Néha talán vérvörös fényt löveltek. Bolond, könnyelmű, rajongó zseniális fickók föltámadt szívlángja, újra megindult szívvérzése tört ki a bankókból. Ezek a haszontalan fickók valaha muzsikáltak, drámát, verset, regényt írtak, szobrot faragtak, képet pingáltak. Többnyire elrongyolva pusztultak el, hogy hadd növekedjék a Gutberger-vagyon. És

növekedett is. Mint a vámpír, akként vetette magát e vagyon a művész-szívekre. És e vértáplálékért áldozni is tudott. A Kleopátra anyját azért vette el nyíri Gutberger Zsolt, mert hatalmas regényeket írt a Kleopátra nagyapja. E regények mellett szinte éhen pusztult. Ám bizonyos volt, hogy valamikor kellene e regények, vagyont hoznak, ha bölcs kezekbe kerülnek. És Gutberger Zsolt nőül vette a Kleopátra anyját.

A regények behozták a százezreket és Kleopátra anyja, adván két fiút s egy lányt a Gutberger-millióknak, szent kötelességtudással, korai sorvadásban elhalt, miután szívén át beleöntötte zseniális, haszontalan, regényíró apjának a vérét a Gutberger-véredényekbe.

Azóta árnya visszajár e korai sorvadásban elhúnyt néembernek s nyíri Gutberger Zsolt nem tudja lebírni ezt az árnyat. Az egyik fia, a huszártiszt, sok kedves, de ártalmas gyalázatosság és szigorú apai átok után elpusztult valahol Afrikában, az idegenlégióban. A másik fiú még rettenetesebben járt. Versekkel, tárcákkal könyörgi sorba a lapredakciókat. Boldog, ha neveletlen, borzas skriblerek szent közelségébe juthat. A huszártisztet elsíratta nyíri Gutberger Zsolt. A züllött élőről azonban tudni sem akar. Nincs neki már senkije, csak Kleopátra, a ki harmadik éve él immár Bécsben finom grófkisasszonyok közt és a reménysége egy korának, mely hétágú s melyhez annyi joga is lehet már a Gutberger-millióknak... Hess, sápadt, asszony-árny!... Gyalázatos fiúkat szültél, míg felesége voltál nyíri Gutberger Zsoltnak. De a leányoddal nem bírsz. Az bárónő lesz s legalább is hercegnek a felesége. Az okos, gögös, nagyszerű teremtés. Az: Gutberger. Bizonyosan lenézi a társnőit is mind. Micsoda semmi grófleánynak születni. Mennyivel erősebb, többet ígérő, ha valakit tízmilliók nyíri Gutberger Kleopátrának hívnak.

Csak maradj még egy ideig elzárva, Bécsben, finom grófkisasszonyok közt, gögösnél gögösebben, Gutberger Kleopátra. Így akarja egy hitvány asszony-árny ellenére Gutberger Zsolt. Így akarja. Addig haza se kell jönnöd. Drága tanítóhölgyek elvisznek Párisba, Rómába, föl Északra, csodálatos fényt látni. Hanem naplót többé ne írj!...

A naplót egyszer a párnája alatt lelték meg Kleopátrának s ijedt levél ment nyíri Gutberger Zsolthoz. A leány, óh, nervózus. Magába-roskadni szerető lélek, képződő s álmodó... De ez elmúlt. Egy éve ennek. Azóta nincs ok ijedelemre. Kleopátra hercegnők hercegnője a mágnás-leányok közt. A legfiatalabb ő az egész illatos nyájban. Hiszen nincs még tizenhatéves. S ő a legérettebb, a legokosabb mégis. A Belvedereben még a történetét is tudja minden képnek. Ő adja legjobban számon a históriát s még a fizikában is ő a legkülönb. E mellett rajong minden sportért. Zongorázik és hegedül. Kleopátra csoda-leány. Csak újabban jéghideg. Nincs egyetlen barátja sem.

Büszke és elvonult. Az újabb levelek így szóltak Kleopátráról s nagyon örvendezett ennek nyíri Gutberger Zsolt. Így-így. Adja vissza a leány, a mit a fiúk elvettek. Űzze el büszke Kleopátra azt a hitvány asszonyárnyat, a ki az anyja volt, míg árny nem volt.

És betelőben volt a három év, a mely az előkelő bécsi palotában Kleopátrát egyre csodálatosabban szókének látta, s jött egy igen lármás május. Az illatos leánykákat gyakorta sétáltatták még illatosabb bécsi parkokban. Olykor még a Práterben is. Talán itt látták meg egyszer az illatos leánykák mosolygó, bolondos grimaszokkal s orrocskáikat fintorgatva a csavargó olaszt, akin piszkos, bársonyálmuruha s lebernyeg lógott. Virágos fákat s napfényt akart a vásznára erőszakolni a lompos csavargó. Nyomorúságosan, nehezen ment ez. A haszontalannak csak álmos szíve volt, nem álmotadó. Csak vágya s kevés ereje. Hanem barna arcával, égő szemével, bajuszkájával, homlokára csapzott fekete fürtjeivel, egész különös és szemetes valójával átkozottul érdekes volt a csavargó.

A finom leányok a séta után napokig róla beszéltek. Csúfolódtak. Bosszantgatták egymást vele. És különös a sors. A sétáló leányok nemsokára újra és másutt találkoztak az olasszal. Valami külvárosi sikátorba tévedtek. Egy kis alacsony ház nyitott ablakában állott a festő. Még mindig a virágos fákat s a napfényt erőltette. Az arca fájdalmas volt. A kis rozoga festőállványon haragosan rúgott egyet, mikor a leányokat észrevette. Ingujiban volt s füttyörészve nézegetett a sok-gardedámú illatos nyáj után.

A grófleányok egyik-másika huncfutul, titokban visszaintegetett felé. Kleopátra két komoly tanító hölgy között lépkedett leghátul büszkén, királynői tempóban. Ekkoriban nyitottak voltak az ablakok a leányok hálószobáin. Májusvég volt. A kertben virágok illatoztak. Csodálatos holdas éjjel volt. Tizenegy óra. Csend mindenütt. Kleopátra fölkelt az ágyából. A sötétben felöltözött. A matrác mélyéből előszedte a lopott, rejtett holmikat, a gyertyát, gyufát s papiros-füzetet. Fojtott zokogással égette el Kleopátra a "Napló" című rongyos papircsomót. Az illat, a késő tavaszéji levegő, mámorítóan ömlött a szobába. Egyedül hált Kleopátra s a földszinten. Leugrott az ablakon. Két méter volt: semmiség. A magas kerti kőfal összebezte a kezét s mégis átmászott rajta. Szaladt... Nyíri Gutberger Zsolt ez éjszakán vívhatta legrettenetesebb harcát a sápadt asszonyármnyal. Borzalmas álmai lehettek ez éjjel nyíri Gutberger Zsoltnak. Föl is ordíthatott talán álmában. Ez az óra volt az, a melyben nyíri Gutberger Kleopátra, kint állván a májusvégi éjszakában egy sikátori kunyhó előtt, zokogva vert kezeivel egy ablakot s mikor részegszerű kacagással, forró karokkal rohant ki az olasz csavargó, a nagyon rossz piktor, átnyalábolta Kleopátrát s vitte a rosszúlfestett virágos fák s lelketlen napfény vászna mellé, az egyágyas, nyomorúságos zúgba...

PÉTER GRÓF TÖRTÉNETE

Milanóban éltem néhány hónapig, elbujdostam a saját lelkem, életem elől, talán egy kicsit az élet elől és itt, ok nélkül, véletlenül megállottam. Nem tudta senkim, hol vagyok, nem riasztott meg a szorgos levélhordó reggel, délben és délután, nem olvastam a fürge magyar hírlapokat. Kedvem és bánatom szerint játszhattam el önmagamnak a beteg oroszán szerepét, avagy talán a döglő és bozótba bújt számárét. És mégse szokhettem meg mindentől és mindenkitől, önmagamtól se, de a világtól se, mert, ime, második hónapom első hetében jött és megtalált Péter gróf. Őszi délutánon sétálgattam egy csöndes, külvárosi utcán, túl az aszfalton, a lármán, a divatos nőknön, siető népen és a vámon. Búsuló, lombvesztő platánok alatt egy szőke, eléggé kopott ruhájú, de büszke és még fiatal óriás borult a nyakamba:

– Ilyen öröm, ilyen öröm – üvöltötte – régi barátot lelni, magyar embert lelni, itt Milanóban, sőt Milanón innen.

Valóban úgy lelkendezett, örült, kiabált és bókolt a kopottas ruhájú magyar, hogy föl kellett riadnom a magam ostoba fásultságából. Kissé álmosan és szomorúan vizsgálgattam: kicsoda ez az ember, honnan jön, múlt időmnek melyik és milyen zugából való? Nehezen, sokára emlékeztem vissza az én barátomra, a ki sohase volt barátom s a kivel egy kis színésznő hotelbeli lakásán kellett megismerkednem. Akkor mintha nem is lett volna olyan szőke, mint most, vagy talán a huszáruha csinál a szőke emberekből is barnákat és méltóságosakat. Most már emlékeztem: ez Péter gróf, a víg főhadnagy, a táncos huszár, a kire még jómagam se tudtam sohase haragudni.

Péter gróf szegény gróf vala s az egész város, talán az egész ország tudta, hogy állandóan házasodni szándékozik szegény Péter gróf. Péter gróf egy nőt akart, a ki százezer forintokkal fölszerelve jön hozzá, mindegy, csúnya-e vagy szép s nem baj, ha százezrek helyett milliókat hoz. Annál a kis színésznőnél, a kinél megismerkedtünk, nem kötöttünk s nem is köthettünk mély, nagy, örök barátságot Péter gróffal. Azután még itt-ott, színházban, vendéglőben láttuk, sőt meg is láttuk egymást, de tartózkodva, vigyázva, óvatosan. De nyilván összecsaptak a hullámok azóta a gróf tréfás, vig, úri, szőke feje fölött s menekült a régi helyről és most polgári ruhában úgy ölelget engem, mintha testvére volnék.

*

Nem áldottam ezt a napot, a melyen Péter gróf így rámbukkant, mert sejtettem hogy most már vége az én szép, fájdalmas, milanói remeteségemnek. Borzasztó dolog, mikor a rejtőző embert fölfedezik, még akkor is borzasztó, ha távoli ember fedezi föl. Ez a Péter gróf szegény, rossz nevelésű, gyöngye, ködös fejű, összevissza, piszkos multu, vásott, de derék fiú volt. Nekem elmondta, hogy négy év

óta bejárta a világot. Amerikát, Londont, Párist, Berlint, Rómát, és Nápolyt. Seholy sikerült az a terve, mit mindenüvé magával vitt, a melyet most se dobott el: kerülni kell egy gazdag asszonynak. A gróf, Péter gróf, kopottan, számúzóttan is megmaradt magyar úrnak, a ki káromkodva csodálkozik, ha az ügyek nem sikerülnek és gyakran káromkodott.

– De gróf úr – kérdeztem nem egyszer és nem tízszer – hát csakugyan azt hiszi, hogy eljön az a nő, a ki önt talpra fogja állítani?

Péter gróf hosszas alkatú, szőke, vizes és kevés velőjű fejét ilyenkor mindig dacosan csapta, emelte föl, de hamar leejtette.

– Engem már egyszer megcsaltak – beszélté alázatosan egy ilyenféle büszkeség-roham után a gróf, – megcsaltak a nők. Párisban egy belga grófnéval ismerkedtem meg egy – bevallom önnek – kétes becsületű, furcsa szalonban. A grófnő fölszólított, hogy kísérjem el őt és a leányát, egy tizennyolc éves szépséget, Ostende-ba. Én elmentem velük, nem tagadom, a grófnő fizette a költségeimet s aztán, a fürdőzés végén, szörnyű dolog derült ki, képzelje. A grófné nem volt grófné, a leány nem volt leány, de én szamárvoltam, mert az én szép nevemmel ajándékoztam meg hat hétre őket.

– Ezután legyen előrelátóbb, okosabb, komolyabb és méltóságosabb, gróf úr, – mondtam félig meggyőződésből, félig únott szórakozottságból. Péter gróf már-már kopaszodó koponyáján végigvándorolt fehér, ápolt kezével s majdnem dühvel adta meg a választ.

– Az én egyik őszám Máté első vezére volt s nekem jogom van minden vagyonyhoz és boldogsághoz, jogom van, ha mondom.

*

Péter gróf nagyon szomorúan élt szép Milanóban s ez engem, a ki szomorúságomat egyetlennek véltem, bosszantott is. Ő kopottabb volt, mint én, többet éhezett, többször alázta meg magát az osztrák-magyar konzulnál, többször volt gyáva, mint én.

És egy napon azután jött hozzám ujjongva, kicserélve, boldogan, új, szép, előkelő ruhában Péter gróf.

– Barátom, én vagyok a világ legboldogabb embere, mert most már végre megtaláltam az igazi asszonyt, az igazit, hallja. Egyszerű teremtés, mert csak vendéglősné, egy olyan vendéglő gazdája bizony, ahová mindenféle ember jár. De ezen a helyen is megmaradt annak, a kinek rendeltetett, uram, ez egy királyné, egy nemes asszony, egy nagy asszony.

Akkor én már újból a fásult s magamban elzárt, szomorú, fázó ember voltam, a kire hiába hulltak a legpompásabb szavak. Meg is mondtam Péter grófnak, a mikor nagynehezen erőm jött a gondolkodáshoz és a mi a világon a leghaszontalanabb: a beszédhez:

– Nézze gróf úr, minden ember asszony elől vagy asszony után szalad, én megértem önt, de inkább elmegyek Milanóból, mintsem tanúja legyek a bajnak. Nehogy majd rám hivatkozzék valamikor, vegye csak el a korcsmárosnét, legyen vele boldog, gazdag, víg, mint régen volt. De nekem hagyjon békét, gróf úr, mert én nem szeretek vidám dolgokban részesedni, főképpen, ha a vidámságot asszony adja hozzájuk.

Azonban a keserű poharat nem lehet csupán szép, kerekded kérésekkel elhárítani, s nekem nem lehetett távolmaradnom a Péter gróf boldogságától. Nekem kellett elmennem afféle násznagyképpen a korcsmárosnéhoz, a ki bizonyára idősebb volt tíz esztendővel legalább is a grófnál. Barna, derék, természetes, még mindig kívánatos, élénk menyecske volt, özvegy, szapora beszédű, víg, de ravasz. Barátomat, Péter grófit, láthatólag nem becsülte valami sokra, azonban Péter gróf által megszépül a cégér, előkelőbb címe lesz a korcsmának. Mikor már elvégeztem a nem szívesen vállalt földadatot s biztos volt, hogy Péter gróf elveszi a korcsmárosnét, először beszéltem Péter grófhoz őszintén:

– Nézze, gróf úr, körülbelül minden ember asszonyt és hangulatot keres ebben a hitvány életben, míg ereje van. S természetesen pénzt keres, mert jó a jó ruha, a gazdag lakoma, a kocsí, az uraskodás önmagáért, a könyv, a kép és sok más egyéb. Az ördög tudja miért, én hamarabb rájöttem, mint más, hogy ne az asszonnyal és az asszony által kergesse az ember a maga vágyait. Az asszony önmagában is kész és elég veszedelem, de ha még pénzt is akarnak tőle, biztosan ölés a vége: vagy ő öl minket, vagy mi őt. Én az asszony elől menekülök, ön az asszonyt kereste, találkoztunk furcsán, véletlenül, messze földön. Én mint becsületes Pilátus, mosom kezeimet s bejelentem, hogy a lakodalmon nem leszek ott, nem lehetek.

*

Ezután úgy ütött, vágott, görgetett, hurcolt, sujtott bennünket az élet, mintha csak most kezdené. Péter gróf szegény, odaadta egész személyét, énjét, szép nevét, rossz multját, mindenét a korcsmárosnénak, a feleségének.

A korcsmában mindenféle embereknek mutogatták Péter grófit a főlzolgaló leányok, pincérekemberek és borfiúk.

– Ez egy gróf, egy magyar gróf, a tulajdonosnő férje, a ki az osztrák császárnál is gyakran ebédelt, mikor huszártiszt volt.

Péter gróf jött hozzám zokogva s panaszkodott, esküdözött, hogy ő nem fogja sokáig bírni ezt az állapotot. Van kosztja, italja, ruhája, szivarja, mindene, de ő mégsem bírja s jobb volt akkor, mikor csak kereste ezt a sok földi jót.

– Hát miért árusította el önmagát s leendő napjait, gróf úr – kérdeztem én majd-nem véletlenül, olyan szórakozottan, mint régen s olyan szomorúan, mint régen.

Nem esett a szívemre sehogyan az egész dolog, sőt bosszantott, hogy engem az én elvonultságomban így megsértettek. Különben is nagy válság zavarta akkor a lelkemet: végét akartam vetni a bujdosásomnak s vissza akartam menni ahhoz az asszonyhoz, a ki miatt bujdostam. De Péter gróf megzavart a maga történetével, példájával s én dühöngtem, hogy miért kellett nekem ezzel az emberrel találkoznom? Hát már ostobaságot se követhet el nyugodtan senki s úgy potyognak a riasztó példák az ember elébe, mint Shakespeare fantáziájában az idegen csillagok lakói? Milanóból elutaztam, szomorúan, haragosan s csak Párisban nyultam nagy idők után ujsághoz. És olvastam: Péter gróf megfojtotta a feleségét, nem vigyázóan, de bátran, brutális önfeledtséggel s azután nyugodtan jelentette ki, hogy az örökös börtön igen jó hely és jó állapot lesz.

ABD-EL-KADER

Büszke névre hallgatott a szegény, szép fiú: Abd-El-Kadernek hívták. S Párisba kellett jönnie a nagyapjával, egy vén arab gazemberrel. Marokkóiak, berberek, tunisziak, szudániak jöttek együtt. Francia vállalkozók szedték össze a tarka, piszkos, néhány sátoralja népet. S hozták valamennyit a nyári Páris gaudiumára Abd-El-Kaderrel és nagyapjával. Szép, bolondos falut rögtönöztek számukra s ők esténként ott mutogatták magukat.

Még a négeres szudániak is szépek voltak a csapatban. Szépek a sovány, fogatlan asszonyok is. Deliek az öreg, ravasz arcú férfiak. Egyforma nagy, tüzes, ragyogó a szeme mindnek. De a fölöttje már egy szálig romlott. Ha nem is járt mind Európában. Városbeliek voltak már s északi Afrikában bűnösök a városok. Egyszerű lelkük poklosságot kapott a mi híres civilizációtól.

Csak a gyermekek voltak még fehérlelkűek. És a nagyokból Abd-El-Kader, pedig ő már tizenhatesztendős múlt. Csúfolták is, mert félenk volt, mint egy ostoba leány. S Abd-El-Kader a gyerekekkel szeretett játszani. Óh, a gyerekek, ilyen pompás, kis, isteni hadat nem látott még Páris. Ilyen boldog, édes nevetéseket sohse hallott. Az ő tréfáik, csodálkozásaik, az ő kandiságuk. Ilyen kedveset, különöset, szépet csak a mesékben olvastunk.

De nyolc-tíz nap múlva, íme, a gyermekeket is megrontotta Páris. Az öregek szóval és veréssel oktatták őket. Hogy ravaszkodjanak, ha jönnek a "mossziu"-k, a "madám"-ok. Csajják be őket a bazárokbá s hogy kérjenek pénzt.

Csak Abd-El-Kaderen nem fogott a lecke. Nagyapja, a vén gazember, véresre verte már. Képes kártyákat kellett árulnia s dacosan, némán járkált. Nem kínálta senkinek a kártyáját. Megvetett minket, ostoba fehéreket, a kik esténként az ő látásukra csődültünk. Gyűlölettel nézett reánk, a mikor a pénzünket elvette. Különösen az asszonyokra, a lengő, könnyű nyári ruhásokra és parfümösökre.

Pedig az asszonyok egyszerre rácsaptak Abd-El-Kaderre. Egy estétől fogva nem volt nyugalma. Hiába akart elbújni a tömegben. Az asszonyok a nyomába voltak. Sugdostak, nevettek s úgy néztek a fiúra, hogy az reszketett. Abd-El-Kader divatba jött, a szegény kis Abd-El-Kader. Pedig nem is volt kicsi. Tizenhat esztendejével egy barna, gyönyörű Herkules. S mégis ő volt talán az egyetlen gyermek már itt. Remegőbb, tisztább és könnyebben síró, mint a legapróbbak a fajtájából. És ezután már nem kellett ügyeskednie Abd-El-Kadernek. Elkapkodták a képes kártyáit s Abd-El-Kader nagyapja, a vén gazember, tapsolva örült esténként.

Egy este kiszöktették Abd-El-Kadert. Késő éjszaka egy kocsi hozta vissza. Már akkor nagy volt az aggodalom a sátrak alatt. S jött Abd-El-Kader s arcán a barnabőrű ember szörnyű sápadtsága. Egy kicsit tántorgott. Nagy szemei mintha

megnőttek volna s majdnem világítottak volna. Hajhózott, tapsolt, ugrált. De egyszerre elkezdett sírni.

Abd-El-Kader nagyapja jajgatott és toporzékolt. Mutatja a kezével, hogy megfojtja Abd-El-Kadert. Azután torkaszakadtából magyarázott az ő nyelvükön valamit. Abd-El-Kader sírva bevallotta, hogy igaz, amit a nagyapja mond. Valami jegesforró boszorkányos italt ivott. Két asszonnal volt s azok küldenek valamit a nagyapjának. Azt mondták, hogy ez pénz. S Abd-El-Kader egy bankót keresett elő, vidámító papirospénzt. S Abd-El-Kader nagyapja megölelte és lefektette Abd-El-Kadert.

Most már még szomorúbb lett Abd-El-Kader. Minden este reszketett, hogy vajjon eljönnek-e az asszonyok. Félt tőlük és sírt volna, ha nem jönnek. Hogy nevettek, hogy simogatták őt. S milyen szőnyeges, puha, illatos volt a szoba, ahová vitték. Miért nem vittek el más valakit? A kis Szadát, a ki öt éves és olyan kedves kis ördög. Vagy Azizot, aki olyan bátran lovagol a csacsikon. Vagy Abdalaht, aki a legokosabb fiú. Vagy Keiront, az édes kis leányt. Vagy Aishát, vagy akárkit a gyermekek közül.

De most már álmai is jöttek Abd-El-Kadernek. Sorra álmodott a leányokról, a kik Afrikában maradtak. S kíváncsian, szomjasan nézte azokat a leányokat, a kik a csapatban voltak. Egyszerre érezte, hogy ezek a szebbek. Az ő vérei, ezek a lusta, barna leányok. Szebbek a fehér asszonyoknál.

És megint elveszett Abd-El-Kader, de most már napok teltek el, mire megkerült. Rendőrök lették meg az utcán. Keveset beszélt franciául, a járókelők nem értették meg. Szégyenkezett, mert furcsa figura volt. Kiöltöztetve, frakkban, fényes cipőben. Bágyadtan, szégyenkezve s végtelen szomorúsággal ödöngött az utcán. Mikor elfáradt, leült és hangosan sírt.

Ekkor lették meg a rendőrök s vitték az ő párisi falujába. Mert tudták már akkor, hogy Abd-El-Kader elveszett. Keresték s Abd-El-Kader nagyapja, a vén gazember, átkozódott s jajgatott napok óta a sátrában. Nem akart fölkelni se, ő meghal, ha Abd-El-Kader elő nem kerül.

De előkerült Abd-El-Kader s megint pénzt hozott. Szegény Abd-El-Kader, szegény bús kicsi lelkű gyermek. Kötődtek vele és Abd-El-Kader most már igazán hallgatott. Nagyon szomorú volt, sírt és hallgatott most már mindig. A gyermekek közé nem vegyült Abd-El-Kader. Aludni nem tudott s nem mert a fajtájabeli leányokra gondolni. Mert ő méltatlan hozzájuk. Kis együgyű, barbár lelke rettenetesen szenvedett. Számot nem igen tudott adni gondolatairól. De abban immár megállapodott, hogy vele gyalázatosság történt. Ő méltatlan most már arra, hogy gyermekekkel játsszék. Nem szabad neki hazamenni, vissza az országába.

Hiába becézte Abd-El-Kadert nagyapja, a vén gazember. És nagy volt a félelem a sátrak alatt. Sugdostak, hogy megbűvölték Abd-El-Kadert. Hogy Abd-El-Kader maga sem tudja, merre járt. Kik vitték el s hogy került az utcára. S Abd-El-Kader nem akar beszélni. Talán megtiltották neki. Csak a legromlottabbak vigyorogtak

gonoszul Abd-El-Kader felé. S Abd-El-Kader, aki olyan szelid gyermekként érkezett Párisba, most ölni szeretett volna.

És a nyár múlni kezdett s készülődött a csapat. Abd-El-Kader egyre ingerültebben várt. Hallgatott és várt. Ugy, ahogy otthon, az ő forró hazájában, eltikkadt s rossz indulatú bestiák várnak.

S talán éppen az utolsó estén történt az a szörnyű riadalom. Eljött az, akit a szegény, meggyalázott, megzavarodott Abd-El-Kader várt. Az ideges kacagásáról ismerte meg messze a tömegben. Abd-El-Kader keresztültörte magát a tömegen. Egy pillanat volt, egy rémes pillanat. Egy pompás, divatos, párisi asszony jajgatott véres, összetépett arccal. Abd-El-Kader olyan volt, mint a rémmesék elevenült alakja. Marcangoló fogain, arcán, ruháján az asszony vére. És táncolt Abd-El-Kader. Négyen-öten alig bírták lefogni a szegény, táncoló Abd-El-Kadert. A szegény megzavarodott gyermeket.

KÉT TANÁR ÚR

Az északi fény mintha halványabb volna. A hold is bágyadtabb. A besüppedt kunyhó papirablaka a legfényesebb pont a sötét mocsarak táján. Mintha a hó is fekete volna. A két kis szamojéd emberállat jelekkel beszél egymáshoz a kunyhó előtt. Nem kell már a tűzre rakni. A tudós beteg férfiú elmegy...

Bent a kunyhóban sípoló tüdővel szedi a levegőt dr. Suoho tanár úr.

– Szeptember van, – mormogja magának. – Megöl ez a láz. Jó volna a napot látni. A szabadságom is csak október közepéig szól.

Rekedt hangon kiált ki már vagy negyedikszer:

– Megyünk, emberkék! Ne rakjatok a tűzre...

Mennek... A két kis láda volt a súly csak. Dr. Suoho tanár úr bundástul, mindenestül egy kis fázó pehely a szánkón. A két kis szamojéd vagy a kutyáknak segített, vagy szaladt a szánkó után. Egész a városig. Itt új utazás várt dr. Suoho tanár urra. Valamivel emberibb. Nem is bírta volna már tovább. Az Obi mellett a mocsarak minden mérge az ő gyöngye kis testébe pólyálta magát. Az első finn állomáson mégis úgy érezte, hogy most az új Caesar jött haza. Szinte leste, nem várja-e triumfáló tömeg. De két levél várta csak. Az egyik Helsingforsból jött s itt hever már két hét óta. Siessen a tanár úr. A főigazgató úr nagyon haragszik a hosszú szabadság miatt. Ezt a levelet a gimnáziumi igazgató írta. A másik ismeretlen úr, dr. Kovács Mór, középiskolai tanár, egyetemi magántanár, ki üdvözli nagyhírű kartársát, a tudós dr. Suoho tanár urat s most a tommerforói kórházban fekszik. Bocsásson meg neki a nagyhírű kartárs. Ő elébe akart utazni, a lappok közül jön, de levette lábáról a kór. Nem tudna meggyógyulni s hazájába visszatérni sem, ha nem beszélhetne a híres dr. Suohóval...

Dr. Suoho tanár úr Tommerforónak vette útját. A ládáit hazaküldte. Legalább öt szenzációs, tudós könyv születik meg bizonyosan azokból a ládákból. Az úton pedig százszor fölmondogatta a nevet:

– Dr. Kovács Mór... Magyar. Persze magyar...

De csak sokára emlékezett. Egy berlini tudományos lapban, amelybe ő is irogat. Ott olvasta. Most már emlékszik. Hát magyar?...

Beteget ment látogatni s illedelmesen el akarta felejteni, hogy reá is alighanem néhány havi kórház vár.

Egy orvos, akitől kérdezősködött dr. Kovács Mór után, rákiabált, hogy alig áll a lábán, miért nem fekszik le.

– Dr. Suoho vagyok, – hebegte gyáva büszkeséggel.

A doktor nem ismerte, de bevezette a magyarhoz. Ez is lázas volt. Csontváz ez is. De örült.

Valósággal feléledt. És hamar ismerték egymást. Alkonyodott. A csupasz, fehér, magas falú, keskeny cella homályos. Az ablak erős, nagy, jó, de átengedett valamit a kis északi ország fagyosságából. Néha összeereszkedett a két különös sovány ember, kik jöttek még szomorúbb tájakról, lappok és szamojédek földjéről...

– El fognak csapni otthon, – nyögte a magyar.

– Húszéve dolgozom pedig. De nem fogják elhinni, hogy beteg vagyok. Otthon, nálunk, csak rendes egyetemi professzoroknak hisznek...

Dr. Suoho fölnézett az ablakra. Künn már sötét volt egészen. A fejével, forró, fájó fejével bólintott lassan, megértően.

– Berlinben ismernek, – nyögte tovább a magyar. – Még Londonban is. Otthon csak türnek. Nem szeretik, hogy utazom, hogy könyveket írok. Azt mondják, mániákus vagyok...

Most csöndesség lett, de egyszerre két beteg tüdő sípolt össze. Aztán dr. Suoho tanár úr kérdezte:

– Kicsi az a város?

– Kicsi.

– Hogy élnek a magyarok? Most mit csinálnak?

– Nem élnek, de élni akarnak most nagyon. Ezt csinálják. Régen csinálják már ezt, de most újra csinálják. Aztán e nagy szándék mellett meghal minden.

– Meghal, – dűnnyögte utána a finn. – Ott is, – dűnnyögte tovább. – Kevesen vannak ők is és csak zenebonára termettek ők is. Nagy fátum. Bele lehet egy kicsit örülni is.

Ezt már félig föltápáskodva sóhajtotta a finn. Egy kicsit félrevonta a lámpaernyőt. Most nézték meg egymást. Dr. Suohonak egészen germán feje volt, de különösen sárgásfényű, keleti szemekkel. A magyar sem volt turáni arc. Magas homlok, fekete szemek, merész orr, finom, ideges száj. Szinte betegesen értelmes és betegesen élő arc mind a kettőé.

Aztán tovább folyt össze a sípoló tüdőkből a két fáradt hang.

– Én nem kerülhetek soha egyetemre. Nagyon jól beszélek svédül. Német lapokba írok. Ez a honfitársaim előtt bűn. Írtam vagy tíz finn könyvet és nem tudok oroszul. Ez meg a hatalom előtt bűn. Hívnak ki Németországba, de nagyon szeretem ezt az én kis kegyetlen, fagyos hazámat. Odahagytam már érte ősi vallásom is. Zsidó voltam, evangélikus vagyok már. Csodálatos kis nép ez, szívós, őstüzű, elfogyaszthatatlan... Az én népem...

– Az enyém is, – sóhajtotta a magyar. – Csak a gondolkozástól fél még. És zavaros még a lelke. De ki fog forni... Aztán én nem is akarok semmit. Majd másképpen lesz valaha. Most még szerencsétlen ott nálunk, aki csak dolgozni tud. De nem lesz mindig így...

– Hiszen egyetemi magántanár?

– Az vagyok. Ennyire már tartunk. Akinek gyűlölt a vallása s e mellett lármázni sem tud, vigasztalásképpen hozzájuthat ehhez a címhez. Szép cím, sokat dolgoztam érte, de ettől a címtől most elvehetik a kenyereimet. Úgy mennék már. De az orvosok még vagy három hétig nem engednek. Lapok jönnek hazulról. Lángolni készül az ország. Most újra az élő szándék vad áramlása csapott ki az én népemből. Ilyenkor még kevesebb szükség van az olyan emberekre, mint én. Beszélni, lármázni kell most ott. De vágyom mégis melléjük, közéjük...

Ismét bólított szédülő, fájó fejével a finn. Németül beszéltek eddig. Most dallamosan finnül, szinte meghatottan citált valamit. Talán a Kalevalából. Talán a saját megtelt lelkéből. A lázas, beteg magyar folytatta:

– Ugy vélem néha, hogy jó, szép, áldott dolog beleszületni egy kicsi népbe. Az ember sokat szenved legalább, de meg sokat is kell hinnie. Jó ez, áldott ez. Több ez életnek, mint egy meghízott, nagy népbe cseppenni s észre se venni, mint élte ki magát az ember. Ugy-e, igaz.

Suoho tanár úr északi fényt látott e pillanatban. Érezte kunyhója hidegét, a fagyos mocsarak levegőjét, a nyirkos sötétséget. Hallotta a farkasok ordítását. De gertyájának fénye mellett egy idegent is látott a kunyhójában. Egy magas homlokú, lázas, feketeszemű idegent, kit még messzebből, egy másik kis mostoha országból kergetett ki nagy szomszúsága... Sokára válaszolt csak:

– Igaz... Ha majd hazamegy, írja meg, hogy fogadták. Én is írok önnek. Ha könyvet ír, küldje el. Én is elküldöm az enyémet. Írja meg, nem változik-e ott már a világ. Itt sokára fog megváltozni...

Egy orvos jött s jelentette, hogy a beteget nem szabad tovább fárasztani.

A két lázas, elgyötört ember fogadkozva, könnyezve búcsúzkodott. Mintha mindig ismerték volna egymást. A sápadt finn hold megvilágította a szédülő, támolyogva lépdelő dr. Suoho tanár úr alakját. Lámpák is estek az útba. Suoho tanár úr megállott egy lámpánál. Valamit érzett olyan erősen, ahogy soha még. A kérdések kérdése szakadozott elő a lelkéből:

– Miért?... Miért?...

Aztán a kórházi ember jutott az eszébe, aki csaknem olyan pokoli útról jött, mint ő, betegen, de vágyakkal, tervekkel s aki úgy áhítzik az ő népe után, melynek pedig más a lelke, mint az övé. Mikéntha az ő népének is más lelke volna. De ez a gondolat erőre is hozta. Kocsiba ült, hajtattott a vasúthoz. Megy haza. Sietni kell, dolgozni. Hogy bámul majd az egész német katedrális világ az új nagy dolgokon,

miket ő hozott, az egyszerű kis finn ember az Obi mellől, az északi fény, a fagy, a sötétség, a mocsarak rettenetes világából...

...Akkoron éjszaka, a fagyos Tommerforóban, a sápadt finn hold fényében két tanár úr miatt ujjongania kellett két kicsi nép géniuszának, ha a kicsi népeknek is vannak géniuszai...

AZ IDEGEN FIÚ

Hol csörgő szánokkal jönnek be a leányos, világos városba sok rubelű, csókéhes, vad muszka urak, odavágyott Boriska mindig.

El, el innen a koldus Budapestről, mely kegyetlen és fukar az ő csodálatos, remek testű leányaihoz. Legendás Moszkvából jönnek a hírek. Selymes, szmirnai szőnyeges, illatos szeparékban várnak ama nőkre, kiknek a vére tokaji bor. Csak dalolni kell. Csak táncolni kell. Ezres bankókkal gyömöszölik tele a kicsi cipőket s ha jókedvük van, gyémántdarabokkal dobdosódnak a csörgő, szános, cifra, boldos urak.

(Miért itt maradni? Kispénzű bankifjak szívét gyujtogassuk? Vagy legyünk gyalázatosak valamely vén és utálatos gróf gyöngé gavallérságáért? Betúróvó gépen zongorázzunk s lássuk, hogy juszt formál a csókunkhoz minden majom? Férjhez menjünk az ismert derék iparoshoz? Ugy-e menni kell?)

Igy bombáztatta a maga kis fejét Boriska. És már tudta, hogy megy. És már ment is, holott vele utaztak nyugtalan, furcsa gondok. (Boriska, Boriska. Lásd, te falún születted. Kis erdélyi falún. Még tán várost sem látott anyádig, apádig semmi familiád. Ők is csak keserűséggel jöttek Budapestre. Az anyád hét vármegyében híres gazdasszony volt. Mind a két nagyanyád is, Boriska. És mind szerették a gyermekeket, Boriska, neked kilenc testvéred volt. Tente-tente... Emlékszel, Boriska, hogy szeretted a testvérkéidet ringatni? És mégy Moszkvába... Moszkvába mégy, Boriska...)

Topogott a lábacskaival a rapidvonat bársonyos fülkéjében. Kinézegetett az ablakon. Fehér kezével homlokát, haját simogatta, simíttatta. Üzte a nyugtalan, furcsa gondokat Boriska. (De koldus nem akarok lenni! Milyen szép vagyok! Látom én. Tudom én. És nem hozhatom én haza az ifjúságomat? Hazahozom. Bizony hazahozom.)

Pihegett a melle, pompás csipői remegtek, arca tüzelt. Igérgette magának a jövődőt, a messzibbet. A közelit pedig szépitgette nagyon Boriska. És odaért fehér, decemberi estén a rubeles városba...

Ám de hiszen ez régen történt. Boriska már el is jött a városból, hol is csörgő szánokkal jöttek téli esténként, hófuvásos síkokon, repülve jöttek... jöttek csókéhes, vad, muszka urak. Már csak a múltból hallja idáig Boriska a cserkesz muzsikások lármás dalidóját, melyre táncolt valamikor szilajon. Óh, azóta sokat utazgatott Boriska. Csak Budapesten nem járt. Zakatoló lett azóta a szíve s nem könnyen tüzel az arca. Talán meg is halna ő, ha a régi tájakat látná. Hol híres, hét vármegyére szóló gazdasszony volt a két nagyanyja. És édesanyja tíz gyereknek gögicsélt... Jaj, ha ezekre gondolt, Boriska. Gyémántjainál nagyobb könnyeket parancsolt ki a szeméből szoruló, rendetlen, beteg szíve.

Hát hazamenne ő, hát meg is halna, de élnie kell valakiért. Aki elé majd elétoppan:

(Édes szenvedésem. Véremnek vére. A te anyád vagyok. Eljöttem érted. Viszlek királyfinak. Nagyon gazdag leszel. Ugy-e, nagyon gazdag akarsz lenni? Látod, veled áldott és sújtott engem az élet.)

És halogatta egyre Boriska ama Gábor fiúnak a meglátogatását, kit hét esztendővel ezelőtt egy tiszta, derék muzsikné gondjaira bízott. Ügyvéddel járt nála. Avval mondatta neki:

– Én egy magyar grófné vagyok. Maga nevelje a fiamat. Sok pénzt kap tőlem. Szeresse nagyon s nagyon gondozza.

És ment azóta a sok pénz sok részéből a világnak a Gábor gyerek asszonya számára. Az ügyvéd pedig irta gyakorta:

– A gyerek szép, egészséges. Szeretik. Gondozzák.

(Óh, óh... Még nem. Félek arra menni. Megölne az út. Várom még egy tavaszt. És elmegyek érte. Az én áldott átkomért. Addig nőjön az ő pénze. Az övé. Neki kell. Neki gyűjtöm. És elhozom egyszer. Hazamegyek majd vele Budapestre. Vele haza merek menni.)

És így teltek a tavaszok. A nyolcadik már. És a Rivierán cimiezi pazar, száz virággal ékes kertű villában, az anyai sóvárgásnak nagy betege volt már Boriska, a szíve pedig megkopottabb, rendetlenebb, mint valaha.

(Elmegyek most már érted, én Gáborom. Elmegyek érted. Elég volt már. Megszenvedtem. Gyógyíts meg most már te. Megyek érted, én drága bünöm.)

A doktor pedig nem vigyázott. Hangosanmondotta a terrászon a komornának:

– Aimée, vigyázzon az asszonyára. Ha nem történik valami, két hónapig még élhet. Két hónapig talán.

És ezt hallotta bent Boriska. És ezt hallotta bent.

Sikoltva rogyott össze. De az alélás percében tűzszerű erő gyulladt a lelkében. Nem lehet. Most nem lehet. Nagy parancsok tiltják, hogy most már örökre megálljon verésében a szíve.

Az a végzés, mely bizonyos asszonyokat, anyaságra s anyai mártíriumra szánt, megjelent és rátelepedett a cimiezi villa sápadt, beteg szívű asszonyára. Boriska már alkonyatkor haló hangon, de erős szavakkal rendelkezett:

– Holnap utazunk Moszkvába.

Hát újra ment a rubeles, szent város felé. És a szívére a fia vigyázott. (Jaj csak ott lennék már. Óh, jaj csak ott lennék. Két hónap. Óh jaj, csak két hónapig lehet az enyém az én fiam. Milyen másként gondoltam. Ő szép lesz, nagy és okos. De

nem tud semmit az ő szegény, öregvő, kis asszonyanyja múlt idejéből. És együtt élünk. És ő lesz az én életem győzedelme.)

Moszkvában pedig minden úgy volt, mint régen. Az illatos szeparék kapták s megint kérték az új, vidám leányokat. A csörgő szánas, bolondos, víg urak szórták a pénzt a dalos, táncos szépleányok között. Boriska az ügyvédjét kereste. Meghalt a szegény. Pár hónapja és ezt be sem jelentette.

Indult hát keresni komornájával a kis, közeli falút a Gábor gyerek szegény édesanyja.

Odataláltak. Előkerült a derék muzsikné. És Boriskának csak most jutott az eszébe, hogy nem tud oroszul. A régi pár szót elfelejtette.

Szólt az asszonyhoz minden más nyelven. Kacagott, sírt, gógicsélt. A karjait babatartóan hajtogatta:

– Tente-tente...

A parasztasszony megértette. Ment elől s Boriska utána. Egy kicsi marhaólig. Az ólban egy nagy szőrsapkás, bocskorcsizmás csöpp legény villázta az almot.

A muzsikné előhúzta a fiút. Boriska illatos zsebkendőjét borította a maga szenvedő, fintoros, halálszínű arcára. Rettenetes bűz volt itt. De aztán belenézett a fiú szemeibe. Csodálatosan az ő szemei. Erős, pompás, pozsgás volt a kölyök. Boriskának egész életindulata tört ki egy zuhatagban.

– Gábor, kis Gáborom. Édes, kis fiam. Az anyád jött érted.

A fiú, a félvad kölyök megijedt a cifra, női istencsodától. Hátraugrott s védően kapta maga elé a piszkos négyágú vasvillát. Oroszul mondott valamit. Dühös volt a csöpp ember. Biztosan káromkodott.

És Boriskának nem ez a rettenetes vadság facsarta össze rossz, beteg szívét. De most jutott eszébe, hogy ő nem beszélhet soha a fiával. Akitől élete megváltását várta. És már két hónapja sincs az életből. Csak megcsókolhatná. De a fiú már csapdosott a piszkos vasvillával.

Boriska hang nélkül összerogyott. A komorna hiába próbálta ébresztgetni illatos szerekkel. Boriskában nem volt élet. A vad kölyök is megrebbent. Leejtette a vasvillát. Mind reáhajoltak Boriskára. Csodálatos volt a halott, cifra asszony az istállóban. Az ajka volt nagyon csodálatos. Vadúl, bolondul, kétségbeesetten csókra csucsorított...

AZ ÚJ HARANGOK

Az öreg Kocsis Máté halálát két hónap óta hiába várták, pedig bizonyos volt, hogy az öregnek már kámpec. Egyáltalában az egész kis falu zavarodott volt, nyugtalan, valami újtól, csodától várandós. Az emberek nem tudtak egyenes lélekkel, mint máskor, dolgaik után látni, verejtékezni. Halkabb, gyávább volt a munka, a nyögés, a sóhaj, a káromkodás, még a szerelem is. Valami titkos, babonás döccenőn fölborulhattak az együgyű, szegény, árva kis falusi lelkek. Holott orgonafák, már-már akácok is nyiladoztak s a gabona nagy göggel kihányta fejét a mezőkön. Mégse akart a maga rendjén menni semmi a kis zavarodott faluban. Kocsis Máténak már nem lehetett egy diónagyságú se a tüdeje s nem halt meg. A gépészék Lilije visszaküldte a jeggyűrűt a vőlegényének, mert ő – üzente – elmegy apácának Szatmárra. A jegyző segédje egyszerre csak rémült boldogsággal vette észre, hogy őt alighanem kedveli a postamesternő, aki elvált asszony s a legkívánatosabb menyecske volt a faluban. Békés házastársak szörnyű módon összekódtak, legényekkel kacérkodtak nagyon erkölcsös asszonyok. Az emberek, a falusi emberek, akiknek csak télen jut idejük az emlékezésre, most májusban emlékezgettek. Mindenki zavargott, emlékezett, aggódott, esztelenkedett, korbácsolta, vérezte önlelkét.

*

A kálvinisták templomában, a kis, fehér toronyban, olyan harangocska lógott, mint egy nagyobbfajta csengő. Szeles tavaszi vasárnapokon úgy széthordta fent a levegőben a kis harang hangját a szél, hogy az ötödik házban sem hallották. A pápista és oláh templomban két, sőt három harang is lármázott. Mondta is Barcsi Pál, a kálvinista kurátor, gyakran és búsan:

– Azért romlik ebben a mi falunkban minden, mert nem lehet hallani a harangot. Romlott is, valóban, a falu, de különösen elkoldusodtak s megfogyatkoztak a kálvinista magyarok. Elköltöztek, leszegényedtek, nem szaporodtak s már a templomba se szerettek járni, akik még voltak.

Akadtt valaki, akinek pénze volt s aki nagy összeesküvést szőtt a falu ellen. Csak a papot avatta a tervébe és Barcsi Pált, a zsémbes kurátort. Két olyan nagy harangot vett a református templomnak, amelyet csak a kis fehér torony roskadás nélkül elbírt. De kikötötte, hogy ez titok maradjon az első, szép, váratlan harangkondulásig.

Éjszakára hozták be a vasúti állomásról az új harangokat. Éjszakára vonták föl ügyes mesterek a toronyba. A falú, a nyugtalan, zavarodott falú népe nem sejtett semmit sem.

*

Reggel csak annyit láthatott, akinek szerencsésen arra fordult a feje, hogy a toronyablakok nyitva vannak. De ez nem volt rendkívüli s az emberek nekimentek a napnak, úgy mint tegnap. Az öreg Kocsis Máté éppen nyolcadszor hívta el a gyermekeit, hogy nyolcadszor is javítson a végrendeletén. A gépészék Lilijének a vőlegénye egy alkalmas asszonyt küldött Lilihez, hogy gondolja meg a dolgot. Neki revolvere van s ha Lili nem akar hozzá feleségül jönni, ő agyonlövi Lilit is, magát is. Lili azt üzenete, hogy ő már Krisztus menyasszonyának érzi magát s jöhet akármí. A segédjegyző délben találkozott a postamesternővel s a menyecske olyan ellágyult volt, mint soha még:

– Jőjjön, nem bánom, délután hat órakor egyedül leszek.

Délben, ahol csak férj és feleség voltak együtt, veszekedtek. Mindenki átkozta a maga és a más életét. Mindenki fogadkozott, hogy valami nagyot, elszántat fog cselekedni s változtatni az életén.

Az összeesküvők pedig úgy határozta el, hogy este hét órakor meghuzatják az új harangokat.

*

Este hét órakor megálltak félpercre az órák és a szívek a falúban. Két harang kondult meg, két ismeretlen harang s hangjukkal szinte földöntötték a falút. Éhesek, zúgó, szépek, hatalmasak voltak, akárcsak a zilahi vagy nagykárolyi templomé. Messze a mezőkön megriadtak a dolgozó emberek s nyargaltak be a faluba, mintha az ég muzsikált volna, a házakból kirohant, akinek csak lába volt s az öregek sírtak, hogy itt a világ vége.

Kálvinisták, pápisták, oláhok fordultak a templom felé, a kálvinista templom felé. Félóra, egy óra, vagy még több kellett, amíg a megértés szétáradt, az emberek boldogan fogták el egymást, megindultan, könnyes szemekkel ujságolták:

– Ezek a mi harangjaink, a református templomé, most ajándékozták.

A postamesternő, éppen amikor csókra került volna a sor, meghallotta a harangokat és a hírt. Jajgatni kezdvén, majdnem elájult s úgy kiabált, hogy a segédjegyző, aki szintén megriadt, menekült:

– Gyalázatos, hitvány ember, a becsületemet akarja elrabolni, takarodjék.

Este kilenc órakor a gépészék Lilije gyűrűstől együtt magához hivatá a volt vőlegényét. Akik egymásra haragudtak, kibékültek, akik rosszat terveltek, bűnbánóan eltemették a terveiket. Este féltízkor mégegyszer meghúzták az új harangokat. Kocsis Máté boldogan nagyot, mélyet sóhajtott s meghalt. "Milyen szép harangok fognak szólni az én temetésemen." S a kis falú népe dobogó szívvel, de vig örömmel s békésen aludt el.

NYOMORÉK TAR PISTA

Ellátogatott országába minden ősszel Vadág grófja. Fáradtan és unottan utazott Párison át haza. Legutoljára talán Norvégiában bolyongott. Huszezer holdas volt az országa Vadág körül. Fehér fedeles kastélya állott neki itt ezer méterre a falutól.

Beteg arcú falú volt ez a Vadág. Szalmás kunyhóiban rongyos oláhok laktak. Őseiket a gróf szépapja hozta ide elüszött magyar jobbágyok helyébe.

Tíz év óta magyarok is laktak Vadágon. Az Alföld menekültjei. Dohányt termeltek itt a hatalmas grófi birtokon. Mikor érkeztek, még magasan hordták a fejüket. Azóta megroskadtak ők is. Rongyosak és sápadtak, mint az oláhok. Félnék a bátor gondolattól is. Ha nagyot gondolnak: gyáván lehunyják a szemüket. Ki ne olvassa a vétket belőle valami grófi irnok. A halál vidékének látszik e vidék. Együgyű emberlakóit letarolja az év a kastély számára. Buja földjéből kitudja őket. És viruló nyárban a dús mezőn úgy verejtékeznek itt az emberek, mintha valami szomorú ország bűnösei volnának.

Egyébként pedig csendes volt a gróf országa. Az ökröknek szabad volt bőgniök. A cséplőgépek is búghattak késő őszig. Csak az emberlárma volt tilos. És embe- reből sohasem is kívánczolt ki itt a hangos hang. Öröm és harag elhagyta már őket régen.

De ősszel mindig fölzendült az ország. Úri társaságban vadat üzött a gróf. A falú csenevész népe hajtotta a gróf elé olykor a vadat. Ilyenkor megszinesedett a vidék. Az álmos, rongyos, petyhüdt emberek is élni látszottak. Mintha mindenkinek joga lett volna ilyenkor élni.

Estéknként pedig világolt a fehérfedeles kastély. A gróf úr és barátai mulattak. A cselédség nem engedett közelbe jutni senkit.

Csak a leányoknak kellett ilyenkor besorakozniok. Minden embernővény vézna volt a gróf országában. De csodálatosan frissek és keményhúsúak maradtak a magyar kukás leányok. A dohányos emberek leányai. Ezekben még megőrződött az Alföld ereje és melege. Talán a leányaik vagy unokáik csenevészek lesznek.

Évek óta így volt ez szokásban. Az urak multságára berendelték őszi vadászatokon a leányokat. Ajándékokat hoztak ki reggelenként a leányok s öreg szüleik örvendeztek.

Valamikor oláh leányokat rendeltek az urak. De ma már nem kellene az oláh leányok. Egyre silányabbak s rossz gyomruakká tette őket az inséges táplálkozás.

Legények is voltak a dohányosok között. Cingár, vékony pénzű, semmi legények. De néha magyar harag feszítette az oldalukat. Mintha valami nagy emlékezés szállta volna meg őket.

Hogy az urak elragadják sok estére az ő leányaikat, régen fájt már a legényeknek. De csak elsápadtak sokszor s szólni nem mertek. Sehogysem tudott egészen tisztán kifermáldni lelkükben az ő érzett nagy igazuk. Hogy jönnek ide büszke urak, kiké minden földi jó s ráadásul elkívánják szegény kukás legények leendő feleségeit is.

Csak fehérek voltak a legények a vak és félszeg gerjedelem miatt. Bosszúra meg éppen nem gondoltak. A leányokat nem merték vallasni. Vadászatok estéin dörögve s korán feküdtek le.

Csak a legények csúfja virrasztott. Ezt a legényt Tar Pistának hívták. Nyomorék Tar Pistának. Huszonöt éves volt s olyan magas, mint egy nyolc éves gyerek. Nyakatlan, rücskös arcú, béna balú, sántalábú. Csak éppen, hogy mozgott szegény. Ő volt a többiek vidámsága. A nyomorultaknak a vidámsága: kegyetlenség. Nyomorék Tar Pista mintha azért született volna, hogy ezek az árnyemberek is nevéssenek néha valaki rovására.

Soha leány komolyan reá nem nézett nyomorék Tar Pistára. Soha még oly mesze nem esett a csókoktól férfiember, mint ő. Nem is remélte a csókokat Tar Pista. Pedig a vére talán a legszerelmesebb és legforróbb volt. Csunya testét meg akarta csufolni a szerelem is. Minden bolond vágyával beleköltözködött.

És Tar Pista, nyomorék Tar Pista tudta, hogy őt sohase fogja leány ajaka csókolni. És Tar Pista volt mégis az egyetlen legény, kinek ökölbe szorult a keze, ha ősszel vadászni jöttek az urak s este besorakoztatták a kastélyba a leányokat. Összeszorult a keze s egy este így beszélt a legényekhez:

– Hát ti magyar legények vagytok? A ti rózsáitok és mátkáitok a nagyurak prédája?

A legények kedvetlenül dohogtak. Nagyon haragudtak a nyomorékra s különös keserűséggel elmentek aludni.

A kastélyban múzika szólt. Nyomorék Tar Pista egy este nem tudott lefeküdni. A parkon át bemászott a kastély udvarába. Óvatosan egy ablakig jutott a széles, rejtett tornácon. Benézett az ablakon. Olyan szobába látott, hol vad orgia folyt. Akadt leány, aki szepegve húzódott meg egy sarokban. Volt megrészegített leány, ki az urak tapsa mellett táncolt. A cigányok húzták.

Nyomorék Tar Pista majdnem felordított. Egyik leány sem volt az övé. Tudta, hogy sohase lesz egyik sem az. És úgy érezte, rongy testébe szorult kis, vad szívével mégis, hogy most ott benn őt gyalázzák. Az ő rongyos, átkozott fajtáját.

Egyik leány ki akart szaladni. Hiába nyitotta az ajtót. A gróf ugrott elébe nevetve s kulcsokat rázott:

– Maradj, babám, minden ajtó be van zárva.

Tar Pista lebukott az ablaknál s négykézláb iparkodott valamerre. A zsebét tapogatta. A kastélyban tudta a járást. Hátrakerült egy lépcsőhöz. Fölosont a lépcsőn s nyitva találta az ajtót. Pár perc alatt a padláson volt.

Éjfél volt s fölcsapott a láng. Rémült ordítások hallatszottak be a faluba: égett a kastély.

Az urak s leányok alig tudtak kiszabadulni.

A legények is fölébredtek. A parkban meglelték a nyomorék Tar Pistát. Félholtra verték s úgy vitték a halálraijedt gróf elé:

– Ez volt, ez volt, méltóságos úr. Egész este átkozódott. Tessék a csendőröknek adni. Hadd rothadjon a tömlöcben ez a világ csúfja.

A KÉK ÁLOM

Békességes Münchenben egyszer öt ember fölfedezte a kék álom szigetét. Ott az Isar partján csodálatos szigetek vannak. Sör és gyermekes derű önti körül e szigeteket. Úgy gondolom, sokan élhetnek ott a lélek Robinzonjai közül.

Ez öt ember az ember-sors egy rejtelmes tréfája folytán összeverődött. Egy földzug emberei voltak egyébként. Ama mérgezett alakjaiból az emberi nemnek, kiket általában művészeknek neveznek. Ki festett közülök, ki csupán álmodott. Egy talán írt is és a muzsikát valamennyien szerették.

Úgy sejtem, hogy lényeges már elárulni: az ötnek kettője asszony volt. Az egyik olyan asszony, kit polgárian is asszonymak hívnak. Ura, volt neki már és talán esete is. Elhagyta az urát és azt fogadta: a szerelmet szintén. Vásznonra szánta minden jövő álmát és színeért lihegett.

A másik asszony leány volt még. Nagyon fehér és reszkető leány, az elsőnek rokona. Ez a leány, ez a szűz asszony pedig az ismeretlen szerelem elől menekült, melytől borzongott.

Higgyék el a szatirok, hogy élnek ilyen asszonyok. Ezek elfinomult embervirágok s ha többen volnának, szebb és illatosabb volna a föld.

A férfiakról úgy vélem, hogy idegbajosak lehetnek. Fiatalok mind a hárman, de olyanok, kiknek már volt joguk álomszigeten kikötni. Itt hát, Münchenben, a kék álom szigetéig eveztek. Mindnyájan a nagy élet elől kívántak elrejtőzni. Valószínű, hogy a férfiak a nők elől is szöktek. Szándékosan fölbujtották magukban a művészt, hogy elnékülözhezzék a szerelmet. Ez már régi és sokszor fölsült védekezése a gyöngébb és érzelmesebb férfifajtának. És mivel a férfiak nők elől szaladtak és férfiak elől a nők: találkozniok kellett. A nagy szerelmi harcban még a menekülés is a másik nemhez vezet.

Boldogság lakozott a kék álom szigetén. Minden gyöngédségét adta minden másoknak az öt ember mindegyike. És soha úgy még el nem aludt az a bestia, ki csókokat fal, mint az öt ember körében.

Tavasza hozta őket össze: az Isar partján vagy a nagy angol parkban együtt bolyongtak úgy alkonyatig. Nyáron együtt rándultak ki hűvös tájakra. Ősszel fölváltva itták egymással a teát és megosztották egymással az élet legszentebb, legfinomabb szomorúságát, mely bizonyos szíveknek olyan nagyon nagy édesség némi őszi órákban.

Szerették és bíztatták egymást művészi, sokszor bús okoskodásaikban. Megérezték, melyik dalt kell halkán halkán a zongorából, ha valamelyikük sóhajtott. A kék álom szigete csodálatos sziget volt. És München lelkének nincs kegyetlen áradása. Nem szakgatja meg a legfurcsább álomszigeteket sem.

A tapasztaltabb asszony volt a legkékebb az öt ember kék szigetén. Valami új, szűz romantika papnőjeként árasztotta egész szép lényéből a tisztaságot és az áhitatot. Óh, igazán tiszták csak azok tudnak lenni, kik kóstolták már a vétket.

Szerelmes vágyak és csókok durvasága messze kerülte így az öt ember szigetét. Szerették ők egymást, mintha megelevenedett kép avagy szobor voltak volna. Szerették egymást, miként az újfajta, fehér zenét, a csöndet, a tavaszt, a titkos némaságot, avagy az őszi szomorúságot.

El nem készülődött a kék Isar tájáról egyikük sem, úgy érezték, hogy egy távozó gondolat is elmosná az ő álomszigetüket. És úgy érezték, hogy itt kell bevárniok nekik az elmulást, mely nem lesz szomorú. Összefogóznak ők öten, valamit énekelnek és ekkor csöndesen elsüllyed velük a kék sziget.

Nem tudnám én megmondani, meddig élélhetek volna ott ők együtt. Hiszen különös, de valóságos emberek voltak. Régen-régen elföldelték ők már ama legendát, hogy csók és vihar az élet. Mi másért is menekültek volna békességes Münchenbe? Ha el nem pusztít a lázam, ott búvok el majd egyszer én is. Utolsó napjaimat fölcsókolatom a csöndességgel.

De a kék álom szigetét már nem fogom megtalálni. Az öt ember nyomát is hiába keresem majd. Bánatosan sietek s elmondom, mi történt.

Egy alkonyaton a tapasztaltabb és testesebb asszony az egyik férfival egyedül ült a szobájában. Talán éppen hóolvadás ideje volt. Mert csak a régi időkben s régi egészségű emberek vére tudott májusig várni. Ma már tél végén jönnek a veszedelmek a vérre.

Hallgattak az asszony és a férfiú. Világot nem gyújtottak és egymás arcát nem láthatták. Fejeikkel közeledtek tehát csöndesen egymáshoz. Talán mondani akartak egymásnak valamit. És a kissé már vak alkonyatban az arcaik összeértek. És ha képek lettek volna, akkor is megcsókolták volna egymást. Nem kívánták, nem akarták ezt a csókot, de ajkaik meggyuladtak. Mert ők már ismerték a csókot s mert mindnyájunknak a multunk parancsol.

Megrémültek s mintha künn vihar indult volna. Az asszony halk sikoltással szaladt a lámpához, hogy fölcsavarja.

Éppen érkezett a másik asszony a másik két férfiúval. Ezek hárman nem láthattak semmit s mégis szokatlanul égett az arcuk. Csodát mondok: azt az egy vigyázatlan, véletlen csókot mindannyian kapták. És félelmes, szomorú volt már ez az este is. Fölbredt a múlt ajkaikon s elaltatott vérük lázongott. A férfiak az asszonyok ajkait lesték egész estén s az asszonyok borzongva hunyták le minden percben a szemeiket.

Békességes Münchenben, a kék Isar partján, szokatlan vihar-felhők tornyosultak egy kis sziget fölé. A kék álom szigetét úgy tépte a szélvész, mintha csipke lett volna. Egy éjszaka az egyik férfiú megszökött az egyik asszonnyal. A másik asszonyért szörnyű harcba fogott a másik két férfiú. Egy asszony pedig, a csókra

nem született, finom asszony, megszökött a két férfiú elől. De már magával vitte a fátumot, mely egy majd útjába kerülő harmadik férfiú birtokává teszi.

Egy csók megölte a kék álom szigetét. Az Isar partján, békességes Münchenben, én majd hiába fogom e szigetet keresni s megyek, bizonyosan odamegyek mégis.

A KÖLTŐ FIA

A Tinódi-társaság tagjainak kellett volna összegyülniük a nagy, rossz levegőjű, hitvány butorú, gyér világú, kék szobában. Teremnek hívták kényeskedve, nagy-zolva a Harmónia zenés kávéháznak ezt a hosszú, semmire se alkalmas oldal-szobáját. Valóságos megváltás, mesebeli átokzárak lepattanása volt, amikor a Tinódi-társaság kimondta, hogy itt fog ezután gyűlésezni. Maga a kávéház, a Harmónia, is tekintélyt kapott, szétszállt a hír, hogy írók látogatják némely héten kétszer is. S jöttek, csakugyan némely héten kétszer is, különös arcú, százféle divattal öltözködő, általában azonban nem nagyon vidám férfiak. A nagy, hosszú szobában, mely olyan volt, mint egy sorvadásos, nagyon magas, de lábáról le-esett asszony, két lámpa égett csupán. A Tinódi-társaság tagjai között akadt húsz esztendőös legény is egy-kettő, de negyven-ötven évet taposott a többség. Ám mikor együtt voltak s a kék falak a két rongyos gázlámpától meghorkanva bámultak s vetettek reszkető árnyékokat, elszaladt az arcokról az évek különbsége. Ezek az emberek, a Tinódi társaság tagjai, itt, a reszkető homályban, a kék teremben mindig egymáshoz vénültek, hasonultak. Nem ment nehezen a dolog, mert többnyire savanyú, öregül született, hamar ráncolódó arcú, vézna, sápadt valakik voltak mind. Fűtötte őket a láz, összekergette őket a szomorúan nyegle s látástalan ambíció, nagyon sokat vártak és akartak maguktól. Egymást megvetették, de jobbnak látták sokaságban ostromolni meg a sorsot, az eredményt, a dicsőséget, a sikert. Diák is volt közöttük, éhes újságíró is, díjnok, magánhivatalnok, jómódú tőkepezés és szép fizetésű, szép rangú tisztviselő. Már évek óta bolondították, vadították egymást a Harmónia kék termében, verseket, drámákat, rapszodikus novellákat és regényeket írtak. Alig egynek-kettőnek sikerült néha-néha egy-egy zúgfolyóiratot csípni, ahol előkelő írónak nevezték ki s kiadták az írását. Volt olyan is, aki a napilapokig eljutott valami úton-módon s a Tinódi-társaság védnöke, egy erdélyi, alkoholista báró, már két tragédiáját játszatta színpadon. Sok pénzébe kerülhetett, mint ahogy ez a szomorú, kietlen, de lázas társaság sok pénzt tudott elkölteni. Valamennyiüknek jelent meg már könyvük s azután a heti gyűlések is sokba kerültek, de meg azután a kificamodott, aránytalan igényű életek általában nagyon költségesek.

A Tinódi-társaság egyik programpontja az lett volna, hogy a tagtársak irodalmi sikereit tapsokkal kísérik. De ők nem szerettek egymásnak tapsolni, megvetették egymást s nem is igen volt volna alkalmuk ünnepeket ülni. Ha valamely ügyes vagy szerencsés valaki vetődött a szerencsétlen flótások közé, az első siker után megugrott, elszaladt tőlük. S akik a kék szobában rendszeren találkoztak, azok újra, megint és mindig a senyvedők népe voltak, a bús, irodalmi fantaszták, a keserves nihilisták és senkik népe. Legtöbbjük után család is nyögött, de ők feledtek mindent s királyoknak érezték magukat, ha össze-összegyűlve, egymást néma göggel lenézhatték. A kék szoba pedig csakugyan olyan volt, mint egy sorvadásos, nagyon magas, de lábáról leesett asszony. Mintha ez lett volna a Tinódi-társaság

muzsája, egy asszony, akit az imádóit-verte átok homályos kísértetes kávéházi oldalteremmé változtatott. A kék szoba két lámpája sírni is tudott, néha valósággal sikongott a két gyöngye lángú lámpa s ilyenkor a Tinódisták szidták a pincért. A pincér négy év óta ugyanaz, különféle italokat hordott be az irodalmi összejöveteleken s akik nem szerettek inni, azok a szoba legsötétebb szegletében csoportosultak. Itt egy rossz, bomlott zongora állott s Wagnert, sőt újabban Debussyt és Strauszt játszotta kegyetlenül rajta egy Tinódista, aki filozófiai költeményeket írogatott. A Tinódi-társaság ez estén nagyon gyatrán festett, még az öt elnök közül is csak a legutolsó alelnök jelent meg csupán. Haragosan rázta meg a csengőjét s a társaság húsz megjelent tagja két perces mormogással törődött bele, hogy hallgatni kell. Szegény, öreg lelkű, lázas, kergült emberek nyugtalanokdtek, mert ez estére be volt eleve jelentve egy ünnepi esemény. Egy esemény, mely a védnök, az erdélyi báró titka volt, aki természetesen nem mert megjelenni, hanem csak levéllel ruházta át ezt a szép tervet a társaságra. Arról volt szó, hogy egy néhai nagy költő fiát megtalálták, omnibusz-kocsis volt, miként villamosvasúti alkalmazott a Paul Verlaine fia.

Ez a szomorú, öreg, gyászosan forradalmi társaság nem szerette az eleveneket, de a halottakért akár máglyákat is gyújtott. S az erdélyi báró, a védnök ideája különösen tetszett, mert az omnibusz-kocsis egyszerű ember, úgy-e nyilván. S ilyen ember nem nő senki nyakára, ha ünnepelni fogják, maga az eset regényes, különös, biztosan belekerül a lapokba is. De meg azután kegyeletes, nagyságos, irodalmi esemény is az, mely kiemeli az elfeledtségből egy régi poéta alakját. És demokrata cselekedet, ha aránylag és általában biztos kenyерű s tűrhető ruhájú emberek egy kocsist ünnepelnek. A haragos alelnök egyre szelidülőbb, halkabb és meghatottabb szavakban vázolta az este jelentőségét. Tizenegy óra van, az omnibusz-kocsis tizenkét órakor lesz szabad és nem sejt semmit. Három tagú küldöttség várja, mikor leszáll a bakról, hozza ide, közel van a Harmóniához az omnibusz végállomása. A Tinódisták kezdtek lelkesedni, melegedni, izzadni, lármázni s akik értettek hozzá, inni. Az öreg, a régi pincér nagy szánalommal, megértéssel és megbocsátással nézett el a Tinódi-társaság fölött. Néhányan a szolidabbak, családi életet élők, elálmosodtak volna, ha nem izgatja őket a gondolat és a készülő esemény. Egy óra felé megérkeztek az költő fia és a küldöttség és zúgott az éljen a kék szobában. A kocsis nem rémült el, nem mutatott meghatott arcot, értelmes, bátor arccal vizsgálta az embereket. Megette az ennivalót, megitta az innivalót, meghallgatta, amit beszéltek. Minden Tinódista vágott ki egy kis szónoklatot s az omnibusz-kocsis türelmesen hallgatott. Csak négy óra felé, amikor már majdnem mindenki leragadt szemekkel ült, szólalt meg az ünnepelt:

– Én az apámat négyéves koromban ismertem, hamar elpatkolt az öreg. Az édes anyám sokat beszélt róla, többet és mást, mint az urak ma este. Hát én ma is, mint tegnap, nagyon sajnálom szegény édes apámat. Köszönöm az uraknak az ételt és italt és kívánom, hogy legyenek boldogabb emberek, mint az apám.

A szomszédos külön szobában vidéki urak mulattak s a Tinódi-társaság tagjai a Csicsóné bánatosan muzsikált muzsikája mellett mentek ki a kegyetlen reggelbe a költő fiával.

ELMULT A TEMETÉS

Harmincéves volt, egy évvel előbb temette el nagyszerű feleségét s most egy kis koporsóra borult rá sírás nélkül Enyingi Sándor. E kis koporsóba Enyingi Györgyike halott testecskéjét zárták, Enyingi Sándor egyetlen kis gyermekéét ki elkiváncozott édesanyja után. Enyingi Sándor nem sírt, mert nem tudott s mert inkább meghalt volna, hogysem őt itt százan és százan sírni lássák. A nagyobb vidéki város, melyből éppen elkészülőben volt, összegyűlt a Györgyike temetésén, hogy egyszerre gyászoljon is, szórakozzon is, búcsúzzon is. A pap, kálvinista pap, szép, palástos, öles, őszes férfiú, olyan beszédet akart tartani, melyet évekig is emlegessenek.

"Az Úr, akit akkor se szabad vádolnunk, amikor szörnyű és nekünk érthetetlen csapásokat bocsát ránk, megpróbálta ismét Enyingi Sándort. Most egy éve, hogy eltemettük a leánykája koporsójára boruló apának életpárját, szépséges, jóságos, félig-gyermek asszonyát. S hogy lehullott az ő fejének koronája, most íme lehevadt a vigasztaló, gyönyörű virágbimbó is, melyet szíve fölött őrzött félt és forró szeretettel. Óh, az Úr szent, titkos vegyítéssel méri számunkra az életet s az élet adományait, de hinnünk kell, hogy szeretetből s javunkra küldi el hozzánk a fájdalokat is. Ime, a még úgyszólván ifjú ember, kinek nevét már ez ország határain túl is ismerik s aki e városnak egyik büszkesége. Ime, ez ifjú tudós, akire sürgősen vár az ország fővárosában az egyetemi tudomány egyik legdíszesebb katedrája. Szegény, egyszerű emberek gyermeke, akiről már diákkora sejtette, hogy a küldetéses emberek ragyogó, harcos életét fogja megharcolni."

Enyingi Sándor majdnem süketen karolta jobb karjával, meghajoltan, a kicsi koporsót, zsebkendős baljával könnytelen, sápadt arcát takargatta. Egy-egy szó sujtotta csak fejbe, de ez se fájt, sőt egy-egy pillanatra már-már dolgozni akart az ő mindig kritikus agya. Igazságosan már-már majdnem megállapította, hogy a pap ezúttal emberien, sőt majdnem tudományosan beszél és ő hozzá akar mindennek előtt és fölött szólni. Nem akarja okvetlenül, hogy megrikatásra könnyen hajlandó asszony gyászolók hangosan, udvariasan, szépen kisíriák magukat. De ilyen megállapításainak legvégére mégse tudott eljutni Enyingi Sándor, fáradt balkeze is leesett a koporsóra, most már arca is odasimult és a pap beszélt tovább.

"Egyszerű szülei még élnek Enyingi Sándornak s itt vannak ők is a drága, kis halott koporsója mellett, de az ő szívükbe talán hamarabb fog szállni enyhülés, mint fiukéba. Mert az ő boldogságuk még mindig nagy: az ő vérük, gyermekük ragyogva tört ki az ő homályos, szegényes házukból. És az ő Sándoruk még éppen hogy a férfikor küszöbén áll, erőben, hírben, becsületben s mint vallásos emberek, ők tudják jól, hogy az Úr ki tudja pótolni, amely hiányosságok sorvasztják a szívet. Az idő, mely Istennek legnagyobb műve és orvossága, elveszi a fájdalokat, elhozza a szív új virulását. És adni fog az ő fiuknak asszony

helyett asszonyt, kit szeretni fog, gyermek helyett gyermeket, kiben gyönyörűsége lesz."

És mindig bővebben, bátrabban, ércesebben ömlött a pap szava, beszédje s végül már szinte himnusi lett, amikor az új élethez, az új, dicső föladatakhoz lelkesedve küldte a leánykája koporsóját karoló apát. Azután imádság következett, ének és Enyingi Sándor karjaiból kiszakították az Enyingi Györgyike koporsóját s vitték. A temetőben már emelt fővel, de egy kicsit talán még sápadtabban állott a kis sirgödör szélén Enyingi Sándor s azután kocsiba ült egyedül. Öreg édesapjától, anyjától, a rokonoktól a barátoktól, a paptól, senkitől se búcsúzott. Néhány nap mulva elhagyja ezt a várost s úgy érezte, hogy két halottján kívül nem is igen maradt itt neki más senkije. Az apját, az anyját izléssel, okossággal, szinte önmagát kényszerítve szerette, de e két öreg ember már régen nem volt fontos az ő életében. Az öreg tímár s felesége, az öregasszony, aki diákgyerekre mosott, olyanok lettek számára, mint a megfagyott gyermekkori emlékek. Néha viaskodott magával, átkozta magát Enyingi Sándor, hogy ő rossz ember, szívtelen ember, de kritikus agya ilyenkor is győzött. Ő nem tehet arról, hogy küldetése volt s hogy a szegény, kevés munkájú tímár-apa kis udvara után egy teljességes, széles világ várt reá. Az apja és az anyja úgy se értenek semmi mást az ő életéből, minthogy pénzt tud nekik adni, úri házat tart, most Budapestre viszik s a főispán is tisztelettel beszél vele. És ez az egész város is csak annyira ismeri őt, mint a legtávolabb élő idegent, csak annyira ismeri, amennyit a lokálpatriotizmus javára izetlen újsághírekből kiszedett.

De, de, a pap néhány erősebb szava csendült vissza az Enyingi Sándor fülébe s a robogó kocsi ingerelte erős, de a napokban nagyon megrángatott idegeit. Szerette a feleségét, de igazán nem tudta megmutatni neki, hogy szereti, mert írni kellett, dolgozni, sietni. Mindig azt remélte: majd, ha célhoz jut, több nyugalomhoz, több ideje lesz a gyöngédségre és a szeretetre is. És a kis leány, aki egy évig árván, egy rideg nevelőnővel élt, nem is az apja mellett, csak a közelében, vajjon nem-e szerencsétlenség miatt hagyta most itt az ő tudós és csak önmagáért élő apját? Kezdték megmélyülni Enyingi Sándor lelkében a gyászbeszéd némi szavai s az erős Enyingi Sándor nagyon gyáván lépett ki a kocsiból. Még a nevelőnővel beszélt és az öreg gazdasszonnyal szégyenkezve, mert azok mindaketten még mindig sirtak. Györgyikét siratták. Eszébe jutott, hogy ő nem is tudja, milyen volt az ő kis leányának gyors elbúcsúzkodása, hirtelen halála s mik voltak az utolsó szavai.

A két nő sírva, de hidegen, majdnem haraggal válaszolt az idéten, önmagukat szégyenlenni látszó kérdésekre.

– Engem nem akart látni, amikor Budapesten voltam s amikor talán legválságosabb állapotban volt, az én kis drágám?

– Az édesanyját emlegette mindig, – vallotta szárazon a nevelőnő – s azt kérdezte sírva, hogy biztosan találkozni fog-e vele?

– Azt is nyögte, – tette hozzá az öreg gazdasszony, – mondjuk meg az apukának, hogy ő nem volt rossz kis leány és egy verset tanult az apuka születésnapjára.

Enyingi Sándor hallgatta-hallgatta a válaszokat s mintha csak önmagával kívánna kegyetlenkedni, mindenfélét megkérdezett még. S mint más embert a sírás, őt ez könnyítette meg s ezután már ismét tudott elmélkedni és megállapítani. Mint hirtelen déresés, az esett az agyára, lelkére, hogy nagyon alacsonyról nagyon magasba került embernek így kell lakolnia. Eltűnik mellőle a legszebb feleség, nem kívánja az életet, melyet tőle nyert, a legaranyosabb gyermek se. De az is rögtön megállapította, hogy család nélkül, feleség nélkül s a gyermeknek legalább reménysége nélkül nem élhet. Ezt is az alacsony sorsból és sorból hozta, talán babona, de így van s nem tehet róla. Látta előre, hogy megint meg fog házasodni, megborzongott, hogy ez a házasság is csak idejut, mint ez, az első. De Budapestre gondolt végül, hogy fog először előadást tartani, kiket kell még meghódítani, mely versenytársakat kell még leverni? S este oly szépen aludt el Enyingi Sándor, mintha nem ebből a házból vittek volna ki egy év előtt egy nagyszerű asszonyt s a mai napon egy édes, kis, szomorú, halott leánykát.

**MUSKÉTÁS TANÁR ÚR
(NOVELLÁK. 1913)**

MUSKÉTÁS TANÁR ÚR

Hazajött augusztus vége táján a Balaton mellől s akik csak látták, megcsodálták: milyen új, más ember lett ime belőle, még mosolyogni is tud. Mosolygott, otthon mamuskának címezte szomorú, sovány, öreg kis feleségét s három nagy leányát ebéd vagy vacsora után megcírógatta néha. Ezek itthon ma nagyon nagy, váratlan dolgok voltak: Muskétás tanár úr, a vad, a bosszús Muskétás, ötvenéves korára meglágyult. Ő is érezte, hogy meglágyult, nem is szégyelte s elhatározta, hogy a régi emlékeket el fogja hessegetni maga körül. Hiszen-hiszen az élet galád, az emberek hitványak, a társadalom egy férges, éretlen fügerakás, értéktelen csoportosulás. De a Balaton fölséges és csinos, megdöbbenítő és altató, a Balaton még háborgásában is megnyugodt, szent víz. S hány olyan tanár és másfajta ember van, aki ötvenéves korában se láthatta meg a Balatont és a maga boldogabb lelkét.

Muskétás hat álló hétig egyedül szabadon kóborolt a Balaton körül, életében először volt szabad. Szabad volt, aki megszabadult életében először egy kellemtelen, szegény úrtól, akit Muskétás tanár úrnak ismert a nebulók népe, a tanári szoba s a város. Ez a Muskétás tanár úr szörnyű, utálatos ember volt, holott ő maga is szomorúan tudta, hogy ő ilyen, szörnyű és utálatos. De minden mentségre megvolt, mindent látott magában, magából, életéből, multját, jövőjét ismerte s magyarázni tudta.

Először is az ember születik egy asztalos-familiába, ahol az édes apja, mikor jó dolga van, segédet tart, egy egész segédet. Azután már szükséges és nyomoruságos diák-korában elkomolyodik, mert azt magyarázza neki mindenki, hogy így illik. Elhitetik vele, hogy ő köteles kiemelkedni a familiából, őneki muszáj meghódítani az úri sorsot, az úri életet. És Muskétás tanár úr szilaj, majdnem mesebeli dühvel gondolt arra, hogy ő nem más, boldogabb gyermekek útján érkezett a férfikorba. Ő nem tarthatott mulatós pihenőket, ő nem játszhatott olykor egy-egy órát az útszélen, ő fékentartotta minden, minden fiatal vágyát.

Végigkoplalta, végigtanulta és végigvizsgálta a szükséges esztendőket s akkor már alaposan el is adósodott. S minden adósságnál jobban kinozta egy kísértés, mely félig polgári kötelesség, félig lelki-testi kielégítetlenség volt. Meg kell feleségesednie – ezt súgták a családjabeli s fajtájabeli emlékek s ezt súgta fiatal életének örömtelensége. Persze, hogy ilyen nagy elhibázások után nem jöhetett valami üdvös, megváltó, jó, életmentő elhatározás. Muskétás tanár úr, amikor még csak segédtanár volt s gyérülő hajszálainak legvégéig úszott az adósságban, megnősült. Szóktette a leányt, holott mindenképpen könnyebben megkaphatta volna, mert koldus kishivatalnok-leány volt, apró, kedves, de beteges. Egy kis senki, aki mindent nyerhetett, ha Muskétás tanár urral elmegy s nem nagyon várhatott valamit, ha nem megy el. Elment vele, boldogtalanították egymást, vártak, kínlódtak, harcoltak a torlódó adósságok özönével. Meg is gyűlölték már-már

egymást, de jöttek sorban a gyerekek s még szerencse, hogy három leánygyermek meghalt s nem maradt életben csupán három.

Csak három gyermek maradt életben, három leány, csak három leány s a leányok anyja és az adósságok maradtak életben. És Muskétás tanár úr egyre jobban gyűlölő gyűlölete mindenki ellen, akinek nem kellett végigcsinálnia az ő savanyú élet-kálváriáját. Ez a gyűlölet is életben maradt, mindenki ellen s első sorban az élet legboldogabbjai, a fiatalok ellen. Muskétás tanár úr legjobban a saját diákjait gyűlölte, akiknek ragyogó a szemük s akik szinte mindannyian és mindig könnyebb sorsot cipeltek, mint ő viselt egykoron.

*

Mindenki akarta, hogy Muskétás tanár úr végre elmehessen igazi vakációra, igazi szabadságra. Hogy nem rossz ember, de sorsának ez a gonosz következetessége rosszá fogja tenni, ezt is minden jobb szemű ember látta. Próbálták megmenteni, könnyű, nem derékcsontig vágó kölcsönt eszközöltek ki neki és azután ráparancsoltak, hogy legyen ő ezennel gondatlan, pihenő ember, mintha csak most kezdené az életet. Mert ugyis lesz még több baja, ugyis szüksége lesz még sok-sok erőre: huszonötéztendő a legidősebb leánya s tizennyolc a legfiatalabb. Ezeket férjhez kell adnia, mert erre nevelte őket s kérdés, hogy akad-e a leányoknak csak félig is olyan bolondjuk, mint ő volt, Muskétás tanár úr, a leányok anyjának?

De a Balaton a maga mivoltával és legendáival kicserélte valóban Muskétás tanár urat: elbőjtölt diák-érzései kezdtek itt fölágaskodni lelkében. Bizony még az is megtörtént, hogy Balatonfüreden egy kis tizenhatéves leányt, egy ismeretlent, követett száz lépésről, míg csak észre nem tért és el nem szégyelte magát. Földvára egy kirándulást csinált, hol is vakációzó úri diákok társaságába került s kiadta magából mind azt a jókedvet, amelyet harminc és egynéhány év előtt illett és kellett volna kiadni. Szép az élet – vallotta be egy éjszakán, lázasan, önmagának – de az ember ne szülessen szegény asztalos fiának. Azután pedig ne éljen az ember, az élet és az élet gazdag adományai nélkül s ne legyen az ember babonás. És ha az embernek már nagyon sok az adóssága, legalább annyi esze legyen, ne vegyen el egy szál szoknyát. És ha végül mindez elhibázódott, legalább is tudjon az ember frissen emlékezni s tudja megfejelni a mult idők elromlott csizmáit.

Ilyen tapasztalatok és szépen formált gondolatok után jött haza, régi életébe, kis városába Muskétás tanár úr. Ilyen szerencsés lelki válság után csinált számadást multjával, jelenjével, önmagával és övéveivel. El kell feledni – vallotta, mint új hitvallást – el kell feledni, hogy ötven évig boldogtalanok voltunk, ha van remény egy évi fél-boldogtalanosságra.

*

Augusztus végén már naponként régi, megszokott kötelességből, naponként kétszer is fölnezett az iskolába Muskétás tanár úr. Egy napon, szép, napos, pompás délelőttön, a tanári szobába beállított egy délceg siheder, aki Muskétás tanár urat kereste. Levelet hozott a legény a Muskétás tanár úr címére s bátor nagy csillogó szemekkel adta át a levelet.

– Édes apám azt is szeretné, – szólott, midőn Muskétás tanár úr szünetet tartott a levélolvasásban – ha én az ő régi, kedves barátja családjánál találhatnék otthont erre az évre.

– De miért jött öcsém éppen az érettségi vizsga előtt más iskolába? – kérdezte Muskétás tanár úr olyan rosszindulattal, mintha a Balatont nem látta volna.

– Mert hetedik osztályos koromban nagyon megjártam s egy év előtt két gimnáziumba kellett elvándorolnom. Székely-Szent-Mihályon beleszerettem az igazgató úr leányába, Nagy-Nádasban pedig sokat lumpoltam.

S olyan ártatlan arccal vallotta ezt a szép, nagy kölyök, hogy Muskétás tanár úr megilletődött. A fiú apja neki osztályos diáktársa volt, nagybirtokos, vig, léha, okos fiú. Őt, Muskétás tanár urat, mint diák-társát, nagyon szerette és tisztelte, hiszen Muskétás volt az első eminens. S Muskétás, a valamikori első eminens most meghatottan gondol az ő régi pajtására, a léha, de kedves fiúra, Aváryra.

– Az édes apja Budapesten lakik, ugy-e? – kérdezi most már megfiatalodottan a diáktól. – Ugy-e, miniszteri tanácsos, ugy-e a maga édesanyja Iharossy-leány? – s Muskétás tanár úr tisztelettel gondol egy diákkori ideálra, akit gondolatban se mert soha megközelíteni.

– Édes apa már címzetes államtitkár, sokat emlegeti szeretettel a tanár urat, ma meghalt már három évvel ezelőtt. Édes apa csak azt kívánná most már, hogy a tanár úr keze alól kerüljek ki az életbe.

A fiúnak csillogott az arca, amikor az "élet" szót kimondta s Muskétás tanár úr egészen új érzéseket érzett.

– Tudja az édes apja, hogy nekem gyermekeim vannak, három nagy leányom?

– Tudja, és azt mondta, hogy ilyen elvadított kölyöknek, mint én, legjobb javító-intézet uri leányok társasága.

Muskétás tanár úr hallgatott egy kicsit, számadásokat csinált s így szólt a fiúhoz:

– Nagyon jó barátom volt az édes apja, elfogadom tehát egy esztendőre saját fiamnak a fiát. De a leányaimat nem muszáj észrevennie – érti? – legalább öt-hat esztendeig.

A fiú, az elegáns, széparcú fiú, életvágó, nagy szemével bátran nézett vissza, bele Muskétás tanár úr arcába. S Muskétás tanár úr mintha ifjuságának sohase hallott dalát hallgatta volna a fiú száján:

– Nem, nem, de ha mégis észrevenném, hiába volna érettségi vizsga, az apám, a tanár úr, a régi szerelmem. És különben is én azért jöttem, hogy a tanár úr javítsa, igazítsa ki az életemet.

S a valamikor még félelmes kegyetlenségű Muskétás tanár úr szeliden vitte haza a fiút. S úgy érezte, hogy a Balatonnál is van szelidebb, szentebb tó: az élet. Az élet ime az ő kezébe rendelte az egykori elérhetetlen ideál s a gazdag diák-társ fiát. Ha ő akarná, a fiút beleszerelmesíthetné valamelyik leányába, de nem fogja tenni. Őrizni fogja ezt a fiút, életkedvét, boldogság-útját nem szórja be akadály csomókkal. Milyen boldog ez a fiú – mormogta s világosan látta, hogy a boldogság éppen olyan szándéktalan, mint a boldogtalanság.

A HÁROM MUSKÉTÁS-LEÁNY

Az Aváry-fiú, az államtitkár úr fia, bekvártélyozta magát Muskétás tanár úrhoz, hol is a három Muskétás-leányt kitérta két szobájából. Eddig a Muskétás tanár úr három hajadonának két szobája volt, akárcsak a főispán leányainak avagy a Berger nővéreknek, akiknek az apjuk szeszt gyártott. De Aváry Pistának, az előkelő, volt osztálytárs fiának szép szobát kellett adni, hogy úriasan készülhessen az érettségi vizsgára. De nemcsak az érettségi vizsgára, hanem az életre is, mely sokat ígért neki, egy nagy úr elegáns, szép, vidám és türethően okos fiának.

Muskétás tanár úr, a megjámborodott Muskétás gyönyörködött a fiúban, de olykor-olykor aggodalmasan nézte a leányait. Magda, a legidősebbik, a huszonötéves Magda volt a leggyermekebb arcú, nagy, karcsú, szőke lány. Az asztalos-familia szókesége és szendesége ő benne ütközött ki leglyányosabban, legszebben. A huszonegyéves Muskétás Judit az egész kis város aranyifjusága szerint hústalan, csúnya és túlokos volt. A tizennyolc éves Zsókát már imádta volna mindenki, akinek csak joga van szerelmesen imádni egy tizennyolc esztendőös leányt.

Muskétás Zsóka szinte arra termett, hogy kiröpüljön innen, ahol a papa egy savanyú asztalos-sarj s a mama egy kishivatalnok-leány, akinek nem is illik boldogtalanok lennie, ha százszor is az. Zsókaról, Zsóka arcáról, mindig ijedten kapta el a tekintetét Muskétás tanár úr: nagyon úri, nagyon furcsa volt ez a leány – az ő leányának. Nem akart soha vetélkedni okosságban Judittal s szendeségben Magdával: ő Muskétás Zsóka volt. Minden érdekelte, hevesen tudott vágyakozni, zsarnokoskodott és Muskétás tanár ur familiájában egyetlen leány volt, aki bátran megmondta, hogy az életet másképpen akarná.

*

A Muskétás-leányokat évenként egyszer elvitték a dalárda hangversenyére, ugyancsak évenként egyszer a diákbálra. Két színelőadás, egy műkedvelőhangverseny s egy vacsorás kaszinó-este táncsal, ez volt minden. A szende Magda, a csúnya és okos Judit, sőt Zsóka is, kénytelenek voltak különcösen, komédiásan öltözködni, mert jó, divatos ruhákra nem tellett. Otthon nem igen fogadhatták a becézett bírósági jegyzőket, pénzügyi ifjakat, segédtanárokat s vármegyei gavalérokat. Először is, mert Muskétás tanár úr, a papa, a családján bosszulta meg szörnyű szigorúsággal, amit ő ellene vétett az élet. Azután volt nagyobb ok is: Muskétás tanár úr nem hitte el, hogy lányai számára is akadjon egy bolond valaki.

Az Aváry gyerek mesés változást, különös nyugtalanságokat hozott a házhoz, mely egyébként is megzavarodott, mióta Muskétás tanár úr hazajött. Mióta Muskétás tanár úr a Balatont látta s megenyhült a maga haragos lelkében, nem igen

volt rendben semmi a háznál. A lányoknak új ruhát ígért, több bált és jövő nyárra egy tátrai fürdőt. A Balatont nem akarta övének is odaadni, úgy gondolta, hogy a Balaton egészen az övé. Hiszen a Balaton adta vissza az ő eltagadott s már-már meghalt mosolygását. S Muskétásnak még mindig, lelke mélyén, komoly, nagy szemrehányásai voltak a multja, a penészes feleség, az adósságos élet s a három eladó leány ellen.

Az Aváry-fiú Muskétásban mint szelid, nyáreleji Holdat bukkantotta föl az Iharossy Bianka arcát. Iharossy Bianka, az Aváry Pista édesanyja volt az a valaki a Muskétás életében, akire ráfogunk mindent, Iharossy Biankáéakra szoktuk ráfogni azt az életszerencsét, mely semmiképpen se jött volna el hozzánk. S Iharossy Bianka Muskétás tanár úrnak, az egy segédü asztalosmester fiának, mást is jelentett. Iharossy Bianka volt az úri megközelíthetlenség fehér, szép, női szimbóluma. Ő volt a lány, a finom, az előkelő asszony, akiért hiába küzdi fel az ember magát asztalos-műhelyből tanári szobába.

Mikor első éjszakán jött haza – láthatóan lumpolásból – Aváry Pista, nem szólott se az iskolában, sem otthon az ebédnél Muskétás tanár úr. Este, elalvás előtt elmélkedett, meg-megtépte idegesen őszes, franciás nyírásu szakállát.

– Igaza van a fiúnak, a Bianka fia ez. Iharossy-vér, Aváry-vér, úri vér. Ha nem volna olyan hitvány, gyalázatos az élet, ez a fiú az én fiam volna, így is az én fiam, igen, egy kicsit az én fiam...

*

A Muskétás-leányok pedig harcba indultak az Aváry-gyerekért, aki fiatalabb volt valamennyiüknél. Hiszen ebben a fiúban ők már látták a leendő úribb valakit, a különbet, a többet a kisváros csökönyös, ostoba gavallérainál. És most egy szobába szorult a három leány és elalvás előtt heves, gyönyörű tusák voltak.

– Nekem van első jussom hozzá – mondta Magda – mert a papa még a Pista anyjára gondolt, amikor én születtem.

– Ostobák vagytok – sziszegte Judit – s ő okos fiú, aki csak okos leányt szerethet.

Zsóka egy őszi estén a szilvás-kertben csókot adott Aváry Pistának s ekkor nyugodt lett, mint akinek rendben van a dolga.

A család fölött egy szerelem emléke kerengett: volt egyszer egy Iharossy-lyány, akibe titkosan szerelmes volt Muskétás asztalos diák-fia.

HÁROM SZEGÉNY KIS FIÚ

(Viktor, azaz Viki nyolc esztendő, iskolába járó, komoly, derék emberke, aki méltatlanul sok szomorúságot kapott ettől a nem gyöngéd, sőt otromba élettől. Nagy baj az is, hogy Viki szinte művészi médiuma a fájdalomnak, a fájásnak, mert olyan a lelke, mint a csipke, melyet könnyes, siró leányszemekkel terveztek. Különben Viktor, azaz Viki egy kicsit apahelyettes is, gyámja a két öccsének s ez – sajnos – bántóan, különösen megtetszett a Viktor öreges modorán. A két öccs: az ősi, magyar és harcias nevű Tuhutum hatéves lesz, jövőre őt is iskolába adják és Zsoli, aki Zsolt lesz, ha emberebb kort ér. Valószínű, hogy Zsoliból, aki négyesztendő, lesz Zsolt, Zsolt lesz – mert a kölyök csontos, piros arcú, pompás, verekedő természetű, erős. Ellenben szegény, félelmes nevű Tuhutum nagyon gyáva, félénk, nyavalyás gyermek s ennél fogva Viktor alkalmak adtán az ő pártját fogja szívesebben. Mert Viktor, azaz Viki gyámkodó érzései megfontoltak, bölcsék, mint ahogy illik egy koldus kis majoreszkóhoz, kinek a papája nem él a mamájával. Ennek nagy története van, amit hosszú volna itt elbeszélni, elég az hozzá, hogy csúnya herce-hurcák után a törvény mind a három fiút a mamának adta oda. A mama azonban megjárta, mert ő kiváltképpen s még a válópör alatt azért harcolt olyan elszántan a fiaiért, mert tuszoknak akarta őket. Azt remélte, hogyha megkapja a három fiút s ha okosabb és jobb út nem nyílik, majd ő diktálja az urának a békeföltételeket. Másképpen estek a dolgok, a mama tervei nem sikerültek s még az se sikerült végül, hogy a papa mindent elfelejtsen a három fiúért. Azóta a mama az egyetemre jár, orvosnő akar lenni, a fiúk mellett egy német kisasszony van s a háznál Trézsi, egy falusi asszony, aki szakácsnő és minden. A német kisasszony fölhasználta az ebédutáni szabadságot, kiszökött valahová egy órára, Trézsi asszony a konyhában dolgozik és szomorú nótákat dalol. Ő is elvált asszony, de neki egyetlen gyereke sincs s ő tartásdíjat se kap havonkint s az egyetemre se járhat. Szóval a három fiú együtt s egyedül, azaz hármasan és fölügyelet nélkül van, tehát furcsákat beszél, miként az következik:)

*

Tuhutum: Ha a papa azt írja, hogy karácsonykor el fog jönni, akkor el fog jönni s akkor hoz mindent nekünk.

Viktor: Nekünk nem kell semmi (egy kicsit hallgat), nekünk az kellene, hogy a mamával együtt visszamenjünk a papához.

(A konyhából behallik Trézsi asszony szomorú bűgása, egyébként szép, hamar alkonyodó novemberi délután van.)

Zsoli: Eredjetek, én nem megyek, nekem a mama jobban tetszik, mint a papa, mert a mama este mindig velünk van. Te, Tuhutum, hát a papa nem Budapesten lakik és micsoda a papa?

Tuhutum: A papa (egy kicsit köhög) talán nagyon jó ember, a papa küldi a pénzt, amit a mama elkölt, én tudom.

Zsoli: A mama (egy kicsit kacag) mondta nekem a multkor, hogy a papa egy egészen rossz ember, rossz ember, igen.

Viktor: A papát, (szeretne sirni egy kicsit) a papát ne bántsátok, mert ő szerencsétlen ember, nekem mondta.

Tuhutum: Ha a papa szerencsétlen, bizonyosan a mama az oka, ugy-e Viki, mert a mama elhagyta a papát?

Viktor: (most már előszed egy könyvet, arca elé veszi, nem ad választ, de nagyon csendesen sir, mintha felleg szakadna).

Zsoli: Mit sirsz, mindjárt jöhet ez a német disznó és elmondja a mamának és baj lesz. És nem is érdemes sirni, mert a papa rossz ember s a mamának nincs szüksége a papára.

Viktor: A papa egy szegény doktor Erdélyben s a papa majdnem minden pénzét nekünk küldi, hallgass.

*

Este hat órakor hazajön a mama s kíséri egy kedves úr, akit a mama Miklósnek nevez, nagyon kedves úr.

Hét órakor a német kisasszony parancsot kap, hogy fektesse le a gyerekeket. A német kisasszony álmos, ő alig lát valamit, de Viktor, azaz Viki és Tuhutum a félig behajtott ajtón át belátnak a szalonba. A szalonban teát isznak ez az új Miklós úr és a mama és furcsákat mondhatnak egymásnak, mint némely bejutó s gyerekfület is furcsán sujtó szóból kivehető. Tuhutum és Zsoli egy ágyban hálnak, ők már le is feküdtek, de Viktor még nem akar vetközni. A német kisasszony leült egy kényelmes székre, várt, várt és végül is elszunnyadt. Tuhutumnak egy kis láza van, nem tud aludni s nem tud aludni emiatt Zsoli se, aki egyébként nem szeret hamar elaludni.

Zsoli beszélgetni akar, tehát a délutáni érdekes témához kap s csendesen mondja Tuhutumnak:

– Legjobb volna, ha kapnánk egy új apát, mert egy apára szükség van, ilyent, mint ez a Miklós úr.

Tuhutum válaszolni akarna fájdalmas arccal, tiltakozóan, de göthös testét meg-
rázza egy nagy köhögés. Viktor, azaz Viki e pillanatban észrevette, hogy ott bent
a szalonban a mamát megcsókolta egyszer, kétszer, sokszor ez a jövevény Mik-
lós úr. Zsoli nem kapott választ, nem volt még álmos, tehát csacskán tovább akart
beszélni:

– Minden fiúnak ott lakik az apja, ahol az anyja lakik: a papa rossz ember.

Tuhutum még mindig köhögött, de már ott volt ágyuk mellett, mint egy bosszúra
küldött arkangyal, Viki. Kétszer vagy háromszor ráütött a Zsoli szájára, aki jajgatni
kezdett s azután megtörölte a köhögő, forrótestű Tuhutum arcát s megcsókolta a
száját, mint ahogy a jó édesanyák szokták.

TECI ÉS JUCI

Én nem voltam még se Buenos-Ayresban, se Szentpéterváron és mégis találkoznom kellett éjfél után két kicsi magyar grófkisasszonnyal. Itt, Párisban, ahol megint bujdosom, tegnap történt e találkozás s avval próbálom vigasztalni és vidítani magamat, hogy a két nőcske hazudott. Jacques de Rimeville, egyik nagyon kedves, kalandos multú, francia barátom, tengerész, azt mondaná, ha ezt hallaná: no ugy-e? Ő tudniillik élt már Buenos-Ayresban, Szentpétervárott és még más, sőt különösebb, exotikusabb városokban is élt. S ő Jacques, azt meséli, hogy messze a világban, a nagy városokban, az éjfél után dőzsölő és táncoló dámák között nagyon sok magyar grófnőt talált. Én haragudtam, kacagtam s tiltakoztam, de ma nem tudom, mit tegyek: ma önmagammal kellene veszekednem. Álmodtam-e avagy csakugyan láttam a két magyar konteszt tegnap Párisban, egy olyan mulatóhelyen, ahol éjfél után kezdődik a tánc?

Furcsa eset ez, mely kezdődik egy Párisban okvetlenül feltűnő, magyaros pipával s egy szinte boldog, buta arcú, élemedett úrral, aki a pipából pőfékelt. Ez az úr valahogyan megszagolhatta a magyarságomat, mert előbb csak átintegtetett hozzám az álmos nézéseivel s azután ő maga is átült az asztalomhoz:

– Bocsánatot kérek, uram, én gróf Bagody Gaszton vagyok s ma éjjel táncolnak itt először a leányaim. Látom, hogy ön magyar ember, tehát őszinte leszek: én vagyok az a Bagody Gaszton, akiről sokat olvashatott.

Hát csakugyan sokat olvashattam Bagody Gaszton grófról, aki ott vétette el a dolgot, hogy valami postás-kisasszonyt vett feleségül. Emiatt csak hétszer mentette meg familiája a börtöntől s amikor nyolcadik esetben valami automobilcsalásokra aljasodott, szöknie kellett a grófnak. Jobban választott feleség mellett legalább is tizenhatszor menekült volna meg, ha akármit is vétkezett. Így csupán annyi kegyelmet kapott, hogy nem háborgatták s nyugodtan ideszökhetett s élhet itt Párisban.

Pálinkákat ivott, pipázott, mert a pipa mégis csak olcsóbb a szivarnál s a cigaretánál, Bagody gróf. S ha igazán az ő leányai voltak, a két kontesz táncolt fogadott táncosokkal s vendégekkel egyformán.

– Mondja csak, gróf úr, mióta élnek itt már Párisban és az éjszakában? – kérdeztem majd nem részvétellel.

– Már hét év óta, a kisebbik leányom akkor kezdett írni-olvasni tanulni, a nagyobbikat már majdnem bemutatták az udvarnak. S az anyjuk, az anyjuk akkor még nem volt őszhajú és haragos, különben ő is ott szokott lenni, ahol a gyerekek táncolnak, de most beteg.

Így, és tíz percre odajönnek az asztalhoz a konteszek is, holott senki se hívta őket, míg egy másik asztalnál hét-nyolc német diák üzengetett nekik.

– Ez itt a Teci, különben Tekla, ez a kicsi pedig, aki már egészen parisienne, Juci-Julia, aki tíz nap előtt mult tizenhárom éves – mutatta be őket a gróf.

Teci halvány volt, fáradt, nagyon szép és bánatos, legalább egy tucat évvel idősebb, mint Juci. S mégis Juci látszott erősebbnek, sőt idősebbnek, vígabb, táncosabb kedvű is volt s nagyon rosszul beszélt magyarul.

– Ez már, a Juci – magyarázta a gróf – egészen ügyes, okos leány s ma már gazdag férjet kaphatna, ha nem volna kölyök, de kölyök még. Volt egy képünk, az anyjuknak egy ősanyjáról, aki francia volt s nagyon hasonlított a Jucihoz, aki, hehe, szintén francia lett már. Különben pedig, ha van egy jó szivarja, elfogadom, mert szívok én szivart is, ha muszáj – szólt még a gróf s a kihült pipát eltette szépen a télikabátja zsebébe.

Ezután már nem is iparkodott tovább foglalkozni velem Bagody Gaszton gróf, hanem mindent rábízott a leányokra, akik tánc közben, ha tehették, az én asztalomhoz jöttek.

Tecin nagyon meglátszott, hogy majdnem bemutatták az udvarnak, de az is meglátszott, hogy igazi magyar gróf-kisasszony.

– Látja – mondta Teci – mi itt, Párisban az apánk s az önmagunk mártírjai vagyunk, mert az anyánk nem számít. Mikor idejöttünk, az apánk azt mondta: varrni tanulhatnátok, kalapot csinálni, vagy eféléit, de mindez nehéz mesterség. Táncolni fogtok, mert én tapasztaltam, hogy nincs biztosabb férjfogó mesterség szegény, idegen leányok számára itt Párisban, mint a tánc. Mi nem tudunk jól táncolni, se a Juci, sem én, de már a mama is azt vallja és tanácsolja, hogy csak táncoljunk, hát táncolunk.

Grófos országomnak minden örökölt, babonás fájdalmát együttéreztem Teklával, azaz Tecivel s szerettem volna felöklelni azokat, akik velük táncolhattak. Juci, a kicsi nem volt ilyen fájdalom-ébresztő nőcske, ő víg volt s ő, mit se érzett a Teci érzéseiből. Csúnyább volt mint Teci, de párisiasabb, szilajabb, butább és demokratább lelkű és oktanabb és fiatalabb. És Jucit sohse akarták bemutatni az udvarnak. Juci már kicsi korában csak azt hallotta, hogy élni kell, élni bajos és azért, hogy az ember a papát meg a mamát eltarthassa, sok furcsa tudományt kell megtanulni. Az én barátom, Jacques de Rimeville szerencsére nem volt velem, mert bizonyosan nagyot kacagott volna az én elérzékenyedésemen.

Mindenesetre a két kis magyar kontesz nekem egész Magyarországot juttatta az eszembe s egy csomó mást is. Talán nem is gróf a pipás úr s nem konteszek a kisasszonyok, próbáltam az ügyet tisztázni. Ezalatt az olasz muzsikások muzsikájára táncoltak a leányok, Teci méltóságos modorral s Juci úgy, amint az kölyökhöz illik.

Bagody Gaszton gróf megint szivart kért, fölébredve s megint atyai aggodalmakkal volt tele.

– Nagyon kell vigyázni ezekre a leányokra – motyogta – már csak a család, a név miatt is.

Jött az üzletvezető, s jelentette Bagody grófnak, hogy a kisasszonyok mulatni mennek egy külön-szobába.

A gróf ostoba, álmos szemei rámszegeződtek, letette a szivarját is a gróf s úgy harsogta, már amennyire ő harsogni tudott:

– Uram, barátom, önnek nincs ám joga ebből valami rosszat sejteni, gondolni, a leányok maguk is tudnak magukra vigyázni, de miért lennék én itt, Bagody Gaszton gróf. Én mondom magának, barátom, hogy nyomorult dolgok ezek, de muszáj dolgok, okos dolgok. Teci egy csöppet könnyelmű, de Juci, az az én vérem, a mi vérünk, nem az anyjáié.

Gyámoltalanul szóltam, válaszoltam Bagody Gaszton grófnak s egy új szivart is adtam neki:

– De gróf úr, egy tizenhárom éves leánynak aludni kell, nem pedig táncolni, pezsgőt inni hajnal után.

S ekkor nagy lárma támadt: Teci kontesz sikoltva jött az asztalunkhoz s kiáltotta:

– Egy pimasznak bevertem a fejét, szemteleneket mondott és meg akart csókolni, engem, engem.

Teci után, aki leült egy szögletben, Juci jött, a kölyök, méltatlankodva, haragosan:

– Ugy-e, mondtam neked, papa, hogy Tecivel sehova se lehet mennem: Teci mindenütt bajt csinál.

Bagody Gaszton gróf megcsókolta a pezsgőtől fölhevült gyereket s dühösen nézett Tecire.

– Ez az én vérem, a mi vérünk, – és ismét megcsókolta Jucit – ez a mi vérünk.

És én elmondjam-e ezt a történetet ennek a Jacques de Rimevillenek? Hiszen nem nagy dolog, ha grófok is, de csakugyan azok voltak-e Gaszton úr és leányai, a szomorú Teci és a víg Juci?

LUJZA, A JÓ FELESÉG

Lujza, a szelíd Krammerné, a nagyon jó asszonynak ez az üvegházba illő nemes, ritka plántája, egy nyári délelőttön, mintha napszúrás érte volna, elájult. Sürgőnylapot, néhány németiszavas sürgőnylapot szorongatott, gyűrt ájultan is a keze: "Férje, Kramer György, haldoklik." Lujza csak egy félóra mulva tért magához s akkor már mellette volt orvosokkal, házbeli ismerősökkel, cselédekkel együtt a fia is, Tibor. Krammerné bámulva nézte őket, egyszerre a sürgőnylapot arcára csapta s így, befödött arccal jajgatott, átkozódott már rekedten:

– Tibor, egyetlen, édes fiam, Tibor haljunk meg, mink is: az apád meghalt.

Abból az ártatlan szanatóriumból, ahol Kramer volt s ahonnan a sürgőnyt küldték, jött azóta újabb sürgöny is. Tibor, a nyolcesztendő, kényes, egyetlen, elkapott fiú már tudta, miért ájult el az anyja s már elhatározta, hogy ő férfiasan fog viselkedni. Ő már az iskolában túlesett a válságon, ott találta a hír, mely befutotta már akkor az egész várost. Bömbölt egy kicsit, szaladt haza s mire hazatért, már győzedelmeskedett rajta a rosszul nevelt, nem normális, kis emberi lényecskék állati egoizmusa.

Úgy érezte Tibor, hogy most az egész város őt és az édesanyját figyeli, tehát méltóságos, fontos magatartással kell elragadni az embereket. "A papa – gondolta el Tibor – nagy ember volt, gazdag ember, népszerű, szép ember, fiatal." "Öt héttel ezelőtt idegeskedett, nyugtalanzkodott, sokat kiabált, goromba volt, végre is elutazott, hogy meggyógyuljon." Itt megállott Tibor okossága, de azután ismét megindult, működött, mert Tibor alapján öregebb és okosabb volt sok húszéves ifjúnál. "A papa valami bolondság, valami kicsiség, talán valami szerelem miatt zavarodott meg s pusztította el magát." "Ilyenkor pláne kötelességünk, hogy erősek legyünk s vigasztaljuk szegény anyukát, aki gyöngye teremtés."

Így gondolkozott Tibor s mikor a doktorok ágyba fektették újra és újra elaléló édesanyját, ő ült s várt egy egész kis testét elnyelő fotelben. S mikor estefelé azt hitte, hogy most már lehet beszélni, komoly, bölcs hangon szólt az anyjához:

– Tudod, anyuka, hogy erőseknek kell lennünk ilyenkor, már csak a viláért is, tudod. Az bizonyos, hogy a papa meghalt, mert a szanatoriumokból így szokták ezt tudatni. A papa jó ember volt, nagy ember volt, de a halál ellen nem lehet tenni semmit. Hazahozatjuk a papa holttestét, itt temetjük el, te nem fogsz sírni, de nem feledjük el soha a papát.

Krammerné majdnem ijedten nézett a gyerekekre, egészen ő volt, Kramer, a hódító és rossz, a generózus és hitvány Kramer. Lelkébe vágott egy új fájdalom: mi lesz ebből a fiúból, ha már nyolcéves korában egészen az apja?

A szelíd Lujza, aki igazán szerelmes volt az urába s meg akart halni a csapás után, szelidségében gyorsan megvidámult. Ő nem tehetett róla, ő arra született, hogy szerelmes, türelmes, jó feleség legyen. S alig győzte kihúzni a gyász köteles, ellenőrzött esztendejét, de viszont rettegett is Tibortól, aki egyszerre csak mintha az édesapja féltékeny lelkiismeretévé vált volna.

De Lujzában a feleség-hivatás volt az erősebb, Lujza bátorította magát, hogy csak nem fog egy kilenc éves gyerek akarata szerint élni. Tibor nemcsak a Krammeré, Tibor az övé is, ő szívesen áldozná föl magát Tiborért, ha kellene. De éppen Tiborért férj és apa kell a házhoz, aki egy kicsit fékezze a Tibor korai férfiasodását és gőgös Krammer-természetét. Szóval, a szelíd, jóságos Lujza a maga jóságában, szelidségében garmadával gyűjtötte az érveket, hogy ismét feleség lehessen.

Tibor abban az időben, amikor az anyja mennyasszony lett, elnémult s mintha nem is a régi Tibor lett volna. Egészen illedelmes, gyermekes gyermek lett, mint-ha kicserélték volna, olyan, mint egy normális kilenc éves fiú.

De az esküvő után valamivel, amikor Krammerné már nászútról visszatért Nagy Illésné volt, Tibor beszélt vele:

– Anyuka, te hamar elfelejtetted a papát, pedig ez a Nagy Illés elég utálatos ember s nem igen értelek téged. Nekünk van vagyonunk, nekem nem kell apa után más apa, te is el lehettél volna férj nélkül. Én arra nem adok semmit, hogy a fiúk az iskolában csúfolnak engem s alattomban téged is. De azt jegyezd meg, hogy az én apámat nem lett volna szabad ilyen könnyen fölcserélni.

És Tibor ezután megint elnémult, megint nem beszélt és illedelmes volt. Nagy Illést papának szólította, az iskolában nem volt kevésbé gyermek, mint évszámához illett volna. De Tibor határozottan, tudatosan, matematikával számította ki a bosszú idejét és Tibor várta.

*

Ez a Nagy Illés nyavalyás valaki volt s hat-hét év múlva a doktorok nagyon sűrűn jártak hozzá. S a vége az lett, hogy Nagy Illés nem olyan bátor halállal, mint Krammer, de meghalt. Lujza, a szelíd, nagyon jó feleség, majdnem megtébolyodott a fájdalomtól. Meg akart halni, legalább így hitte, de azt mindenesetre elhatározta, hogy bármennyire is feleség-sorsra hivatott is, most már eltemeti ezt a hivatását is.

Pedig nem ment könnyen, gazdag volt, elég fiatal, félelmesen, de joggal jóhírű, tehát a megközelítések minden veszedelme környékezte. Lujza a szelíd, jó asszony, a jó feleségek példaképe, az örök feleség, védekezett. Ő nem akar még egyszer az étellel párbajozni, ő nem akar még egyszer boldog lenni csak azért, hogy új boldogtalanságot szerezzen.

És ekkor jött ismét Tibor, aki most már egészen, szinte kibontakozott férfiassággal, Krammer volt:

– Anyuka, te férjet fogsz választani magadnak, mert az sértés volna, hogy te egy Krammer után férjhez mégy, de egy Nagy Illést halálíg gyászolsz.

És Lujza, a szelíd, a nagyon jó asszony, remegve nézett a fiára, a megelevenedett első urára s remegve, de hivatása és Tibor akarata szerint férjhez ment harmadszor is.

A FARKAS-HÁT LEGENDÁJA

Hát jött egy drágabundás úr, Bécsből vagy talán még messzebről, karácsony és Szilveszter napja között és égtől-földig már három nap óta csupa hó volt a világ és délben azt hitték, hogy éjszaka van. Fekete szakállas úr volt, sok pénze lehetett, szaladt valakitől, vagy szaladt valakihez és azt mondta, neki szánkó kell, gyors lovak, akármilyen pénzt nem sajnál, de nagyon siet. Akkor még nem kigyózott be a hegyek közé a vasút s híre járt, hogy a Farkas-háton egy istenadta lovas embert lovastul fölvaszoráztak a farkasok s mégis azt is mondta Berg úr, aki kocsikat tartott a városban, hogy jól van. És azt mondta, hogy Kovács Máté az ő legjobb kocsisa, hanem ne adjon neki sok borraivalót az úr, mert szomorú ember s három vendéglő is kínálkozik a hegyek között. Akkor délben nem volt tűz a Kovács Máté kemencéjében, az asztalon nem volt étel és Kovács Máté egy ismeretlen, valami messze helyről kerülhetett parasztlegényt talált beszélgetésben Kovács Máténéval. Lärmázott, de nem ütötte meg sem az asszonyt, sem a legényt, egészen elrekedt a hangja, pálinkát hozott magának s ivott, miközben a beszögezett, befagyott ablakocskán iparkodott hasztalanul kibámulni. Ekkor jött a drágabundás úr és Berg úr, a gazda, készen volt már a szánkó, három ló befogva, Kovács Mátének csak föl kellett ülni az első ülésbe és hajrá. Estefelé már összetapadtan, fehér dunyhákkal dagadtan szakadt a hó; soha még nem volt azóta sem ilyen ítélet-idő és másnap reggel törött szánkóval, tépett szerszámmal, kocsis nélkül, mint három elszabadult, megvadult ördög, nyargalt haza a három fekete ló. Kovács Máté kiesett a szánkóból a Farkas-háton, de a farkasok megszánták s nem kellett csonka testtel elföldelni, mikor három hét múlva a hó alatt megtalálták, olyan ép egész volt, mintha aludt volna csak. Ezeket Kovács Terka tudta mind, mert ő már tíz esztendő, eszes leány volt ebben az időben s nagyon sokszor mesélte el a dolgot az öccsének, Kovács Lajosnak, ennek a kis anyámasszony-katonájának. Ez a történet elmondódott a Lajos fiúnak csikorgó télen, forró kánikulában, a leány mindig egyformán, néha-néha szinte vidáman mesélte s csak azért haragudott, mert a fiú behunyta a szemét. Így hallgatta behunyt szemmel, leányos, fehér arcán pedig ott táncolt a rémület; fázott, kezeivel csapkodott, mintha a havat verné le magáról, nyögött s a történet végén nagy-nagy sírásban megenyhült.

– Jaj, jaj, Terka mama, – s mindig meg bámulta a nénjét, aki öt évvel volt idősebb nála s aki ezt a történetet úgy mondta el, mintha olvasókönyvből tanulta volna az iskolában. Ők itt maradtak ketten a városban, minden héten, vagy minden két héten látták egymást, együtt sétáltak is olykor s keserű, igaztalan szavakkal bántották a világot és az embereket. Pedig őket szeretően melengette a világ, amikor az anyjuk elszökött s elment bizonyára ahhoz az idegen legényhez, akit Kovács Máté nála talált, mielőtt bevágtatott volna az átkozott fekete szakállas úrral a fehér hegyek közé.

– Terka mama, meg fogom keresni az anyánkat, – mondogatta nagy, lenyomott fájdalommal s fenyegető fahangon néha a fiú a leánynak.

Kicsi, úriás, leányos, gyöngé, fehérarcú legényke volt, akit egy derék borbélymester vett magához, nyilván egy kis üzleti számíttással és előrelátással. És most már tizenhétéves lett idestova az érzékeny Lajos, már fölszabadulásra várt a műhelyben, ahol pláne sok-sok úriasság ragadt rá. Negyedik vagy ötödik utcában lakott a leány, Terka, Terka mama, akit pedig ravaszul egy vaksi varróasszony fogadott leányául annak idején. S a leány az ő hamar érkezett, asszonyos érettségével, megbántott, szomorú, de cinikus kis lelkével anya helyett anyja lett az ő gyámoltalan öccsének. Beszélt neki az apjáról, aki fölült a szánkó első ülésére a fekete szakállas úrral s belenyargalt a farkasos, fagyos halálba az asszony miatt, az ő édesanyjuk miatt. De az mindig megremegtette Terkát, ha az öccse azzal fenyegette, hogy megkeresi az édesanyjukat, aki elszökött volt a maga legényével. Mit akar az édesanyánktól, – töprengett haragosan Terka –, az édesanyánktól, aki talán meg is halt már és ha él, akkor igaza van? Csak nem maradhatott volna velünk a hideg, kenyértelen vacokban, mikor nekünk is sokkal jobban és jobbat tett, mikor elment? Ám Terka kissé elfogult is volt ez időben, mert járt utána valaki, ha a műhelyből jött, vagy ment. Hiszen jártak már utána öt-hat év óta magukat kellegető ifjú vagy öreg úriak, de most olyan valaki járt utána, aki egy kicsit megbélyegítette Terkát. És a Lajos fiú az utolsó hónapokban csak érezte, mert nem volt értelmes, komoly logikás fiú, hogy őt veszedelem fenyegeti. Ő nem igen emlékezhetett anyjára, de nem is kellett nagyon emlékeznie, mert a nénikéje jó kis anya volt, frissebb, pajtásibb, melegebb egy igazi anyánál. És a kis borbély-fiú sokat sírt egy naptól fogva, mikor neki már majdnem Terka mamája se volt, nem volt anyja senki. Pedig még csak érezte, hogy Terkát, Terka mamát elveszíti, csak érezte, hogy olyas veszedelem jön, mint a fekete szakállas úr, az a hideg délután, a hózivatar, a Farkas-hát, a halál, az elárulás.

– Hát el kell menni, – vélte a Lajos fiú, amikor az inasságból fölszabadult, – el kell menni, meg fogom keresni az anyámat, mert én nem tudok anya nélkül élni. Ez a Terka mama talán holnap, vagy holnapután cserbehagy, elhagy engem valamiért, nem tudom, miért, de az igazi anyám visszafogad.

Nagyon nyugtalan és figyelmetlen volt Terka, de azért megkérdezte az öccsét, holott láthatólag túl volt már az önzetlenül szerető éveken. Most már Terka mama nem is mesélt a szörnyű, havas, szánkós napról, szórakozott volt, fehér, sápadt és valami titkot rejtegető.

– Terka mama, meg fogom keresni az anyánkat, – mondogatta most már még nagyobb fenyegetéssel és a nénye nyugtalanságától még nyugtalanabban a Lajos fiú.

– Ne menj, fiacskám, keress pénzt szép ruhára s eredj a leányok közé, mert ez a legfontosabb, Lajos, a leányok, a nők.

S azután a Lajos fiú egyedül maradt, egyedül gondolhatta végig, mit tegyen, mit csináljon, mert szegény, különös fiú volt ő, gyöngé értelmű, de nagyon-nagyon szerető. És neki nő kellett, anya, mert még éretlen, gyöngé s gyáva volt; az anya kellett, nagyon kellett, mielőtt még más jöhetne. Vagy olyan ember volt, – óh, szegény kis borbélyinas, – aki talán később is, ha nőre talál, az édesanyját keresi szeretőben és feleségben.

Három vármegyén gyalogolt keresztül szökve, nagyon megzavarodottan a Lajos fiú, hogy anyát és asszonyt keressen, Terka mama helyett az igazit.

Nagyon nyomorult, messze faluban nagynehezen eligazították a kis kóbor borbély-legényt, aki talált egy nagyon levert, piszkos, szegény asszonyt. Ezt az asszonyt naponként megverte az ura, de ő azért nyugodtan vénült, rongyosodott, piszkolódott s kétségbeesve meresztette a szemét a megkerült fiúra. De gondolt valamit s anyáskodva kérdezősködött, mennyi pénzt keres hetenként s küldhetne-e valamit, mert az ő nyomorult ura, akit elhagyni nem akar, még téli bujkára se ad elég pénzt. A jövő, barnuló alkonyaton megszökött az anyjától, akit nem tudott megtalálni s elindult vissza Terka mamához a leányos, szegény kis Lajos fiú. Ugy-ugy érezte, mint soha senki, hogy anya kell, asszony kell, gyámolító kell, mert máskülönben jön a tél és a halál, jön a szakállas ember.

Mikor visszaérkezett szökve, szomorúan, félig halottan a Lajos fiú, szomjasan, szerelmesen kereste a nénjét, a Terka mamát. Terka már akkor elment valakivel, Terka nem akart mártir lenni és a Lajos fiú nekiindult a Farkas-hátnak, ahol az asszony elhagyta férfiak elpusztulnak, mint a kutyák.

A PANTHEON-ASSZONYY VONATJA

Nagyon együgyű, vidéki, irodalmi muri láttatta meg az először az asszonyt Sár mással s nem lett volna nagy dolog ezt a találkozást elfeledni. Abban a városban azuttal előkelő titulus bibendit akartak és találtak, Sár mást lehvíták, hogy felolvas son s jól megfizettek érte. Az asszony az első sorban ült, Sár más észre is vette, pláne az alispán, egy író-nagyapa emlékétől megbomlott, vén gyermek, figyel meztette rá:

– Barátom, ilyen asszonyt nem találsz talán egész Magyarországon sem, ez a világ legnagyobb íróit ismeri. Személyesen, a teringettét, mert sokat utazik s akire úgy néz, mint most rád, az ember a talpán, valaki.

És keserű, irigy sóhajjal nézte, hol Sár mást, hol az asszonyt a vén gyermek, aki Jósika regényeit dolgozgatta át szabadon. Sár más a felolvasás után, az ünnepi vacsora előtt, titokban így szólt a gimnáziumi önképzőkörök alispáni képviselőjé hez:

– Én evvel az asszonnyal nem akarok megismerkedni, én ezt a fajtát utálok s ha muszáj volna bemutatkoznom neki, előbb megszököm innen.

Hiába volt az író-alispán úr minden sopánkodása, fogása, így történt, de csak az asszony segítségével. Az asszony, aki könnyesre bámulta a szemét Sár más on, a felolvasás után az urával együtt eltűnt. Reggel Sár más sok virágot kapott, ami különösen azért bosszantotta, mert arra az asszonyra volt gyanuja. Az az as szzony pedig gondoskodott, hogy Sár más még sokszor bosszankodjék és nyugta lankodjék miatta.

Látta egyszer Velencében, egyszer a Tátrában, párszor Budapesten az asszonyt Sár más. Előkelő, diszkrét maradt az asszony, semmiképpen se viselkedett úgy, mint azok a nők, akiknek passziójuk, hogy hires emberekbe belekössenek. De valami szédítő csökönyösséget jelentett mégis ez a hol itt, hol ott találkozás s az asszony egész viselkedése.

Sár mást ez a sejthető csökönyösség komoly dühbe hozta, bár nem merte volna magának bevallani, miért. Sár másról azt tartották, hogy meglehetősen szereti a nőket s tud a számukra elég időt is juttatni. Ő magával is elhítette ezt olykor s komikusan tetszelgett az asszony-igéző és az asszony-igázó nagy szerepben. Ősi ellenség – mondogatta, mintha valamelyik regényhősével mondatná – pusztítani kell, nem szabad kimélni.

Általában azonban Sár más is sokkal többször volt zsákmány, mint zsákmányoló. Rest is volt, hiú és asszonyos természetű, de a munka is lekötötte. Jobb szemü barátai tudták róla, hogy könnyebben meghódítható sok könnyű asszonynál. Egy szer egy fátyolos novellában asszonyolvasóit avval szédítette, hogy Ostendében egy királyi hercegnőt szöktetett el egész Párisig. Ugyanakkor volt ez, mikor halá-

losan kellett rettegnie egy kis furcsa boltosleánytól. A leány véletlenül éppen Sár-
másba botlott egy jókedvű délutánján és Sármas alig tudott később túladni rajta.

Azóta pláne szerette, ha látják az ő unott, minden szerelmi jóval jóllakottságot
mutató tartózkodását. Ez időben afféle belső kicserélődés kínos élvezeteit is él-
vezte Sármas, mely íróféle embereknél egy-egy új, öregedő lelendülés. Sokat
vádolta magát, mult eseteit, életét, mert fogyott a szándéka és az ereje és hosz-
szabban telt már az idő.

Ugy találta, hogy az ő életéből hiányzott az igazi gyöngédség, a finom én-ápolás,
az elegendő önmagába zárkózás. Nagyon sok ál-alakot csinált a maga valódi
lényéből, darabos, de jó anyagu alakjából. Egy kicsit kaszinóember is akart lenni,
ami fölcsperedett magyar író ma is mindig erősen lelkesít. Kifelé viszont a mes-
terség, a kenyér érdekében lármáznia is kellett, amit becsületesebb talentummal
is drágán fizet meg az ember a végén. Szóval úr is akart lenni, demagóg is, ci-
gány is s legkevesebbszer volt ember és művész, ami mégis csak a legillendőbb
lett volna.

Az asszony pedig, akinek közbe neve is lett: Pantheon-asszony, kilépett a hallga-
tó csökönyösségből. Egyszer, hogy, hogy nem, Sármas csak azt vette észre,
hogy muszáj előtte meghajolni, ott volt előtte. Az asszony nagyszerűen kikutatta,
hol lehet legkönnyebben megtalálnia Sármost. Meghódította azt a családot, aho-
va Sármas leggyakrabban szeretett félórai pihenésekre ellátogatni. Ezt a pihen-
tő familiát Sármas azután bosszúból elrugta magától, de nem rúghatta el az asz-
szony ismeretségét.

Leveleket kezdett írni az asszony Sármasnak és Sármas dühöngött, de a levelek
mégis csak érdekelték. Azok a dolgok is érdekelték, amiket most már akaratlanul
is muszáj volt megtudnia az asszonyról. Az asszony gazdag, különös, nincs még
harminc éves, sokat olvas, sokat utazik. Az ura nem fiatal, volt katonatiszt, falusi
gazda, kamarás, kedves, vidám úr. Szereti a felesége kedvéért a híres embere-
ket, kiváltképpen az írókat, akiktől ő persze egy sort sem olvas. Őszi vadászatai-
kon mindig van egy-egy új fogás: francia, német vagy angol híresség. Az már
titokban nagyon imponált Sármasnak, hogy Pantheon-asszonynak aligha volt
még magyar írókegyeltje.

Az asszony pedig – erről is pontos értesüléseket kapott Sármas –, alapjában
kifogástalan asszony volt. Dehogyan is lehetett úgy közeledni hozzá, mint például a
gyöngye vagy ostoba asszonyokhoz. Neki, ennek az asszonynak, egyetlen, tuda-
tosan ápoltt szenvedélye volt: az író, neves élők. És mivel ezeket egy valamirevaló
asszony éppen az asszonyságával foghatja meg legkönnyebben, ő a maga elég
kivánatos asszonyságát kellő alkalmakkor lelkifurdalás nélkül serpenyőbe dobta.

Pantheon-asszony, – Sármas nevezte így el, – Pantheon-asszony ez az asszony,
ismételte sokszor magában. Egyre többször, mert egyre sűrűbben kellett az
asszonyra gondolnia és szerette volna, ha megszabadult volna már tőle. Mégis
csak utálatos asszony, akinek az az ambíciója, hogy a szívébe raktározza megfe-

ledkezett óraikban azokat, akik esetleg haláluk után egy márvány-Pantheonban is összekerülhetnének. Mégis csak utálatos volna – gondolta tovább a dolgot – ha nem volna bennem ezúttal elég büszkeség. Éppen eleget vétkeztem önmagam, a magam értéke, a magam talentuma ellen... Most azt jelentené ez a gyöngeség, hogy végleg nem hiszek már magamban s Pantheon-asszony által kívánnám megmutatni, hogy jogot tartok valamiféle Pantheonhoz.

Sármás levelet kapott az asszonytól s ugyanegy időben meleg, hívó levelet az asszony urától. Sármás haragudott, küzködött, szenvedett, de kimentette magát, nem ment el. Egy hét mulva Sármáshoz beállított az asszony, feltűnően igény nélkül ruhában, tekintetben, szóban. Pedig csupa számítás volt a ruhája színe, a bátortalan arcpirja, a szerelmes hallgatagsága.

– Tudtam, hogy nem fog eljönni hozzánk, azt is tudtam, hogy erre én fogok eljönni magához. Pedig az uramat is megbántotta, ki nagyon tiszteli magát. Az uram eddig vaktában szerette, elfogadta azokat, akiket én szerettem. Most maga miatt nem akarja meghívni Dancsnyt, akinek most új könyve jelent meg. Maga is szereti Dancsnyt, ugy-e hogy nincs nála érdekesebb ember az ujak között.

– Bestia, – szerette volna ordítani Sármás s megfogni az asszony finom, szép, fehér nyakát. De már elállt a lélegzete s már úgy érezte, hogy a fiatal Dancsny erőszakos lába az ő hátán tapos. Egy lépés talán s Dancsny már túllépett, az ő feje fölé. Hiszen ennek az asszonynak, be kell vallani, gondolta, csodálatos ösztöne van. És még eddig igazán Pantheon-asszony volt, aki nagyszerűen megválogatta, kivel áll szóba. Már nagyon meghódolt, kedveskedő volt s talán még több is lett volna, ha nem fél a neveltségességtől. De az asszony nem is úgy állott most előtte s ő bizonyosan megjárja, hacsak a kezét megcsókolná. És Pantheon-asszony nem is maradt hosszú beszélgetésre s bánatosan, finoman mosolyogva távozott. Sármás, mintha valami megbabonázta volna, úgy érezte, mintha egy nagy, szent kérdés kapott volna e percben az asszony távozó mozdulatával keserű, eltemető választ.

Másnap levelet várt az asszonytól, harmadnap, egy hétig, hiába. Dolgozni nem tudott, mindent, amit eddig csinált, haszontalannak, semminek látott. Az emberek arcán is mintha ezt olvasta volna: alapján sohse voltál senki és nem vagy senki. Már ő írt volna az asszonynak, már könyörgött volna alázatosan. Ezt se lehetett tenni: hátha már ott van Dancsny az asszony oldalán s már mindennek vége.

Két hét mulva egy rövid levél jön, Pantheon-asszony ismert írása: "Átutazom szombaton Budapesten, külföldre megyek, véletlenül beülhet – vonatomba." Sikoltva, mint egy hisztériás asszony, szeretett volna örülni ennek az örömmel Sármás. És szombaton úgy röpi el Pantheon-asszony vonatával, mintha az a megváltásba és örökkévalóságba vinné.

A CSÁRDA ELÉGIÁJA

Ime a csárda elégiája, melyet tudós Péter bátyám szivességéből írok le ide:

*

Péter bátyám, földim és atyámfia, azt magyarázta egyszer nekem sokáig, hogy a régi Partium: legváltozatlanabb szöglete a világnak. Kínában is meg-megujul az ember, a lélek, a világ, de például a Szilágyság némely falvában az emberek ma is úgy élnek, mint hatszáz esztendő előtt. Hiába jött a jobbágyfölszabadítás, a vonat, a szó-röpítő drót, Amerika, a szocialista agitátor, ezek a falvak nem is csodálkoznának, ha hirtelen hatszáz év előtt élnének újra.

– Csak a csárda haldoklik, a csárda elmúlik, az útszéli csárda – sóhajtotta Péter bácsi, aki pedig nem volt ostoba imádója az elmúlt időknek. – A csárdát sajnálom – sóhajtotta Péter bátyám – a Szilágyság csárdáit különösképpen sajnálom – erősítette. – Tudod, a Szilágyságban hagyomány szerint nemes urak voltak a csárdások, persze csak hét szilvások, de nemes urak mégis, akik azután erre a mesterségre adták magukat, azok okvetlenül különös, nem mindennapi emberek voltak, valakik.

És némán tünődött el, emlékezett, borongott percekig Péter bátyám s én próbáltam lelkének hangtalan röpködésében vele lenni. Csakugyan, a haldokló csárdán kívül micsoda kiáltja oda Vervölgy vagy Bikác faluk népének, hogy Wright vagy Zeppelin röpül? Azaz, a csárda se kiáltja ezt, a pusztuló csárda, mely romladozva nem érti, hogy miért kell éppen neki eltűnnie? E földön, ahol mindennek szabad kicsi változással fönmaradnia még jobbágynek is, ha a neve cseléd vagy zsellér.

– A Bach-korszakban még voltak olyan csárdák, amelyek mellett földalatti istállók voltak a lopott lovak számára. És az erdőket sem irtották ki a csárdák körül és az se volt rossz dolog, hogy az élet nem volt olyan drága, mint ma. Nem szeretem ezt a ti nagy újféle árszabásokat az életről: jó, jó az élet, de nem olyan megfizethetetlen kincs, mint ti állítjátok.

*

– Különben – beszélte Péter bácsi, az én tudós Péter bátyám – én azért sajnálom a csárdát, mert meghagyta az életemet. Diák voltam s Enyedre akartak vinni a kollégiumba, székérrel persze s az apám is jött velem. Az első éjszakát még ott-hon, a Szilágyságban kellett tölteni s mi elhatároztuk, hogy meghálunk a "Fekete Nap"-nál. A Fekete Nap gazdája régi ismerőse volt az apámnak, nemzetes úr, birtokos ember, Kürtessy Ábris. Augusztus második felében jártunk erősen, amikor az ősz már megmutatja magát ezeken az erdős tájakon. Hiszen tudod, hogy sehol olyan korai, hosszú és szép ősz nincs, mint a Királyhágó védett, lapos vagy dombos környékén. Afféle leányos természetű kölyök voltam, akinél könnyen

ment a pityergés, az oknélküli bánat, ha ilyen szép ős fogta körül. Pedig nem voltam anyás, nem féltem a kollégiumtól, a latintól, görögtől, filozófiától, sőt Enyeden már beleszerelmesedtem egy professzoromnak a leányába. Szóval, legény voltam, de bolondosan ellágyuló, így ősszel különösen, mikor döcögött a szekér velem Enyed felé.

– Nekem és a fiamnak vacsorát és szobát, a kocsisomnak vacsorát, a lovaknak ólat kérek, Kürtessy uram – mondta az apám a nagy, hangos köszöntetés után.

Az öreg Kürtessy odavolt a szívességtől, messziről-messziről valamiképpen rokonunk is volt. Pompás, hatalmas, ős szakállú ember, ki innen, az útszéli csárdából töméntelen pénzt tudott küldeni a fiának Bécsbe. A fiú Bécsben élt, úrfi volt a javából, a császárt szolgálta s finom színésznőknek tette a szépet. Az öreg Kürtessyről rossz hírek keringtek, de baja nem támadt soha s általában neve, tisztos szakálla, jó képe népszerűvé tették az öregot. Egy legenda szerint az erdélyi és rokonságos nemes embernek sohse tudott, sohse akart ártani. Igen, a borvásárló lengyelektől, az örmény kupecektől, hintós mágnásoktól, módos oláhoktól elvette, amit el lehetett venni.

*

És most hadd beszéljek én tovább Péter bátyám helyett, mert a történet érdekes s az érdekes történeteket szereti elrabolni az ember.

Tizenegy óráig poharaztak együtt az öreg Kürtessy Ábris, Péter bátyámnak az apja és Péter, aki akkor még csak Peti volt. Az öreg Kürtessynek nagyon jó kedve volt, megveregette a Peti vállát, a mostani Péter bácsi vállát.

– No fiú, hát mi lesz belőlünk, ügyvéd, pap, beamter, professzor vagy micsoda? Nem elég az a kis birtok, hivatal kell, rang kell egy magyar úri embernek s ez mind semmi, ilyen kicsi állás. Nézz rám, öcsém, én végzett teológus vagyok, ügyvéd is lehetnék, s inkább lettem korcsmáros, hát tanulj ebből, öcsém.

Gyönyörű éjszaka volt, Peti és az apja kimentek az udvarra, szóltak a kocsisnak, megnézték a lovakat. Aztán bementek a szobájukba, pazar, dunnás két ágy várt reájuk, egy kicsit forgolódtak, nyögtek s elaludtak. Körülbelül éjfél után egy óra lehetett, mikor megverte valaki az ablakot s kétségbeesve ordította be:

– Tekintetes úr, baj van, elvitték a lovakat!

Apa és fiú felriadtak s ugyanekkor két, fekete posztóval eltakart arcu ember lökte be az ajtót.

– Adjátok ide minden pénzeteket, vagy a kutya issza föl a véretek – ordította az egyik.

Peti, Péter bátyám, aki nagyon ébren volt, megelőzte az apját s megnézte jól a két haramiát. S ekkor észrevett a posztó alól kicsüngő ős szakállból annyit, amennyi elég volt.

– Ábris bácsi, ugyan ne tréfáljon, kár volt bennünket, utas embereket, ilyen rossz tréfáért fölébreszteni.

A másik, fekete posztóval betakart arcú ember veszedelmes kézi ágyút rántott elő, de Ábris úr kiverte a kezéből. Súgott neki valamit Ábris úr s ez az ember dohogva kihúzódott a szobából. A Peti apja utána akart rohanni, de Kürtessy Ábris erős kezű ember volt s vállon ragadta.

– Csak semmi harag, kedves öcsémuram, hanem örüljön inkább, hogy ilyen bátor fia van. Te meg, öcsém, sohse tömd a fejedet, légy te katona, veszedelmes leghény vagy.

A kocsis bekiáltott az ablakon, de most már sokkal vidámabb hangon:

– Tekintetes úr, visszahozták a lovakat!

Az öreg Kürtessy jóéjszakát kívánt, mintha mi sem történt volna s korán reggel önmaga is segített fölkészülnünk s elindulnunk.

– Meg ne sértsen, öcsémuram azzal, hogy fizetni akar, nincs semmi fizetnivaló, úri ember volt úri ember vendége.

*

– Két vagy három év mulva, mikor utóljára mentünk az apámmal Enyedre – fejezte be a történetét Péter bátyám – már nem élt az öreg Kürtessy. Halála után megtalálták a földalatti istállót s a pince mellett leltek vagy tiz-tizenöt csontvázat. Ha jól utána néznek, bizonyosan többet is, de hát nem csináltak az egészből nagy dolgot. Ábris úr nagy vagyont hagyott a fiára, aki talán még ma is él. S én pedig, ha a Szilágyságban járok, mindig bánatos leszek, ha csárdaromot látok. Milyen olcsó volt akkor az élet s milyen kevés gyávaságon mult, hogy most már régen nem por vagyok az Ábris úr kriptájában.

DOMY BÉLA DOKTORSÁGA

Orvosok járnak-kelnek, kutatnak újból az életemben s Domy Bélára kell sokat gondolnom, aki szintén meg akart volna engem gyógyítani. Sokszor csúfoltam ki már a doktorokat, holott mindig szerettem őket, de most ők kiváltképpen kedvesek nekem. Pedig csak foglalkozni foglakozom jóval többet, mint régebben a Halállal, de félni már alig félek tőle. De tetszik nekem ez a poétáknál poétább hadsereg, az Egészség rajongó svájci testőrsége: a doktorság. Közöttük is sok a szegény, kényszerű, az Életnek kergetett, hitetlen és éhes ember, de a mesteriségük maga: emberi piszkokat lesuroló szépség. Az orvosok sokkal inkább a halhatatlanság kiméráinak lovagjai és rabjai, mint akármely filozófus vagy költő. Birkózni, megbirkózni a Halállal, persze, éppen úgy nem tudnak, mint a fetispapok, de bennük, általuk indul el a nagy lehetőség, hogy majd talán jövő-
valamikor, egyszer nem betegen hal meg beteg élet után az ember, de mikor egészségesen túltelt a földi kaphatóságokkal.

Szegény Domy Béla, nem lehettem ott a temetésén, csak azért, mert ő nagyon féltette az én életemet. Van-e krisztusibb tehetség, mint féltetni egy másik ember életét s közben nem elég jól figyelni a sajátunkra?

*

Emlékszem: pár napos vendége voltam még csak akkor Svájc egy apróbb szanatóriumának, amikor hosszú levelet kaptam egészségügyi kisbírómtól, Domy Bélától. Ő kergetett volt ide, ő riasztott meg újból annyira, hogy minden embertől félttem s minden hegyet Pilátus-arcu Pilátus-hegynek láttam. Egyébként pedig ma már tudom, hogy soha olyan egészséges már nem lehetek, mint akkor voltam s a betegségem egyszerűen csak az egészség imádata volt. És persze az a lavinásodó neuraszténia, mely katasztrófa lesz majdnem mindig, de bizonyos fajtájú embernek kell, mint a mindennapi kenyér.

Ez a Domy, persze, különös doktor volt, csendes, jó, áldozni is tudó ifju doktor, akinek a vérét megzaklatni csak a titkolt nagyravágyás tudta. Erősnek, majdnem robusztusnak hittem, láttam, joga is volt az Élet minden lehető és megkapható, bár kis értékű, ajándékaihoz. És bár csendesnek látszott a szegény, szép, alighanem zsidóvérű Domy Béla, valahogyan mégis lármásan sietett.

Mintha félt volna egy beláthatatlan, de bármikor előáll elkéséstől, holott hozzáértők, még az irigyek is megjósolták, hogy hamarosan egyetemi professzor lesz.

Engem szánt, de szeretett is, néha-néha szinte megdöbönt életem fogyasztásán s nem értette, hogy honnan telik még. Különben pedig az a levele, melyet én két év előtt Svájcba kaptam tőle, mikor is az ő fenyegetései miatt sok érdekeset és furcsát éreztem, így hangzik:

*

"Kedves barátom, nem tudtam neked szóval a minap mindent elmondani, emberi, baráti és orvosi kötelességből most azonban kipótolom. Mondtam volt neked, hogy nagyon erős akarat, a másé persze, szegődjék melléd, csakhogy egy-két esztendő is kibírj. Ugy vélem, hogy hazulról, születésedből se hoztál valami túlságosan ellenálló test-masínát s e test-masina fűtése pedig a legvakmerőbb és legbolondabb volt.

Élni csak úgy lehet, ha legalább is szuggeráljuk magunknak az egészséget s azt az akaratot, hogy sokáig fogunk élni. De akkor nem szabad magunkat az élet maró-vizébe dobni, mert az edzetés legendája nekünk már hazug legenda. Nekünk csak vágyaink visszatartásával, csak úgy szabad élnünk, mintha élnök s tilos megingatnunk szenzációkkal testünket, ezt a könnyen ledülő, ezt a kezdetől gyógyításra szoruló. Nem értem ugyan meg, hogy egy mai civilizációju ember egyenesen azért él, sőt életét véresre sarkantúzza, mert élethalálos vereseket óhajt irni. Nagyon egészségtelennek és barbárnak tartom, hogy valaki az életét hajszolva turbálja, éli számárul és az eredmény sok kin és sok vagy kevés, mulandó vers. De hát ez a te dolgod, illetve a te vérörökségbeli ügyed és fátumod, de egy dokornak és jóbarátnak joga van megállapítani, hogy ez is kór.

Kór, csúfos finomságú nyavalya, ahogyan a nőket nézed, vagy nézegeted, mert a nő csak annyit jelenthet egy eszes férfiúnál, mint az általam egyáltalában nem javasolt aszpirin s más rokon-gyógyszer. És mert nem tartom szükségesnek és lehetőnek, hogy minden férfiú utódokkal lássa el a világot, óvjak a szerelemnek kiképzelt örülettől.

Nem tudom, hogy miért nem mondatsz le a borról s a napi hetven cigarettádról s a sok emberrel találkozás undok mérgeről. Így igazán hat hónapot se merek a te nagyon is hozzád már nem illő ifjassággal kockára tett életed részére jósolni.

Figyelmeztetek, mint szavakkal már tettem, hogy élni csak úgy lehet, ha az ember a legszimplább ember-állathoz képes hasonlószkodni. Így azután, de ne lázaskodjék, képviselő is lehet, udvari tanácsos, sőt államférfiú, sőt, ha szabad, még családapa is: élhet.

Kérlek, fogadd meg ottani doktorod tanácsait, mert egy doktor, pláne ott Svájcban, még pénzért sem tud embertelen lenni. Maradj minél tovább abban a kis szanatóriumban, mert az a sejtésem, hogy másképpen nem igen látjuk viszont egymást ebben a mégis csak sok kedvességgel megáldott életben..."

*

Még irt egyet és mást leveléhez Domy Béla ezelőtt két évvel, de néhány hónap előtt, hajh, nem ő irt nekem levelet. Az én Élet-féltő s öröm-becsülő Domy Bélával elbánt az Élet váratlanul, hitei s vágyai közepette. Pedig már-már célhoz ért s nagy okosságával asszonytársat keresett maga és sorsa mellé és mégis. Egy derék, közös, bölcs barátunk írta meg, hogy a mi Domyntak mintha egy Ör-

dög táncoltatta volna az utolsó időkben. Szegény, jó Domyt mintha hirtelen kicserélték volna, fájdalmasan s minden barátja számára érthetetlenül élt. Soha a színészeket nem kívánta s az utolsó időkben két olyan színésznővel barátkozott, akik közül egy is elpusztíthatná a legerősebb és legokosabb embert is. Pezsgőzött, ő, a sohase-ivó, erős havannákat szivott, későn feküdt, altató-porokat szedett s ismerkedett nyakra-főre. Hirtelen fogta meg egy hirtelen, jótékony, halálos betegség s életét még igazolhatta azzal, hogy végső óráiban okosabb volt őt professzornál s világosan látta az elkerülhetetlen Halált.

*

Beszélik azóta, hogy nem félt, de mosolygott s bizonyosan reánk gondolt, akik a doktoroktól életet akarunk. Egy doktor, aki nagyravágyó lázában is, tehetetlenségét látó, bölcs ember marad, szépen halhat meg. De én még mindig élek s keresek egy újabb, kedves Domy Bélát, aki szigorúan megró, dögléssel fenyeget, tanácsokat ad az egészségre s valami jó, kicsi, idegen szanatóriumba kerget.

VETURIA ASSZONY HALÁLA (UTOLSÓ LEVÉL MARCELLÁHOZ)

Marcellám, édes, idegenné vált asszonyom, nem akarok és nem is tudok magamról írni, tehát írni próbálok nagy, különös, falusi ujságokat. De ni, most jut eszembe: nincsenek itt események egyen kívül, ez pedig a Romulus pap gyászos esete. Emlékszik talán erre az emberre, aki szokatlanul világi: módos és urias oláh pap, Dániu Romulus névre hallgató? Ő az, aki Rómában is tanult, aki kuriai bíró lányát vette el s aki akaratos akarattal falusi plébániát kivánt. Az asszonnyal, Veturiával, maga is találkozott vagy kétszer, Marcellám, édes asszonyom. Maga nem tudott vele összebarátkozni, mert utálta benne, ami csakugyan utálnivaló volt. Maga mindig jóízű nő volt, Marcellám s nem tudta tűrni még a nagyságos képmutatásokat sem. Az a szegény Veturia úgy öltözködött, mint egy izetlen párisi nő s szerette volna, ha elhiszik, hogy egyenes leszármazottja az ősrómai Veturiának. Bolond, mániás kis nő volt, de emlékszik, ugy-e, fehér arcára, idegességére és nagy szemekre? És, ugy-e, arra is emlékszik, hogy Veturia erőnek erejével gyermeket akart adni az urának? Ez megható volt, ezért sok mindent megbocsátotunk Veturiának, ugy-e?

Látja, mult időben beszélek, ez a szegény kis papné, ez a fehér, izetlen, de mégis finom Veturia meghalt. Ez magának is szenzáció lesz, kicsi, idegen Marcellám, mert ez ami közös falunk szenzációja. Tudja maga, milyen kevés történik itt szívből, házban, mezőn, templomban. Így hát biztosan kárpótolja a hír azért, mert nem írok semmit magamról és magunkról. Azaz a kicsi, néhai Veturia esetében, ha akarja, meg fogja tudni, ha érdekli is, miket gondolok én mostanában a végzettről, melyet sokan életnek hívnak. Különben pedig mindenekelőtt jelenthetem, hogy a falunk nem változott semmit, zöld, virágos, csöndes, várja a nyarat. Ennek a falunak teljességgel semmi fájdalmat se okozott, hogy az oláh papné meghalt s nem maradt gyermek utána. Még mindig maradt itt asszony elegendő s gyermek is van, ha nem sok is, de több, mint írmagnak való.

Fogalmam sincs, miért akarták olyan nagyon a gyermeket Romulus pap és a felesége. Azt sejtem, hogy divatból, hiúságból, hogy mindenük lévén, éppen csak gyermekük nincs. E nem egészséges ambícióból, holott szerette és boldogította egymást e két ember, sokféle vád és önvád született. Valamelyikük hibás, meg kellene tudni, melyikük – gondolták és mindegyik a másikat gyanúsította. Nyolc éves házások voltak már, nem kellett voltaképpen komolyan, szív szerint a gyermek, de fölmentek mégis Bécsbe.

A bécsi professzor e nagy élet-titokhoz annyit értett, mint maga, Marcellám, a maga ura, a házi orvosuk vagy én: semmit. De jobban esett a professzor úrnak kijelenteni, hogy az asszony a hibás, az asszony próbáljon a sorson, a természetten erőt venni. A kicsi, párisi ruhás, fehér, gyámoltalan és hazug álmokból élő

Veturia elhatározta, hogy megoperáltatja magát. Mire is Dániu, a pap, otthagya Bécsben az asszonyt s egy igazán vallásos emberhez illő nyugalommal hazajött Erdély szélére. A professzor azt mondta, hogy Veturia három-négy hétig fekszik s akkor haza mehet. Jöttek a levelek mindennap: az operáció sikerült. Veturia pompásan érzi magát, minden nagyon jól van.

Maga, édes, kijózanodott, idegen Marcellám, ha most mink együtt volnánk, gúnyosan azt kérdezné:

– Miért kell nekem a falunk szenzációit hallanom, mikor a lapok sokkal különb szenzációkkal szolgálnak?

És én Marcellának gyáván, de kigyulladt arccal válaszolnék, kemény szavakat mondanék magának, Marcellám.

– Ejh, ejh, én emlékszem még arra, mikor valaki tiz évet adott volna az életéből, ha anya lehet belőle. És ez, ha nyilván régen is volt, édes Marcellám, de így törént és közös falunktól vártuk a megváltó csodát.

*

A Veturia asszony temetéséről szeretnék még írni, mert nagyon szép temetés volt. Hat oláh pap jött össze, hogy eltemessék a hetediknek a feleségét, a legszébb oláh papnét. Össze-vissza, furcsán és furcsákat suttoztak a falunk parasztjai, de érnek ezzel valamit? Érnek ezek valamit, mikor egy szép, fehér, finom, vágyakozó asszony behalt abba, amihez voltaképpen kedve se nagyon volt?

És honnan tudják meg most már, hogy ki volt a hibás. Veturia avagy a férj, Romulus pap? Marcellám, én régi asszonyom, mi tudjuk legjobban, mi ketten, hogy sohase az ember a hibás, hanem valami más. Valami más, a pillanat, a múlt, a sors, az átok, valami, amit nem ismerünk.

Én tudom, hogy Veturiára jaj be szomorúan gondolok s magára is, Marcellám, pedig maga nem halt bele abba, hogy nem született gyermeke.

Marcellám, idegen Marcellám, sejti-e maga nagyon, erősen, hogy mi a gyermek? A gyermek igazolása annak, hogy vagyunk olyan közönségesek, mint a mezőgazdasági munkások vagy kisiparosok. De azért a gyermeket óhajtani kell s én vért sírok szegény Veturiáért, ki gyermeket akart.

És maga, Marcellám, maga csak kívánja, csak akarja ezután is a gyermeket. Nincs ennél szebb, nagyobb és ostobább akarat, de asszonyhoz különösen illik.

Férje-urának adja át baráti üdvözetemet s esetleg egy olyan férfiúnak, kit nem ismerek. Mesélje el nekik Veturia asszony halálának történetét s ezután várják a gyermeket, kinél kényesebb lény nincs a világon, mert akkor jön, mikor – kedve telik jönni.